

14236

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEHMET AĞA KÜLLİYESİ

RESTORASYON PROJESİ

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar. Merih BAHÇEKAPILI

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 4 Haziran 1990

Tezin Savunulduğu Tarih : 19 Haziran 1990

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Zeynep AHUNBAY

Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Metin AHUNBAY

Doç.Dr. Nur AKIN

HAZİRAN 1990

ÖNSÖZ

İstanbul Divanyolu üzerinde, anıt niteliği taşıyan yapıların yoğunluk kazandığı bir bölgede yer alan Mehmet Ağa Külliseyi tez konusu olarak seçilmiştir. Bu külliye'nin restorasyon projesinin hazırlanmasında karşılaşılan en önemli güçlük, hem yapının kendisinde yapılan tesbitlerden, hem de yazılı kaynaklardan yeterli verilerin elde edilememiş olmasıdır. Yapıda günümüze ulaşabilen bir yazıt da bulunmamaktadır.

Bu çalışma sırasında beni destekleyen ve tashihleriyle bana yön veren Sayın Hocam Prof.Dr. Zeynep AHUNBAY'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Araştırmalarımda ve çizimlerimde bana yardımlarını esirgemeyen tüm arkadaşlarıma ve aileme ayrıca teşekkür ederim.

Haziran 1990

Merih BAHÇEKAPILI

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ.....	V
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	VII
ÇİZİM LİSTESİ.....	IX
ÖZET.....	XIII
SUMMARY.....	XIV
BÖLÜM 1. GİRİŞ.....	1
1.1. Yapı ve Çevresinin Tanıtımı.....	3
BÖLÜM 2. MEDRESE YAPI TÜRÜNÜN GELİŞİMİ.....	7
2.1. Medresenin Genel Tanımı ve İlk Medreseler.....	7
2.2. Sinan Öncesi Osmanlı Medrese Mimarisi	9
2.3. Sinan Dönemi Osmanlı Medrese Mimarisi	13
2.3.1. 16.Yüzyıl ve Mimar Sinan.....	13
2.3.2. Mimar Sinan Medreselerinin Genel Özellikleri.....	16
2.3.3. Sinan Yapısı Olarak Mehmet Ağa Medresesi ve Dönemi Medreseleri....	23
BÖLÜM 3. MEHMET AĞA KÜLLİYESİ'NİN TANIMI.....	27
3.1. Genel Tanım.....	27
3.2. Plan Özellikleri.....	28
3.2.1. Medrese Plan Özellikleri.....	28
3.2.1.1. Dershane.....	28
3.2.1.2. Hücreler.....	29
3.2.1.3. Revaklar.....	31
3.2.1.4. Avlu.....	32
3.2.2. Sebil ve Mektep Plan Özellikleri...	32
3.3. Cepheler.....	33
3.3.1. Medrese Cepheleri.....	33
3.3.1.1. Avlu Cepheleri.....	33

3.3.1.2. Dış Cephe.....	36
3.3.2. Sebil ve Mektep Cepheleri.....	38
3.4. Strüktür.....	39
3.5. Yapım Tekniği ve Malzeme.....	41
3.5.1. Temel.....	41
3.5.2. Döşeme.....	41
3.5.3. Düşey Taşıyıcılar.....	41
3.5.4. Kemerler.....	43
3.5.5. Geçiş Ügeleri.....	44
3.5.6. Örtü.....	44
3.5.7. Pencere ve Kapılar.....	45
3.5.8. Bezeme Ügeleri.....	45
BÖLÜM 4. BOZULMALAR.....	46
4.1. Kullanımdan Doğan Bozulmalar.....	46
4.2. Kentsel Müdahaleler.....	50
4.3. Strüktür ve Malzemedeki Doğal Bozulmalar.....	50
BÖLÜM 5. YAPININ RESTİTÜSYONU.....	52
5.1. Plan Restitüsyonu.....	53
5.2. Kesit ve Cephe Restitüsyonu.....	54
BÖLÜM 6. RESTORASYON ÖNERİSİ.....	56
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	60
NOTLAR.....	61
KAYNAKLAR.....	66
ŞEKİLLER.....	70
FOTOGRAFLAR.....	95
ÖZGEÇMİŞ.....	121

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 1.1. Divanyolu'nun Mahallerini Gösteren Harita
(Büyükşehir Belediyesi, Ölçek 1/1000)
- Şekil 1.2. 19. Yüzyılda İstanbul Haritası (Ayverdi)
- Şekil 1.3. İstanbul Şehir Haritası, H106.
(İ.T.Ü. Uygur Merkezi, Arşivi, Ölçek:1/1000)
- Şekil 1.4. Tarihi Yarımada İçinde Medreselerin Dağılımı
(Kütükoğlu , 1869 Faal İstanbul Medreseleri"
Tarih Enstitüsü Dergisi ek, ölçek:1/12500)
- Şekil 1.5. Tarihi Yarımada İçinde Anıtsal Yapıların
Dağılımı (Müller Wiener, ek, Ölçek 1/10000)
- Şekil 1.6. Divanyolu Üzerindeki Anıtsal Yapılar,
(Müller Wiener,s.283, ölçek 1/5000)
- Şekil 1.7. Sultan Ahmet Meydanı ve Civarı Tarihi Yapı-
lara ve Bazı Önemli Konaklar, (Eldem, Türk
evi,Cilt I, S.21.)
- Şekil 1.8. Şemsi Paşa Külliyesi, Genel Yerleşme Planı
(Ahunbay , "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları"
Mimarbaşı Koca Sinan, s.301).
- Şekil 1.9. Sinan Paşa Külliyesi, Genel Yerleşme Planı
(Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet
Külliyesi ve Sonrası, s289).
- Şekil 1.10. Gazenfer Ağa Külliyesi Genel Yerleşme Planı
(Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet
Külliyesi ve Sonrası, s.291).
- Şekil 1.11. Kuyucu Murat Paşa Külliyesi Genel Yerleşme
Planı (Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan
Ahmet Külliyesi ve Sonrası s.294).

- Şekil: 1.12. Ekmekcioğlu Ahmet Paşa Külliyesi Genel Yerleşme Planı (Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet külliyesi, ve Sonrası, s.296.
- Şekil 1.13. Bayram Paşa Külliyesi Genel Yerleşme Planı (Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi, ve sonrası, s.197.
- Şekil 2.1. Medrese ve Yanındaki İş Hanı (Çekim Yılı 1975 Anıtlar Yüksek Kurulu, Eminönü, 48 ada dosyası).
- Şekil 2.2. Medresenin İçten Görünüşü (Çekim yılı 1975 Anıtlar Yüksek Kurulu, ilgili dosya)
- Şekil 2.3. Avlunun İçten Görünüşü (Ç.Y.1975.A.Y.K. ilgili dosya).
- Şekil 2.4. Avlunun Dershane Cephesi (Ç.Y.1975, A.Y.K. ilgili dosya).
- Şekil 2.5. Divanyolu'ndan Görünüş. (Ç.Y.1975,A.Y.K. ilgili dosya).
- Şekil 2.6. Sebil-Mektep Gerisinden İş Hanı ve Medresenin Görünüşü (Ç.Y. 1975 A.Y.K. ilgili dosya)
- Şekil 2.7. Sebil-Mektebin Divanyolu Cephesi (Ç.Y.1975, A.Y.K., ilgili dosya).
- Şekil 2.8. Sebil Görüşünü (KUBARACILAR, İstanbul, Sebiller, 1938, s.10).
- Şekil 3.1. Mehmet Ağa Medresesi'nin Dış Duvar Örgü Detayı (Ölçek :1/20).
- Şekil 3.2. Revak Sütunu Görünüşü (Ölçek 1/20)
- Şekil 3.3. Revak Sütunu Başlığı Görünüşü (Ölçek 1/5)
- Şekil 3.4. Tek Köşede Kalmış Sütun Başlığı Görünüşü (Ölçek 1/5).
- Şekil 3.5. Geçidi Örten Aynalı Tonozun Kesiti(Ölçek 1/20).
- Şekil 3.6. Medrese Giriş Kapısı Kesit ve Görünüşü (Ölçek 1/20)
- Şekil 3.7. Medrese Korniş Detayı (Ölçek 1/10)

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Foto: 1. Mehmet Ağa Medresesi Üstten Görünüş (Çekim yılı 1986).
- Foto: 2. Mehmet Ağa Medresesi Dershane Ve Ön Hücrelerin Üsten Görünüşü (Çekim yılı 1989).
- Foto: 3. Arka Hücrelerin Üstten Görünüşü (Çekim yılı 1989).
- Foto: 4. Kapatılan Avlunun Üstten Görünüşü (Çekim yılı 1989).
- Foto: 5. Medresenin Hoca Rüstem Sokak Görünüşü (Çekim yılı 1986).
- Foto: 6. Dershanenin Hoca Rüstem Sokak Görüşümü (Çekim yılı 1986).
- Foto: 7. Medrese girişi (Çekim yılı 1986).
- Foto: 8. Medresenin Hoca Rüstem Sokak Görünüşü (Çekim yılı 1989).
- Foto: 9. Medrese Girişi (Çekim yılı 1989).
- Foto: 10. Medrese İle Sebil-Mektep Arasındaki İş Hanı
- Foto: 11. Divanyolu'na Doğru Medrese-İş Hanı-Sebil Mektep Görünüşü.
- Foto: 12. Divanyolu'nda Sebil Mektep- İş Hanı-Medrese Görünüşü.
- Foto: 13. Divanyolu'ndan Sebil-Mektep ve Bitişik Binaların Görünüşü.
- Foto: 14. Medrese Giriş Kapısı ve Önündeki Merdivenler.
- Foto: 15. Medrese Giriş Kapısı ve Üzerindeki TonoZ Örtü.
- Foto: 16. Medrese Hücrelerinin Dış Cephe Pencereleeri ve Beden Duvarlarının Bitiş Kornişi.
- Foto: 17. Hücre Beden Duvarları Üstünde Yükselen Dershane ve Gerisindeki Binalar.
- Foto: 18. Yükselen Dershane Kütlesinin Beden Duvarıyla Köşe Birleşim Detayı.
- Foto: 19. Örtü Sistemi üstünde Yükselen Dershane Cephesi ve Çatısı.

- Foto: 20. Medrese Örtüsü İle Medreseyi Çevreleyen Yüksek Binaların Görünüşü.
- Foto: 21. 5-6-7 ve 8 Nolu Hücre Kubbeleri ve Revak Örtüsünün Çatıdan Görünüşü.
- Foto: 22. 1-2-10-11 nolu Hücre Kubbeleri Giriş Koridorunu Örtten Tonoza ve Revak Örtüsünün Çatıdan Görünüşü.
- Foto: 23. 3 ve 4 Nolu Hücrelerin Arasındaki Köşeye Sonradan Yapılan Deponun Çatıdan Görünüşü.
- Foto: 24. Medrese İle Mektep-Sebil Arasında Kalan Boşluğun Üstten Görünüşü.
- Foto: 25. Hücre Kubbelerinin Tepe Işıklıklarının Dıştan Detayı.
- Foto: 26. Dış Cephe'deki Almaşık Duvar Örgü Detayı.
- Foto: 27. Pizza Salonu Olan Sebil-Mektebin Giriş Kapısı ve Pencereleeri.
- Foto: 28. Pizza Salonu Olan Sebil-Mektebin Çatı Örtüsü
- Foto: 29. Güneydoğu Avlu Cephesi.
- Foto: 30. Güneybatı Avlu Cephesi.
- Foto: 31. Kuzeybatı Avlu Cephesi.
- Foto: 32. Kuzeydoğu Avlu Cephesi ve Gerisinde Dershane Giriş.
- Foto: 33. Kuzaybatı Revak Kolu.
- Foto: 34. Güneybatı Revak Kolu.
- Foto: 35. Kuzeybatı Revak Kolu ve Dershane Giriş.
- Foto: 36. Dershane Giriş Kapısı.
- Foto: 37. Yıkılan Dershane Kubbesinin Geçiş Elemanı ve Şimdiki Örtünün İçten Görünüşü.
- Foto: 38. Dershanenin Yukarıda Kalan Dış Cephe Pencereleerinin İçerden Görünüşü.
- Foto: 39. Dershanenin Güneydoğu Duvarındaki Niş.
- Foto: 40. Dershanenin Kuzeydoğu Duvarından Geçilen Bölüm.
- Foto: 41. Medrese Giriş Kapısının İçten Görünüşü.
- Foto: 42. Medrese Giriş Kapısının İçten Üst Detayı.
- Foto: 43. Hücrelerin Arasından Giriş Sağlayan Koridor Duvarı.
- Foto: 44. Giriş Örtten Aynalı Tonozun İçten Görünüşü.
- Foto: 45. Giriş Koridorunun Avlu Cephesi.
- Foto: 46. Hücre Kapı ve Pencereleerinin Avludan Görünüşü.
- Foto: 47. Hücre Kapılarının İçerden Görünüşü.
- Foto: 48. Hücre Pencelerinin İçerden Görünüşü.

- Foto: 49. Hücre Kubbelerindeki Tepe Işıklıklarının İçerden Görünüşü.
- Foto: 50. Ara Duvarları Kaldırılan Bitişik Hücrelerdeki Kemerler.
- Foto: 51. Dış Çephe Pencerelelerinin İçerden Görünüşü ve Kubbeye Geçiş Elemanları.
- Foto: 52. 2'nolu Hücredeki Mektep-Sebil İle Medrese Arasında Kalan Geçitin Kapısı.
- Foto: 53. Arada Kalan Bu Geçitin Örtüsünün İçten Görünüşü.
- Foto: 54. Medrese İle Mektep-Sebil Arasında Kalan, Üstü Kapalı Geçitten Ulaşılan Üstü Açık Diğer Bölüm.
- Foto: 55. Üstü Açık Bölümdeki İki Mezar Taşından Biri.
- Foto: 56. 2 ve 3 Nolu Hücrelerin Arasında Açılan Geçiş.
- Foto: 57. 4 Nolu Hücresinin Kapatılan Avlu Penceresi.
- Foto: 58. Tek Mutfak Olarak Kullanılan 4 Nolu Hücrede Kalan Baca.
- Foto: 59. 4 Nolu Hücrede Bacanın Önündeki Davlumbaz.
- Foto: 60. 4 ve 5 Nolu Hücreler Arasında Açılan Servis Penceresi.
- Foto: 61. 7 Nolu Hücresinin Köşe Detayı ve Kubbeye Geçiş Elemanı.
- Foto: 62. 8 Nolu Hücre ve İçine Eklenen Tuvaletin Girişi.
- Foto: 63. 8 Nolu Hücredeki Ekler.
- Foto: 64. Dershanenin Yanındaki Bölmeye Geçilen 9 nolu Hücre Kapısı.
- Foto: 65. Dershanenin Yanındaki Üçgen Bölümün İçten Örtü Görünüşü.
- Foto: 66. 10'Nolu Hücredeki Ekler.
- Foto: 67. Sonradan Eklenen, Depo Olarak Kullanılan Bölüm.
- Foto: 68. Revak Kemerlerinin ve Avlu Örtüsünün Görünüşü.
- Foto: 69. Avlu Örtüsünün Çelik Konstrüksüyon Detayı.
- Foto: 70. Avlu Örtüsünün Enine Görünüşü.
- Foto: 71. Revak Sütunu.
- Foto: 72. Revak Sütun Başlığı.
- Foto: 73. Köşe Sütun Başlığı.
- Foto: 74. Tek Bir Köşede Kalmış Farklı Sütun Başlığı.
- Foto: 75. Sütunlardaki Boyuna Çatlaklar.
- Foto: 76. Sütunlardaki Enine Çatlaklar.
- Foto: 77. Duvardaki Bozulmalar.

- Foto: 78. Kubbe Duvarlarındaki Bozulmalar.
- Foto: 79. Pizzacı Olarak Kullanılan Sebil Pencerelerinin İçten Görünüşü.
- Foto: 80. Pizzacı Olarak Kullanılan Sebil Girişi ve Kapatılan Penceresi.
- Foto: 81. Sebile Eklenen Pizza Fırını.
- Foto: 82. Sebildeki Diğer Ekler.
- Foto: 83. Pizzacının Üst Katı Olan Sibyan Mektebinin İçten Görünüşü.
- Foto: 84. Yapı Köşesinin İçten Görünüşü.
- Foto: 85. İki Kat Arasındaki Bağlantıyı Sağlayan Merdivenler ve Araya Eklenmiş Tuvalet.
- Foto: 86. Merdivenin Üst Kata Bağlantısı.
- Foto: 87. Üst Kattaki Mutfak ve Cephedeki Pencerelerin Durumu.

ÇİZİM LİSTESİ

PAFTA: 1 Mehmet Ağa Külliyesi Vaziyet Planı(Rölöve)
Ölçek: 1/200.

PAFTA: 2 Mehmet Ağa Külliyesi . Planı (Rölöve)
Ölçek: 1/50

PAFTA: 3 Mehmet Ağa Külliyesi Çatı Planı (Rölöve)
Ölçek: 1/50

PAFTA: 4.1-1 Kesit (Rölöve) Ölçek: 1/50

PAFTA: 5 2-2 Kesit (Rölöve) Ölçek: 1/50

PAFTA: 6 A-A Kesit (Rölöve) Ölçek: 1/50

PAFTA: 7 A-B Kesit (Rölöve) Ölçek: 1/50

PAFTA: 8 C-C Kesit (Rölöve) Ölçek: 1/50

PAFTA: 9 D-D Kesit (Rölöve) Ölçek: 1/50

PAFTA: 10 KUZEYBATI CEPHESİ (Rölöve) Ölçek 1/50

PAFTA: 11 GÜNEYBATI CEPHESİ (Rölöve) Ölçek 1/50

PAFTA: 12 Mehmet Ağa Külliyesi Planı (Restitüsyon)
Ölçek: 1/100

PAFTA: 13 Mehmet Ağa Külliyesi Çatı Planı (Restitüsyon)
Ölçek 1/100

PAFTA: 14 1-1, 2-2, Kesitleri (Restitüsyon) Ölçek 1/100

PAFTA: 15 A-A, B-B, Kesitleri (Restitüsyon) Ölçek 1/100

PAFTA: 16 C-C Kesit (Restitüsyon) Ölçek 1/100

PAFTA: 17 KUZEYBATI VE GÜNEYBATI CEPHELERİ (Restitüsyon)
Ölçek 1/100

PAFTA: 18 Mehmet Ağa Külliyesi Planı (Restorasyon)
Ölçek 1/100

PAFTA: 19 Mehmet Ağa Külliyesi Çatı Planı (Restorasyon)
Ölçek 1/100

PAFTA: 20 1-1 ve A-A Kesitleri (Restorasyon) Ölçek 1/100

PAFTA: 21 KUZEBATI VE GÜNEYBATI CEPHELERİ (Restorasyon)
Ölçek 1/100

ÖZET

Tez konusu olan Mehmet Ağa Külliyesi 1580-1582 tarihleri arasında , Darüssaade Ağası Hacı Mehmet Ağa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Sultanahmet yakınında , Divanyolu çevresinde yoğunluk gösteren küçük külliyelerden biridir. Külliyenin öğeleri medrese ve buna bitişik sebil ve sıbyan metkebidir. Dörtgen plan tipindeki medrese, dar arsa üzerinde, parsel koşullarına göre biçimlenmiştir. Bu yüzden de simetrik bir düzen yoktur. Dershane yamuk olan avlunun kısa kenarında, ancak simetri ekseninden kaymış durumdadır. Yandaki parsellerin ve yolun biçimlendirdiği arsadaki kırıklıklar hücrelerin yerleşimini etkilemiştir. Uzun kenarında dört kısa kenarında iki açıklıklı revakların çevrelediği küçük bir avlusu vardır. Binada geleneksel yapım teknikleri ve malzemeler kullanılmıştır. Taşıyıcı öğeler kalınlığı 85-95 cm arasında değişen yapı beden duvarları, revaklarda altı 30, üstü 25 cm çapında mermer sütunlar ve açıklıkları değişen üstten teğetli kemerlerdir. Ürtü dershane ve hücrelerde kubbe, revaklarda tek eğimli ahşap çatı, giriş koridoru üstünde ise aynalı tonozdur. Cephede üç sıra tuğla, bir sıra taş almasıık örgü kullanılmıştır.

Sınırlı olanaklarla yapılmış mütevazı bir Sinan yapısı olan Mehmet Ağa Külliyesi, külliyei oluşturan yapıların camiden kopup medrese etrafında bir program oluşturmaya başlağı akıma öncülük etmiştir. Bu akımı sürdüren diğer örnekler, yine Sinan'ın son uygulamalarından Şemsi Paşa Külliyesi ve Divanyolu üzerinde Davut Ağa'nın 1594 yılında yaptığı Koca Sinan Paşa Külliyesidir. 17. yüzyıl başından örnekler olarak Hasan Paşa ve Gazanfer Ağa Medreseleri sayılabilir. Kuyucu Murat Paşa ve Ekmekcioğul Külliyesi ise daha gelişmiş örneklerdir. 17. yüzyılın ikinci çeyreğinde tek kütle olma düzeninden vazgeçen Bayram Paşa ve Kemankeç Kara Mustafa Paşa Medreseleri bu tür uygulamayı sürdüren yapılar olarak karşımıza çıkar.

RESTORASYON PROPOSAL FOR THE KÜLLİYE OF MEHMET AĞA

SUMMARY

The külliye of the Mehmet Ağa which is the subject of this thesis, is located near Divanyolu on Hoca Rüstem street. It is one of the many külliyes. Situated on and around Divanyolu near Sultan Ahmet.

The Külliye which consisted of a Medresen Sıbyan mektebi (primary school) and a sebil was built between the years 1580 and 1582 the complex is also known as Anfer Ağa Külliyesi it is one of the early examples of külliyes with a medresen at the center.

Other külliyes of similar conception were built on Divanyolu the main street which connects Beyazıt and Sultanaahmet. These are the complexes of Köprülü Mehmet Paşa, Atik Ali Paşa, Sinan Paşa, Hasan Ağa, Çorlulu Ali Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa and Kemankeş Kara Mustafa Paşa.

The complex is a waqf built by Mehmet Ağa the chief eunuch of Topkapı palace during the reign of Selim II. Other waqfs established by him are a mosque, Çifte Hamam a medrese and a fountain near Sultan Selim mosque in Çarşamba İstanbul two mescits (small mosques) and two fountains in Üsküdar and two sebils at Çarşıkapı and Parmaklı, His tomb is also in Çarşamba.

Since the külliye has not been delineated in the 19th century and of İstanbul, it was believed to have fallen into ruin for this reason in some books it is mentioned that there are buildings in place of it and in some other books it is not mentioned at all.

A second misconception about the külliye is concerned with 175 architect. we know that Davut Ağa was the architect of most of the edifices sponsored by Mehmet Ağa, Davut Ağa was the supervisor of waterworks when Sinan was the chief architect and he directed the work of connecting water pipes to the mountains and sabils sponsored by Mehmet Ağa we also know that he was the architect of some small Külliyes on divanyolu. Nevertheless the Külliye of Mehmet Ağa was one of the last works of Mimar Sinan.

The Külliye of Mehmet Ağa is noteworthy because it is one of the first Külliyes which developed around a medreseh, rather than a mosque. It is one of the works of Sinan which has not been studied much yet.

Before taking up the medreseh of Mehmet Ağa, we examined the definition and the first samples of medresehs the medreseh architecture in ottomans and what Mimar Sinan has contributed to medreseh architecture.

Medresehs first appeared as the need for teaching islamic sciences in a systematic manner arose. The first medreseh was built in taberan roughly at the beginning of the 14th century.

A regular medrese building consists of classrooms and cells in which students and officials stay. These rooms are generally lined around a courtyard with riwaks. The Şadırvan and the closets are also included as functional elements.

Prior to the ottoman period especially during the seljuks medresehs were built alone or later together with some small units such as tombs and fountains.

The main change ottoman brought to medreseh architecture was that although they used the old schemes they converted the cone-vault to dome and they preferred classrooms. However more important than these is that medresehs became one of the most important elements of the Külliyes which were religious and social institutions especially the mosque and the medreseh were built close together, sometimes even sharing the same courtyard.

Another aspect of ottoman architecture is its simplicity. This is also evident in medresehs.

In the 16 th century, Mimar Sinan brought a new approach to medreseh building. He reshaped and applied old schemes in some cases and in others adopted new schemes in accordance with the environment.

Evaluation of Sinan's medreseh's covers the following topics: site plan, location with regard to other parts of the külliye, construction techniques facade organization construction materials and decorative elements. Only such an evaluation can help to explain Sinan's contribution to medreseh desing.

16 th century is the brightest period in ottoman history. The state was prosderqus and some of this wealth was pent for teh public buildings. In addition to this, Sinan, an architectural genius, lived in this period. Thus ottoman architecture could attain a high standard of performance.

However in the last quarter of the 16 th century. while the külliye of Mehmet Ağa was being built, the period of prosperity had come to an end. There were problems with the ecomy and financial restrictions affected the architecture.

At this time the city had many külliyes. The need for medresehs due to increased population brought about these small külliyes. The medresehs were usually built together with a fountain a sebil a tomb and a sibyan mektebi.

Two külliyes of similar design but of later date are Hasan Paşa and Gazanfer Ağa complexes. In these, the parts of the külliye were stil separate structures. In the külliyes of Kuyucu Murat Paşa and Ekmekcioğlu, the parts were integrated into one compact unit.

In the second quarter of the 17 th century. The one unit desing was abandoned. Two fexamples for this style are the medresehi of Bayram Paşa and Kemankeş Kara Mustafa Paşa.

The sebil building which is often a part of these külliyes appeared in İstanbul in the second half of the 16 th century and got widespread at the turn of the century. The sebil in the külliye of Mehmet Ağa is a very plain one.

It became common practice to built the sebil and the Sibyan Mektebi which is the smallest structure tye in Turkish architecture, close together it is also employed in the külliye of Mehmet Ağa.

The parts of the külliye are positioned in such a way that the medreseh is on the long axis of the land by Hoca Rüstem street and is parallel to the street. Along the direction of north-west to southwest. Next to the medreseh are the Sibyan Mektebi and the sebil

The medreseh of Mehmet Ağa has a quadrangular scheme on the long axis of which the classroom is places. The riwaks surround a trapezoidal courtyard and cells are lined behind the arcade. The classroom is on the, short side between the cells. Eleven small cells surround the courtyard.

The asymmetrically positioned entrance of the medreseh stands between the cells at the northwest. The entrance is through a passage covered with a vault and it opens out to the long side of the courtyard.

The classroom is in the north-east of the courtyard. It is shifted off the symmetry axis towards north-west it is 30 cm above the level of the courtyards.

The cells are around the quadrangular courtyard. There are three cells in the north-west, two in south west, four in south -east, one in north-east and one in north.

The plans of the cells are nearly square. However, because of the shape of the lot, two cells have trapezoidal and two others have pentagonal plans.

The building has been devastated. The cells have completely lost their original shapes. None of the

cells except for the fourth cell contains a fireplace, a chimney or niches.

The courtyard is surrounded with riwaks. The spans of the arches are differently in all four directions. All the cells of the medreseh the classroom, entrance, corridor and the store which was added later open out to this riwak. The width of the riwak arms does not measure the same in all directions.

The courtyard, the long axis of which lies on the northeast southwest direction is surrounded by riwaks with four arches on the long sides and two on the short ones.

The medreseh is a one-storey structure which stands on a slightly inclined land. Three sides of it are surrounded with high buildings. Its facade faces Hoca Rüstem street.

The courtyard facades of the medreseh consists of riwak columns and riwak arches and behind them doors and windows of cells and of the classroom.

The only facade of the medreseh faces northwest on both sides, the facade joins high buildings on neighboring parcels.

The cells are covered by domes. At the top of each dome there is a lantern. The stone roof of the riwaks slopes down towards the courtyard.

In the edifice, half domes have been employed. Transition elements are pendentives. The entrance passage is covered by a panelled vault. The outer surface of the domes has been fully and the interior surface has been only partially plastered.

Over the courtyard, a steel framed roof has been added.

The main decorative elements used in the building are at the back of the entrance facade and at the heads of riwak columns.

The corrosion in the material and the structural elements of the building are due of misuse rather than natural effects.

Between the years 1932-1987, the medreseh of Mehmet Ağa has been used as a child center by Çocuk Esirgeme Kurumu, ÇEK. (National Foundation For Orphans) for children Aged 3 to 6 it has not been used for any purpose since 1987.

The big changes such as plastering of the walls upholstering, cancelling some doors and windows and making new ones, building new walls and covering the courtyard have all been done while the medreseh was used as a child center.

While the sebil and the Sibyan Mektebi were being used by ÇEK, they were expropriated by court in 1979. Since then, they have been used by the same person for different purposes. Now they are used as a Pizza shop.

The külliye of Mehmet Ağa has a lot of restitution problems. Now there are a sebil and a Sibyan Mektebi, on lot 6 and the medreseh on lot 8 between these lots is a very small lot and an empty area. Part of this area has been used as a store in the passage between the medreseh and the main building built on lot 7 there is a tombstone. In the empty space between the medreseh and the sibyan mektebi, it is believed that there had been the steps of the Sibyan Mektebi which was on the first floor and the closets of the medreseh,

It is known that in the original plan of the edifice, the classroom had a vaulted covering and the riwaks had a timber construction roof. Also it is believed that there were niches, fireplaces and chimneys in the cells.

The medreseh of Mehmet Ağa was allocated to the writer's union in december 1989 by Vakıflar Müdürlüğü therefore, instead of devising a proposal for reuse, a restoration project has been developed in accordance with the union's plans as to how they will use the medreseh. In this application it will be needed to use the Techniques of cleaning consolidation, re-integration and addition of new structures.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

XVII.yüzyıl başları külliye gelişiminde farklı bir yaklaşımın görüldüğü dönemdir. XVI. yüzyılın sonlarında bu oluşumun ilk ve tam gelişmemiş birkaç örneğine rastlanır. Özellikle yüzyıl başında yapımı yoğunlaşan anıtsal külliyelere karşılık, medrese etrafında gelişen küçük külliyeler, nüfusun yoğun olduğu bölgelerde eğitim yapıları olarak medreseye duyulan ihtiyaç sonucu uygulamaya konan yapılardır.

Daha önce Selçuklularda tek başına veya türbe, çeşme gibi küçük birimlerle beraber görülen medrese, Osmanlılarda sosyal merkez niteliğindeki, geniş kapsamlı külliyelerin en önemli elemanlarından biri haline gelmiştir. Ancak Mehmet Ağa Külliyesinin öncülük ettiği uygulamada medrese yeniden camiden ayrılmış, yine çeşme, sebil, türbe sıbyan mektebi gibi küçük yapılarla bir bütün oluşturan düzene dönmüştür. Koca Sinan Paşa Külliyesi bu gelişim içinde bir aşama sayılabilir. Bu akımı sürdüren diğer örnekler Hasan Paşa , Gazanfer Ağa Külliye-leridir. XVII. yüzyıl başında yapılan bu iki yapıya göre daha sonra yapılan Kuyucu Murat Paşa ve Ekmekcioğlu külliyeleri uygulamanın daha olgunlaştığı, yapı ilişkilerinin düzeldiği örneklerdir.

Divanyolu bu tür uygulamaların yoğunlaştığı bölgedir. Beyazıt ile Sultanahmeti birbirine bağlayan, dönemin en önemli aksı olan Divanyolu'nda, bugüne ulaşmış diğer medrese etrafında gelişen küçük külliyeler, Köprülü Mehmet Paşa, Atik Ali Paşa, Sinan Paşa, Hasan Ağa,

Çorlulu Hasan Paşa, Merzifonlu Mustafa Paşa , Kemankeş Kara Mustafa Paşa'dır.

Bu tür külliyelerde sık rastlanan sebiller, XVI. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış, bu asrın son-
rı sonları ve XVII. yüzyılın başlarında gelişme göster-
miş yapı türüdür. Mimarisi ile Türk sanatına daha geç
dönemde katılan sebil yapıları, Mehmet Ağa Külliyesinde
sade bir uygulama olarak karşımıza çıkar. Türk mimari-
sinde görülen yapı türleri arasında en küçük ölçekli
bina görünümündeki Sıbyan Mektebi ile sebil beraberliği
yine sık görülen bir uygulamadır. Mehmet Ağa Külliye-
sinde bu beraberlik medreseye eklenerek kullanılmıştır.

Külliye Mimar Sinan'ın son eserlerindendir. Külli-
ye programında görülen bu farklı uygulamaya geçişi yan-
sıtan Sinan'ın diğer bir uygulaması ise Semsî Paşa Kül-
liyesidir.

Mehmet Ağa Külliyesi, hem külliyenin medrese etra-
fında bir program oluşturmaya başladığı ilk örneklerden
olması, hem de Mimar Sinan'ın, yıkıldığı sanıldığından
araştırmalara alınmamış son dönem eserlerinden olması
nedeniyle önemli görülmüş ve araştırma konusu olarak
seçilmiştir.

Çalışma, araştırma, inceleme ve önerilerden oluşmak-
tadır. İlk bölüm külliyenin tanıtımına ayrılmıştır.
İkinci bölümde medrese yapı türünün gelişimine bakılmış,
Mimar Sinan'a kadar Osmanlılarda aldığı son durum ortaya
konmuş, Sinan zamanı, medreselerindeki genel özellikler-
le beraber belirlenmiş ve Sinan yapısı olarak Mehmet Ağa
medresesi ve dönemi medreseleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde yapının plan, cephe, strüktür, yapım tekniği ve malzeme açılarından tanımlanması yapılmıştır. Dördüncü bölümde kullanımdan doğan insan unsuru ve doğal etkenler nedeniyle oluşmuş bozulmalar belirtilmiştir. Beşinci bölümde restitüsyon sorunları ve çözümleri üzerinde durulmuştur. Altıncı bölümde ise vakıflar tarafından Türkiye Yazarlar Birliğine tahsis edilen medrese yapısı için, bu programda uygun yapının tarihi değerini bozmayacak şekilde kullanım önerisi getirilmiş ve müdahale türleri belirlenmiştir.

1.1. Yapı Ve Çevresinin Tanımı

Sultahahmet yakınında , Divanyolu Hoca Rüstem Sokakta, 1580 'de başlanıp 1582'de açılışı yapılan külliye [1], Sultan II. Selim Dönemi Darüssaade Ağası Habeşi Mehmet Ağa'nın (?-İst. 1590) yaptırdığı hayratlardan biridir. Medrese çevresinde gelişen küçük ölçekli külliye şemasının ilk örneklerinden olan yapının öğeleri medrese , sıbyan mektebi ve sebildir.

19. yüzyıl İstanbul haritalarında gösterilmediği, için 1882'den önce yıkıldığı sanılmış [2], bazı yazılı kaynaklarda da yer almamıştır. Oysa Tezkiret-ül Ebniye de adı geçen [3] yapı Mimar Sinan'ın eseri olarak bugün ayakta durmaktadır.

Banisi Mehmet Ağa'nın yaptırdığı diğer yapılar, Tuna Üzerinde İsmail geçidinde bir kale, İstanbul Çarşamba da Sultan Selim Camii yakınında bir cami, türbe, çifte hamam ve medrese, yine aynı semtte ayrı bir çeşme, Üsküdar'da iki mescit ve iki çeşme, Çarşıkapı ve Parmakkapı da iki sebildir [4].

Hadikat-Ül Cevami'den , Mehmet Ağa'nın yaptırdığı bu yapıların bir kısmının mimarlığını Davut Ağa'nın üstlendiğini, yine çeşme ve sebillerinin yapımı ve su bağlanması işleri ile, Sinan'ın mimarbaşılığı döneminde su nazırlığı yapan Davut Ağa'nın uğraştığı öğrenilmektedir [5]. Yine aynı dönemde Davut Ağa'nın özellikle Divanyolu 'nda dönemin ihtiyaçlarından kaynaklanarak yapımı yaygınlaşan medrese merkezli, küçük külliye örnekleri vermesi, Mehmet Ağa medresesi'ni de Davut Ağa'nın yaptırdığını düşündürüyor ise de, yapının adı Sai Mustafa Çelebi'nin yazdığı Tezkiret-Ül Ebniye'de 57 medrese arasında sonuncu olarak yer almaktadır [6].

Külliyenin köşe sebiliyle bağlandığı Divanyolu caddesi dönemin en önemli akslarındandı. Saray-ı Atik adı verilen Beyazıt'taki eski saray ile Saray-ı Cedid olarak adlandırılan Topkapı Sarayı arasında, Ayasofya gibi bir anıta açılan [7] , önemli geçitlerin merasimlerin yapıldığı, bedestenleri, tek katlı ahşap dükkanları, kalabalık nüfusu ile hareketli bir merkez durumunda idi. Özellikle batılı gözlemcilerin belirttiği gibi XVI. yüzyılda İstanbul sokakları eğri büğrü , dar ve pis iken şehirde tek düz yol bu Ayasofya-Beyazıt yoluydu [8].

XVI. yüzyıl sonunda ve XVII. yüzyılın ilk yarısında Divanyolu medreselerin yoğunluk kazandığı bir bölge durumuna gelmiştir. Fatih derinden beri eğitim yapıları olarak medreselerin yapımına verilen ağırlık ve artan nüfusun ihtiyacı sonucu, XVII. asrın son çeyreği başında İstanbul'daki medrese sayısının 126'ya vardığı görülmektedir [9]. Bu medreselerin şehir içindeki dağılımı müslüman nüfusu artan, gayri müslimlerin azınlıkta olduğu [10] semtlere oluşmuştur. Divanyolu ve çevresinde olduğu gibi.

Medreselerin belli bölgelerde yoğunlaşmasının artan nüfustan başka önemli diğer bir nedeni medreseler arası hoca ve öğrenci ilişkilerinin sağlanmasıdır [11]. Bu amaçla birbirine kolayca gidilip gelinecek mesafede olmaları düşünülmüştür.

Mehmet Ağa medresesi paye bakımından ellili medreselerdendi [12] Buna göre;

Okutulan dersler, fıkıh, usul-i fıkıh, hadis ve tefsir, okutulan kitaplar ise hidaye, telvih, buhare, keşşaf ve beyzavi olan [13] bir sistem içinde eğitim veren bir medrese olarak dönemin öğretim kurumları arasında yerini almıştır. Yapımı tamamlandığında ellili payeye sahip olduğu gibi, daha sonraki tarihlerde de bu aynı kalmıştır [14]. Manisalı Mehmet Efendi, Memik-Zade Efendi, Azmi-Zade Efendi, Muslihiddin Efendi, Abdal Musa Efendi, Abdurrauf-zade Abdülkerim Efendi ve Sünbül Arab Efendi sırasıyla medresede müderrislik yapmışlardır [15]. 1286/1869'da İstanbul medreseleri tespit çalışmalarında Mehmet Ağa medresesinin nüfusu 19 olarak saptanmıştır [16]. 1914'de ait tespit çalışmalarında ise talebe sayısının 25 olduğu ancak normal şartlarda 10 öğrencinin kalebileceği belirtilmiştir [17].

XVI. yüzyıl sonunda artan nüfusun merkezinde, bir Sinan yapısı olan külliye bugün harap durumdadır. 55 sene Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı çocuk esirgeme kurumu, çocuk yuvası olarak kullanılmıştır [18]. Bu kullanım amacıyla yapıda bir çok değişiklikler yapılmış , medrese ile sebil ve sıbyan mektebi arasında bir işhanı inşa edilmiştir. Yapım tarihi saptanamayan bu bina, külliye bütünlüğünü bozmuştur. Medrese ile bu işhanı arasında, üstü açık çok dar bir geçitte, çöplerin arasında iki tane mezar taşı vardır. Yine bu

boşluğun bir kısmına medresenin deposu olarak kullanılmış bir ek yapılmıştır. Bina doğal etkilere çok bu kullanıcı müdahalelerinden zarar görmüştür.

Sebil ve mektep 47 sene çocuk esirgeme kurumu tarafından kullanılmış , 1979 senesinde el değiştirip, Vakıflar tarafından ticarethane olarak kullanılmak üzere şahsa tahsis edilmiştir [19]. Bu süreden beri Divan Pizza Salonu olarak kullanılmaktadır.

Medrese ise 1987 senesinde çocuk esirgeme kurumunun isteği ile boşaltılmış ve üç sene boyunca Vakıflar tarafından tahsisi yapılmamıştır. Bu tarihten beri, yapı pizza salonunun deposu olarak gayri resmi şekilde kullanılmakta, böylece işlevsizliğin getirdiği bakımsızlıktan öte, pizzacının odunlarını, çöplerini barındıran pis bir yer görünümünü almaktadır. 1989 senesi sonunda Türkiye Yazarlar Birliğine, İstanbul Merkezi olarak tahsisi yapılan binada[20] halen bir değişiklik görülmemektedir.

BÖLÜM 2. MEDRESE YAPI TÜRÜNÜN GELİŞİMİ

2.1. Medresenin Genel Tanımı Ve İlk Medreseler

"Ders verilen yer, öğretim ve eğitim kurumu" anlamına gelen medrese İslam dininin doğuşundan, cami ve mescit gibi ibadethanelerin belli bir düzene göre kuruluşundan sonra ortaya çıkmıştır [21]. İlk medreseler İslam dininin, özellikle Sünni inançlarının yayılmaya, tutulmaya başladığı, ilk dönemlerde Kuran ile ilgili öğretim yapmak amacı ile cami veya mescitlere bağlı onların yanında veya içinde açılmış özel yerlerdi [22]. Bu yüzden erken İslam devrinde özel olarak düşünülmüş, tasarlanmış bir medrese yapısıyla karşılaşılmamaktadır. Ancak zamanla gelişen, çoğalan İslami bilgilerin belli bir düzen içinde öğretilmesi gereği doğunca, ayrı binalar olarak düşünülmeye başlanığı görülmektedir.

Yaklaşık 1000 yıllarında Taberan'da Hatimi adına açılan okul, medresenin çekirdeği olarak kabul edilen ilk öğretim kurumudur [23]. araştırmalar ilk kez yapılacak böyle bir kurumun, bin avlu çevresine sıralanmış odalardan meydana gelen orta Asya konut mimarisinde kullanılan planların kullanılması ile oluştuğunu gösterir. Yani işlevin gerektirdiği hacimler, ihtiyacın belirlediği boyutlarda ortaya konduktan sonra planda yerleştirme esası yine geleneksel olmuştur [24].

Metin Sözen'e göre "Medreseler tek başlarına fonksiyonel bir yapı olarak ortaya çıktıktan sonra mimarinin uzun gelişim çizgisi içinde belirli özellikleri ile bu

gelişime katkıda bulunmuşlar ve başından sonuna değin tutarlı bir gelişim gösteren yapı türü olmuşlardır. Bu tutarlılık sayesinde medrese mimarisinin nasıl bir geçmişe yaslandığı, nasıl bir gelişim gösterdiği, bu gelişimi hangi noktalara ulaştırdığı ortaya konduğunda bir bakıma Türk Mimarisinin de aşamaları belirginleşmiş olur" [25].

Osmanlı döneminde "Medrese"nin bileşenleri, genellikle revaklı bir avlu çevresinde yer alan, derslerin verildiği dersane ile öğrenci ve medrese görevlilerinin kaldığı hücrelerdir. Şadıvan ve helâlar da işlevsel elemanlar olarak bunlara eklenir. Ayrıca sebîl, çeşme, türbe, mektep, kütüphane, aşhane, mescit, haman yapılarında medresenin hemen yanında görülebilmektedir [26].

Medreselerin en çok gelişim gösterdiği yer Anadolu'dur [27]. Bu gelişimin temelini ise İran, Suriye ve Mısır'da aramak doğru olur. Çünkü ilk medrese bileşenleri bu bölgenin kültüründen kaynaklanır. XII. yüzyılın ortalarına doğru ilk Türk medreseleri görülmeye başlar. Bu medreseler açık ve kapalı medreseler olarak aynı anda gelişimini sürdürür.

İçedönük bir mimari geliştiren medreselerde zamanla cephe mimarisi doğmuş ve üzerinde titizlikle durulan konulardan biri olmuştur. Bu gelişme yani, cepheye getirilen denge ve düzen, belirli bir simetri yaratarak, plandaki bazı aksaklıkların da giderilmesinde etkili olmuştur [28].

XIII. yüzyılın ikinci yarısında anıtsal örneklerini vermiş olan bu medrese mimarisi (1265 Tokat Gökmedrese 1271 Sivas Gökmedere, 1272 Sivas Buruciye ve Çifte Minareli medreseler, Erzurum Hatuniye Medresesi, 1310

Erzurum Yukitey Medresesi), tasarım ve bezemede tam bir dengeye ulaşmış, XIV yüzyılın ikinci yarısında ise Osmanlı Medredeleri gelişimine başlamıştır.

2.2. Sinan Öncesi Osmanlı Medrese Mimarisi

Selçuklu mimarisi, devletiyle beraber son günlerini yaşarken, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde farklı mimari karakterde eserler görülmeye başlamış, özellikle Osman Bey sülalesi Bursa'daki eserleriyle bu yeni gelişimin merkezi haline gelmiştir. Bursa'dan sonra Rumeli'de, Selanik ve özellikle Edirne'de yoğunlaşan bu ilk örnekler ile, XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Klasikliği'ni oluşturan mimari anlayışı gelişmeye başlamıştır [29].

Bu anlayışta yapı her türlü belirsizlik ve karışıklıklardan temizlenmiş, yalın bir hal almıştır. Planın ve yapı düzeninin bu yalınlığı iç ve dış yüzeylere de yansımıştır. Eskişin yüklü, gösterişli cepheleri ve birbirine girmiş külteleri tam bir açıklıkla meydana çıkmışlardır [30].

Osmanlı mimarisi, yapı tekniği, mekan örtüsü ve hacim kompozisyonları ile bunlardan doğan ifadenin kaynaştığı bir bütünü oluşturmaktadır [31]. Bu mimarinin başlıca niteliği ihtiyacın ötesine gitmemek, işlevsél olmaktır. Bunun sonucu olarak da genel yapı düzeni ve mekan elemanlarındaki benzerlikler doğal olarak ortaya çıkmıştır. Burada kubbe ile örtülü hücre her kompozisyonun ana elemanı durumundadır. Bu elemanların çeşitli şekillenmeleri, yan yana dizilmeleri, sıra oluşturmaları, avlu etrafında çevrelenmeleri, gruplar halinde toplanmaları ile fonksiyona uygun planlar oluşturulmuş, bu anlayışla çeşitli varyasyonlar uygulanmıştır [32].

Osmanlı mimarisinde kubbe önemli bir strüktürel elemandır. Kubbelerin sayısından ve dizisinden, örttükleri hücre veya mekanların sayısı, yer ve boyutları okunabilir. Isınan her hücrenin bir bacası vardır. Bu hareketli örtü silüeti, iddiasız ve düz olan alt duvar yüzeyinden ayrılır ve Osmanlı mimarisinin karakteristik cephesini vücuda getirir [33].

Osmanlı mimari tarzının bu genel çizgilerini medreselere indirgersek, yine aynı prensiplerle ve anıtsal medreselerde dahi malzemeye kadar yansıyan aynı yalınlıkla karşılaşırız. Buna göre, avlu çevresinde yer alan revakların ve bunların arkasındaki hücrelerin kubbelerle örtüldüğü, artık kapalı derslane durumundaki eyvanın üstünde büyük bir kubbeye şekillendiği medreseler uzun yıllar Osmanlı medrese mimarisini oluşturmuştur.

Sıbyan mekteplerinin ilk, medreselerin ise orta ve yüksek öğretim kurumları olarak yer aldıkları Osmanlı eğitim düzeni içinde medreselerin kapsamı oldukça geniştir. Metderese adı altında öğretim düzeyi kademelenen okullar ile darülhadis, darülkurra ve darültıp olarak adlandırılan kurumlar da toplanmıştır. Bunlar Hadis, Kuran ve Tıp bilimlerinin birinde uzmanlaşmış eğitim kurumlarıdır [34]. Eğitim düzeyi ve konuları değişmekle birlikte öğretim veren kurumlar olarak, farklı sisteme ihtiyaç göstermediklerinden planlanmalarında farklı yaklaşıma gidilmemiş, eğitim yapısı olarak medreseler tek düşünülmüşlerdir [35].

Büyük külliyelerin genel planlaması içinde düşünülen, diğer değişik amaçlı yapılarla birlikte tasarlanan medreselere karşılık, bağımsız yapılmış örnekler de çoktur. Büyük camilerin avlu revakları arkasına odalar eklenerek düzenlenmiş, cami ile aynı avluyu paylaşan

medreseler de ayrı bir grup oluşturur. Bazen de yoğun yerleşmelerin görüldüğü kentlerde sokak dokusuna, bulunduğu yerin koşullarına uygun planlanmış, değişik görünüşlü, kurallara bağlanamayan medreselere rastlanır. Bütün bu örneklerde görülen, Osmanlı mimari tarzının medreselere getirdiği belirgin özellik, eski şemaların yaşamasına, kullanılmasına karşılık örtünün kubbeye dönüşmesi, açık dersane kısmının kapanmasıdır [36].

Osmanlılarda kapalı medrese örneklerine çok az rastlanmakta, esas olarak açık medrese şemasının kullanılıp geliştirildiği görülmektedir. İlk Osmanlı medresesi İznik'te Orhan Gazi tarafından kurulan ve İznik Orhaniyesi (1331) adını alan medresedir [37]. Ondan sonra yine İznik'te Süleyman Paşa kendi adına bir medrese kurdurmuş İznik'ten sonra Bursa'da Orhan Gazi, Murat Hüdavendigâr, Yıldırım Beyazıt, Mehmet I (Çelebi) ve Murat II tarafından medreseler yaptırılmıştır. Edirne başkent olunca çağın en büyük medresesi Murat II zamanında yaptırılmış, İstanbul'un fethinden sonra ise şehir, mimarileri bakımından eski Türk medrese geleneğinin Osmanlı devrinde aldığı son şeklinin örnekleri ile bezenmiştir.

Osmanlı medreseleri kuruluşları bakımından, sultanı ve hususi yani sultanlar veya devlet büyükleri, zenginler, bilginler tarafından yaptırılanlar olmak üzere ikiye ayrılır [38]. Aşağı yukarı her büyük caminin yanında bir, bazen birden fazla medrese kurmak değişmez bir gelenek niteliği kazandığı gibi, hayrat olarak mescit kütüphane, metkep, çeşme, sebîl yaptırmak isteyenlerin, bunların yanına bir de medrese ekledikleri görülür. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan XIX. yüzyıl başlarına kadar yaptırılanın adı ile anılan medreselere rastlanır. İslam dininin de bilime verdiği önem gereğince, devlet kurumu olarak medreselere ayrı bir

değer verilmiş, devletin yayılma, gelişme imkanlarıyla eş doğrultuda yapımı yürütülmüş, yerleşilen her yeni yerde cami ve medrese birbirinden ayrılmayan bir bütün olarak, tek başına veya bir külliyenin içinde ana bölüm niteliğinde varlığını göstermiştir.

İstanbul'un Sinan öncesi medreselerine bakarsak şehrin fethiyle beraber başlayan geniş kapsamlı imar hareketinde yer alan pekçok medreseyle karşılaşırız. Fatih Sultan Mehmet'in otuz yıllık saltanı döneminde yaptırdığı 57 medreseden 24'ü İstanbul'dadır [39]. Fatih döneminin en büyük ve önemli kuruluşu Mimar Sinaneddin Yusuf'un 1462-1470 yılları arasında tamamladığı Fatih külliyesidir. Bu kompleks içine ilk Türk Üniversitesi niteliğinde, caminin iki tarafındaki geniş alana Akdeniz ve Karadeniz Medreseleri olarak adlandırılan simetrik 8 medrese yerleştirilmiştir [40]. Medreseler, kubbeli revakların çevrelediği, dörtgen avlunun etrafında, üç kenarında kubbeli hücrelerin, bir kenarında yine kubbeli dersihane ile helaların yer aldığı plan şemasına sahiptir. Her medresede boyutları büyük olan 19 tane hücre vardır [41].

Fatih'ten sonra Sultan Beyazıt, İstanbul'da ikinci büyük külliye yaptırmıştır. Mimar Hayreddin'in yaptığı kompleks 1501-1506 tarihleri arasında 5 yılda tamamlanmıştır [42]. İstanbul Beyazıt külliyesinde ise külliye elemanlarının bağlantısı daha zayıf olduğundan medrese camiden kopmuş, bağımsız bir yapı niteliği kazanmıştır [43]. U oluşturan medrese hücreleri, U'nun açık ucundaki dersihane ile tamamlanır [44].

Bu büyük külliye medreselerinden başka, tek yapı olarak 1489 tarihinde Hüseyin Ağa'nın yaptırdığı Amasya apı ğası medresesi önemli bir yapı olarak belirmektedir.

Sultan Beyazıt döneminde en değişik ve gösterişli yapısı olan [45] sekizgen planlı medresede, bir kenar ders-hane ve mescit olarak dışarı taşmış, diğer kenarlarda kubbeli 20 hücre sıralanmış, avlu eliptik kubbeli revaklarla çevrilmiştir [46].

Edirne'de üç şerefeli camii yanındaki saatli medrese, Gedik Ahmet Paşa'nın Afyon'daki kendi adı ile anılan medresesi, XV. yy. sonlarından Bursa'da Ahmet Paşa medresesi, İnegöl'de 1492 tarihli İshak Paşa medresesi, İstanbul'da 1485 tarihli Davut paşa medresesi dönemin diğer örnekleri olarak sayılabilir.

1520'ye, yani Kanuni Sultan Süleyman ve Mimar Sinan'a kadar olan bu dönemin son padişahı olan Yavuz Sultan Selim, sekiz yıllık saltanatı sırasında, İstanbul'da Sultan Kansu Gavri Medresesine benzer bir medrese yapımı için hazırlıklara başlamış, ancak ömrü yetmemiştir. [47]. Yavuz Sultan Selim zamanı, son bulan, XVI. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar sürdürülen bu mimari anlayış ilk Osmanlı klasiği olarak adlandırılabilir [48].

2.3. Sinan Dönemi osmanlı Medrese Mimarisi

2.3.1. XVI. Yüzyıl ve Mimar Sinan

XVI. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak dönemidir. Özellikle Kanuni'nin 46 yıllık saltanatı sırasında Osmanlı Devleti dünyanın en güçlü devleti durumuna gelmiş, sınırları genişleyerek 6 milyon kilometrekareye yaklaşmıştır [49]. Dolayısıyla devletin ekonomik durumunun çok iyi olduğu ve bozulmamış yapısıyla bu zenginliği halka, orduya, donanmaya, bilime ve mimariye harcadığı bir dönem olmuştur bu yüzyıl.

Osmanlı tarihi içinde daha sonra görüleceği gibi devlet servetinin özel konutlara, bahçelere, saraylara, daha gösterişli bir hayata akıtıldığı dönemlere kıyasla XVI. yüzyılda devletin tutarlı ve güçlü yapısı mimariye de yansımış, daha çok kamu binalarının, askeri tesislerin, dini ve kültürel yapıların yapımına ağırlık verilmiştir. XVI. yüzyıl Osmanlılar için her konuda olduğu gibi mimaride de en parlak dönem olmuş ve klasik dönem mimarisini meydana getirmiştir.

Aynı zamanda Sinan gibi dahi bir mimarın bu dönemde yetişmiş olması, Osmanlı mimarisinin evrensel boyutlara ulaşmasını sağlamıştır. Sinan çok zengin bir mimari geçmişini yapmış topraklar üzerinde , Osmanlı imparatorluğu'nun doruktaki bir döneminin sağladıklarıyla, sınırlı malzeme ve teknoloji olanaklarını tekrar elden geçirerek kullanmış ve pek çok eser meydana getirmiştir [50].

1538'de Acem Ali'den boşalan mimarbaşlığına atanan Sinan, belgelere göre dörtüüzü aşan yapının mimarlığını üstlenmiştir [51]. Bunlar camiler, mescitler, türbeler medreseler, darülkurrarlar ve mektepler, imaretler, darülsifalar, su kemerleri, köprülür, kervansaraylar, saraylar, mahzenler, hamanlar olarak gruplandırılmaktadır [52].

Kaynaklara göre Mimar Sinan'ın yaptığı medreselerin sayısı 74'dür [53]. Bunlardan 56'sı İstanbul'da, geri kalanın büyük bir kısmı Trakya'dadır. Anadolu'daki uygulamaların sayısı ise azdır [54]. Bu medreselerden 3'ü saptanamamış 30'u yok olmuş 2'si yenilenmiş, 4'ü harap 35'i ise özgün biçimine korumuş durumdadır [55].

Sinan'ın eserlerinin yoğunlaştığı İstanbul tarihi yarımada'nın suriçi bölgesinde medreselerin de toplandığı görülür; sur dışında Eyüp'te, 3 Üsküdar'da 5, Beşiktaş'da 2, Kanlıca ve Kasımpaşa'da 1'er medresesi vardır [56].

Sinan daha önce çizgileri belirlenmiş Osmanlı Mimarî tarzı içinde örnekler verirken sürekli bir araştırma ve daha olgun eserler verme çabası içinde olmuş, ancak toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı da gözardı etmemiştir [57]. İşte Mehmet Ağa Medresesi de böyle bir toplumsal ihtiyaç olarak oluşmuş yapı düzeninin ilk örneklerinden biri olarak ortaya çıkar.

XVI. yüzyıl boyunca Fatih zamanında başlayan kültür hareketleri gelişmesine devam etmiş, yaptırılan medreselerde özellikle matematik, astronomi ve tıp derslerine önem verilmiş, tarih ve coğrafya alanında çalışmalar yapılmış, pek çok tıp bilgini yetişmiştir. Kültür yapıları olarak medreselere duyulan bu ihtiyaç büyük külli-yelerin içinde veya camilerle beraber tasarlanan bu yapının, tek başına düşünülüp, kendisinin merkez oluşturduğu küçük ölçekli külli-yeler olarak yerleşmelerin içine girmesine neden olmuştur [58].

XVI. yüzyıl sonları, merkez niteliği taşıyan büyük anıtsal külli-yelerin şehir için doygunluğa eriştiği, ancak artan nüfusuyla şehrin medreselere duyduğu ihtiyaç nedeniyle [59] medreselerin çoğu kez bir çeşme, sebîl, türbe, sıbyan mektebi gibi ufak yapılarla bir arada görülmeğe başladığı zamandır.

Öte yandan medresenin yapımının tarihlendiği zaman, yani XVI. yüzyılın son çeyreği, Osmanlı İmparatorluğu'nun karışmaya başladığı bir dönem görünümündedir. XVI. yüz-

yıl başındaki gücünü yavaş yavaş yitirmeye başlamıştır. Bir yandan Avusturya-Macaristan, öte yandan İran savaşları yıllarca sürmüş ve devletin hazinesine çok pahalıya mâl olmuştur [60]. 1584 'de akçenin gümüş değeri düşürülmüş, bu da enflasyona yol açmış, pahalılık artmıştır. İngiliz gezgini Edward Webbe tarafından 1583 yılında İstanbul'da hastalık ve pahalılığın hüküm sürdüğü gözlemlenir [61].

Bu yüzyıl sonlarında Osmanlı maliyesinde görülen bozulma, XVII. yüzyıl başlarında Celâli isyanlarının çıkmasına zemin hazırlar. Zorunlu olarak alınan ekonomik kısıtlamalar doğal olarak mimariye de yansır.

Böyle bir sosyal ve ekonomik değişimin ortaya koyduğu bu tür yapıların ilk örneklerinden sayabileceğimiz Mehmet Ağa Medresesi, etrafı binalarla sarılı bir parsel üzerinde, sınırlı olanaklarla yapılmış mütevazî bir yapı olarak karşımıza çıkar.

2.3.2. Mimar Sinan Medreselerinin Genel Özellikleri

XVI. yüzyılda Mimar Sinan eliyle medreseler, tekrar zengin bir uygulama olanağına kavuşmuştur. Bir yandan eski şemalar belirli bir uyum içinde değerlendirilmiş, öte yandan genel kurallar içinde kalmakla birlikte, bulunduğu yerin koşullarına uydurularak şekillenen örneklerle de yer verilmiştir [62]. Günümüze ulaşan medreselerden Sinan'ın, yerleşme düzeni diğer külliye yapılarıyla ilişki, plan biçimleri, yapım teknikleri, cephe düzenlemesi, malzeme ve süsleme konularındaki yaklaşımları ortaya konabilmektedir.

İstanbul gibi tepelerden oluşmuş bir şehirde topografyaya uymak önemli konulardan biri olmuş, Sinan bu problemi kendi yöntemleriyle çözmüştür. Arsanın iki ucu arasındaki eğim çok fazla değil ise , tek katlı bodrum veya tonozlu alt yapı ile bu farkı gidermiş, yapıyı düz bir avlu çevresinde yerleştirmiştir. Bu çözümde eğim arttıkça alt yapı yükselmiş, dengelenemediği durumlarda ise alt yapıya karşılık kademeli yerleşmeye gidilmiştir. Sinan'ın geliştirdiği diğer bir yöntem de altında tonozlu geçit bulunan dersane modelidir [63].

Sinan medreseleri ya külliye bütünlüğü içinde, ya da tek başına bağımsız yapılar olarak karşımıza çıkarlar. Bağımsız medreseler, boyut ve düzenlemeleri ile anıtsal nitelikte oldukları gibi, daha mütevazı biçimlerde de oluşumunu sürdürmüşlerdir. Külliye içindeki medreseler ise genellikle ayrı bir avlu çevresinde düzenlenmişlerdir. Yönlenme olarak, medreseler herhangi bir yöne bağımlı olmadıklarından, arsanın durumuna göre yerleşmişler, ancak büyük külliyelerde camiye dik açılı bir düzen içinde yer almışlardır. Yine büyük külliyelerde Sinan birden çok medreseye yer vermiş, bunlarda ise simetrik şemalar kullanmıştır. Süleymaniye külliyesi Medreseleri'nde olduğu gibi [64].

Sinan'ın külliye içindeki medreseyi cami ile aynı avlu etrafında yerleştirdiği örnekler de vardır. Bir grup oluşturacak kadar çok olan bu uygulama, Selçuklu ve Beylikler devrinden beri denenmiş, Sinan döneminde en olgun örneklerini vermiştir. Yine Selçuklular'da görülen bir uygulama olan medrese türbe beraberliğini Sinan XVI. yüzyılda yeniden kullanmıştır [65].

Sinan'ın kullanığı medrese bileşenleri daha öncekinden pek farklı değildir. Yine ana elemanlar hücreler, derslane, revaklı, avlu, bazen eyvan, avlu ortasında şadırvan ve helalardır . Sistem, genellikle dikdörtgen olan avlunun etrafında kurulur. Arsanın durumuna göre yamuk veya Rüstem Paşa Medresesi'nde olduğu gibi avlu sekizgen şemaya da sahip olabilir. Bazı örneklerde ise kare veya kareye çok yakın boyutlandırılmışlardır. Avluda su öğesi önemlidir. Özellikle cami ile aynı avlu etrafında bir yerleşim var ise, büyük boyutta şadırvanlara yer verilmiştir [66].

Avlunun etrafında, derslane ve hücrelerin önünde dolaşan revaklar yer alır. Sadece Zal Mahmut Paşa Fevkanî Medresesi'nin tek etrafında sıkışıklık yüzünden revaklara yer verilmemiştir [67]. Revaklar avluyu sürekli ya da kesintili olarak sarabilir. Dershanenin avluya çıkarıldığı durumlar dışında, avlu cephesinde giriş revağı vardır. Bazı örneklerde bu derslane giriş revağı abartılarak vurgulanmıştır.

Sinan medrese hücreleri , bir kenarı 2.90-3.75 metre arasında değişen kare planlara sahip mekanlardır. Her hücrede bir ocak ve nişler yer alır. Hücre sayısı medresenin önemine ve kalacak öğrenci sayısına göre belirlenir. Bu sayı küçük medreselerde 10, büyüklerde 20 civarındadır [68].

Eyvanlardan kapalı ve özel bir mekana dönüşen derslaneler genellikle kare, bazen dikdörtgen planlıdır. Buna karşılık eyvanlar açık oturma yerleri olarak bazı medreselerde varlığını sürdürür. Yine medresenin önem ve büyüklüğüne göre boyutlandırılan derslane için, en çok kullanılan ölçüler 6.00 ve 7.45 metre arasında değişmektedir. Sinan'ın derslaneye getirdiği yen bir

uygulama ise bir cumba ile ana mekanı genişletmesidir. Süleymaniye Salis ve Rabi Medreseleri'nde görülen bu uygulama ile ilk kez dershaneye bir niş eklenmiştir [69].

İşlevsel olarak medreseyi tamamlayan helâlar ,bazı medreselerde ana avlu etrafına, bazılarında ise başka bir avluya yerleştirilmişlerdir.

Medreselerde plan tipleri hücrelerin yerleşimine göre belirlenir ve derthane bunların arasında, ucunda veya ayrı olarak bir köşesinde yer alır. Bu düzenlemelerden biri biçimsel kaygılar ve arsa koşullarına göre belirlenir. Mimar Sinan'ın kullandığı plan tipleri medrese gelişiminde daha önceden uygulanmıştır [70]. Ancak Sinan bu örnekleri daha da geliştirmiştir. Kullandığı plan tipleri, tek sıra, karşılıklı iki sıra, L,U, dörtgen ve sekizgen oluşturan biçimlerdedir [71].

Tek sıra hücre dizisinde bir avlu anlayışı yoktur ve derthane, hücrelerin bir ucunda yer alır(Süleymaniye Darülhadişi) . Karşılıklı iki sıra hücre dizisinde, dar bir avlu oluşur ve derthane bu avlu ekseninde hücrelerden bağımsız olarak yer alır (Eyüp Sokollu Medresesi). L oluşturan biçimlerde, derthane ya hücrelerden ayrı bir köşeye, ya hücrelerin arasına ya da hücrelerin iki ucundan birine bitleştirilir (Nişancı Mehmet Bey, Üsküdü Şemsi Paşa, Hoca Sinan medreseleri). Hücrelerin U oluşturmaları halinde derthane avlunun uzun ekseninde, ya açık uçta ya da hücrelerin arasında, ender olarak da U'nun bir ucunda veya karşılıklı kollarından birindeki hücrelerin arasında yer alır (Yavuz Selim, Mihrimah Sultan, Lüleburgaz Sokullu ve Şehzade medreseleri). Cami ile aynı avluyu paylaşan medreseler de U plan şemasına sahiptirler. (Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi); bu Sinan'ın en çok kullandığı şemadır. Hücrelerin ve derthanenin

dörtgen bir avlu etrafında yer aldığı düzenlemede ise derslane avlunun uzun ekseni üzerindedir (Mehmet Ağa Medresesi). Sinan dörtgen şemayı (L şema gibi) az sayıda uygulamıştır. Sekizgen bir avlu etrafında yerleşmeye tek örnek ise Rüstem Paşa Medresesi'dir [72].

Sinan geleneksel strüktürleri kullanmıştır. Bunlar ahşap kargir ve karma tekniklerdir. Ahşap medreseler günümüze ulaşamamış, kargir ve karma olanlar ayakta kalabilmiştir. Karma teknikte, beden kargir, ancak , ya yalnız revak , ya da örtü sistemi bütünüyle-derslane hariç-ahşap konstrüksiyon ile teşkil edilmiştir. Bunların da günümüze ulaşabilenlerinin sayısı pek fazla değildir [73].

Hareketli ve okunabilir örtü sistemine sahip olan medreselerde esas eleman kubbedir. Revaklarda farklı örtü elemanlarına daha sık rastlanır. Özellikle çapraz olmak üzere tonoz, piramidal kubbe ve ahşap çatı revak örtüsü olarak kullanılmıştır [74]. Ayrıca alttaki mekanı göre girişler, eyvanlar örtüdeki kademelenme ile vurgulanmışlardır. Hücrelerde kubbeden başka tonoz elemanı çok az kullanılmış, derslanede ise ancak, karenin dışına çıkıldığında desteklenmiştir. Malzeme olarak örtü sistemi örgüsünde tuğla, kaplamasında kargirde kurşun ahşapta ise kiremit kullanılmıştır [75].

Örtü sistemi, kemerlerle bağlanmış düşey taşıyıcıların üstüne oturur. Ancak kubbenin dörtgen mekana otururken gerektirdiği geçiş elemanı küresel üçgen, derslanelerde ise küresel üçgen ve tonoz bingidir [76]. Düşey taşıyıcılar, kargir medreselerde duvarlar, ayak ve sütunlardır. Duvarda örgü tekniği kesme taş, taş-tuğla almalı ve moloz taş olarak sıralanmaktadır. Taşıyıcı duvarlarda ise dış yüzey kesme taş veya almalı örgü ile oluşturulmuş, arkasında ahşap hatıllı moloz taş

yapım tekniği kullanılmıştır. İstanbul için duvar ve ayakların taş malzemesi küfekidir [77]. Revak sütunları ise çoğu kez Marmara mermerinden teşkil edilmiştir. Bu sütunlar yuvarlak, çokgen veya özel kesite sahip olabilirler. Ayaklar ise genellikle kare planlıdır. Düşey taşıyıcıların oturduğu alt yapının, düz arsalarda kalın duvarlarla, eğimli arsalarda ise tonozlarla oluşturulduğu görülmektedir [78].

Medrese kütlesini farklı boyutlardaki dersane, hücreler ve revaklar oluşturur. Düşeydeki etkiyi ise alt-yapı , beden duvarları ve bazen kasnaklarla geçilen örtü sistemi yaratır. Genellikle düz bir avluya yerleşmiş tek katlı yapılardır. Dersane ilk bakışta algılanan, güçlendirilmiş bir kütledir. Yükseltilmiş kalın duvarları, avludan ve dıştan vurgulanan cephesi, yüksek örtüsü ile hücrelerden bağımsız olduğu anlaşılır. Eğimli arsalarda yükseltilen alt yapı ile dershanenin bu belirgin etkisi artar. Bir kornişle ayrılan alt ve üst yapının oranı ise ana kütlenin etkisini oluşturur. Hücre ve revaklar aynı örtü elemanına sahip olabilir; ancak plandan gelen boyutlardan dolayı eş yükseklikte olsalar bile, farklı örtü biçimleri ile etkinin değişmesi sağlanır. Hücrelerde daha yüksek, revaklarda alçak veya tek eğimli çatı ile, iki bölüm arasındaki işlevsel fark örtüye yansıtılır.

Medreselerin dış ve avlu olmak üzere iki cepheleri vardır. Avludaki cepheyi revakların simetrik düzenleri oluşturur. Ancak bazen dershanenin girişinde farklılaşan sütunlara, eyvanların üstünde olduğu gibi örtüde kademelenmeye rastlanır [79]. Dıştaki cepheyi ise duvar dokusu, pencere düzenleri korniş çizgileri, kasnaklar, örtü sistemi ve bacalar oluşturur.

Pencere düzenlemelerinde, hücre ve derahane cephe-lerinde farklar vardır. Hücre cephelerinde pencereler tek alt, tek alt ve üst iki alt, iki üst, iki alt-bir üst, iki alt-iki üst şeklinde görülür. Tek üstteki pencereler sivri kemerli veya yuvarlak da olabilir. Dershane cephesinde ise; tek alt-tek üst, iki alt-bir üst, iki alt-iki üst, iki alt-iki üst-bir tepe, iki alt-iki üst bir kasnak, üç alt üç üst pencere olarak düzenlemelere rastlanır [80].

Hücrelerin beden duvarları sürekli olan kornişlerle bitirilmiştir. Dershane duvarlarında ise bununla beraber farklı bitiş yöntemleri de uygulanmıştır. Dershane kubbesi çokgen kasnağa otururken, hücrelerde kubbe doğrudan duvarlara veya sekizgen planlı kasnaklara oturtulmuştur. Revak kubbeleri için de geçerli olan bu yöntem, tonoz örtüde farklılaşır. Ahşap çatılı revaklarda ise örtü, tek yöne eğimli olarak avluya doğru alçalır.

Medrselerde süslemelerin yoğunluk kazandığı bölgeler avlu, dershane girişi, yine dershane kubbesinin iç yüzü, sütun başlıkları, kornişler, kapılar, pencereler ve dolap kapılarıdır. Sinan mukarnas ve çini bezemeyi az kullanmıştır. Kalem işlerinin ise günümüze çok azı ulaşabilmiştir. Revak sütun başlıklarında ise baklavallı, mukarnaslı, ve kompozit biçimler kullanılmıştır [81].

2.3.3. Sinan Yapısı Olarak Mehmet Ağa Medresesi Ve Dönemi Medreseleri

Adı sadece Tezküret-ül Ebniye'de Mimar Sinan'ın eserleri arasında geçen Mehmet Ağa Medresesi 1582 tarihinde tamamlanmıştır. Sinan bu medresede fazla kullanmadığı dörtgen plan şemasını uygulamıştır. Hücrelerin ve dershanenin dörtgen planlı avlunun kenarlarını çevrelediği bu düzende, derbthane avlunun uzun eksenini üzerindedir. Hücre sayısı ve boyutları bakımından Sinan'ın küçük medreselerine örnektir. Karma teknikte inşa edilmiştir. Kargir olan yapının revağı ahşap çatıdır [82]. Ancak bugünkü revak örtüsü özgün değildir. Düşey taşıyıcılar 90 cm kalınlığında duvarlar ve yuvarlak revak sütunlarıdır. Kemerler üstten teğetli, kubbe geçiş elemanları ise küresel üçgenlerdir. Ürtüyü kubbeler, bir tane aynalı tonoz ve tek yöne eğimli çatı meydana getirir. Yapının tekniği ve malzemesi Sinan'ın yapılarında sık kullanıldığı yöntem ve türlerdir. Önemli bir yapı olmadığından tümü kesme taş yerine taş-tuğla alması örgü kullanılmıştır. Malzeme, İstanbul çevresinde yaygın olarak kullanılan [83] duvarda küfeki, sütunlarda Marmara mermeridir. Arsa koşullarından dolayı Mimar Sinan içe dönük bir mimari geliştirmiştir. Tek bir yönde oluşan dış cepheyi olabildiğince sade bırakmıştır. Hücrelerin beden duvarları gösterişsiz bir kornişle bitirilmiş, ancak bunun gerisinde oluşabilen derthane cephesinde de aynı karakter kullanılmıştır. Yalnız bu cephe de kemerli pencereler açılmıştır. Bugün medresede kalmış süslemeler, Sinan'ın süslemelerinde yoğunluk kazandırdığı bölgeler olan giriş kapısı ve sütun başlıklarıdır.

Mehmet Ağa Medresesi'nin çağdaşı medreseleri arasında yine Sinan'ın eseri olan Üsküdar Şemsi Ahmet Paşa Medresesi (1580 -81), 17 yüzyılda örnekleri çoğalan medresenin külliyesinin merkezi olduğu uygulamalara, Mehmet Ağa Külliyesi ile beraber öncülük etmiş örneklerden bir diğeridir [84]. Bu uygulamada cami külliye programında olmakla beraber, anıtsal boyutların türbeyle ya yana geldiği ve medresenin camiden ayrı bir kütle olarak düzenlendiği görülür (Şekil 1.8). Yapı geçiş dönemini belirlemesi yönünden önemlidir [85]. L biçiminde iki kollu medrese, dershanenin L'nin uzun kenarında yer aldığı plan şemasına sahiptir [86].

Sinan'ın bu iki küçük yapısı medreseye bağlı küliyelere başlangıç olmuştur [87]. Bu örneklerden sonra Mimarbaşı Davut Ağa Divanyolu'nda medrese, türbe ve sebilden ibaret Koca Sinan Paşa Külliyesi (1593) ile bu uygulamaya bir aşama getirmiştir. Burada dörtgen avlu etrafında U şeklinde sıralanan hücreler ve U'nun açık kolunun bir kenarında yer alan dershane şeması kullanılmıştır. Bu medresenin basıtında türbe ve sebil yer almıştır (Şekil 1.9).

Davut Ağa'nın öldüğü yılda (1599) tamamladığı Kapıağası Gazanfer Ağa Külliyesi, Koca Sinan Paşa Külliyesi'nin daha küçük ölçüde bütün halinde toparlanmış bir benzeridir [88]. Yine medrese-türbe-sebil üçlüsüyle tek yapı bütünlüğüne varma eğilimi görülmektedir [89]. Yapının Medresesi U plan şemasına sahiptir. Dershane U'nun kısa kenarındaki hücrelerin arasında yer almış, türbe ve sebil ise U'nun iki uzun ucunun biri birine, biri diğerine eklenmişlerdir (Şekil 1.10).

1606-10 yılları arasında yapılan Kuyucu Murat Paşa Külliyesi'nde medrese, türbe, sebil, sıbyan mektebi ve dükkanlardan oluşan bütün dar bir yapı adasına sığdırılmıştır [90]. Parsele göre şekillenen L biçimindeki hücrelerin uzun kenar ucuna, derşane açılı olarak yerleştirilmiştir. Böyle bir medresenin etrafına diğer külliye elemanları bitişerek tek yapı olma özelliği kazanmışlardır (Şekil 1.11).

Bu külliyyeden hemen sonra 1610-11 tarihlerinde, Vefa'da Ekmekcioğlu Ahmet Paşa kendi külliyesini yaptırmıştır [91]. Medrese-türbe-sebilden oluşan külliye Kuyucu Murat Paşa külliyesi ile benzerlik göstermektedir. Derşanenin U'nun açık ucunda yer aldığı medrese şemasında, derşanenin hemen yanına , aynı boyutlarda türbe kütleleri eklenmiştir. Sebil ise türbenin güneydoğu köşesinde kırık bir üçgen biçimindedir (Şekil 1.12).

Sultan Ahmet Külliyesi yapılarına kadarki dönemde yapıımı sıklaşan medrese merkezli küçük külliyelerde görülen gelişme, gittikçe külliye elemanlarındaki bütünleşme, tek yapı olma özelliğinin belirginleşmesi ve kaynaşmış külliye yapı ilişkilerinin kurulmasıdır [92]. Oysa XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde yapılan Bayram Paşa, Çini ve Kemankuş Kara Mustafa Paşa külliyelerinde olduğu gibi, tek kütle olma düzeninden vazgeçildiği görülmektedir [93].

Bu uygulamaya en iyi örnek Bayram Paşa Külliyesi'dir. Sultan Ahmet Külliyesi'nden sonra, önceki küçük medrese külliyelerine dönüşü gösteren yapı 1635 tarihinde yapılmıştır [94]. Medrese , sıbyan mektebi, dükkanlar,

tekke, sebil, şadırvan ve çeşme külliye elemanlarıdır (Şekil 1.13). Kare bir avlu etrafında simetrik bir düzene sahip olan medrese U plan şemasına sahiptir. U'nun kapalı kolu üzerinde , simetri aksında yer alan ders-hane, hücre dizilerinin oluşturduğu ana kütleden koparılmıştır [95].

BÖLÜM 3. MEHMET AĞA KÜLLİYESİ'NİN TANIMI

3.1. Genel Tanım

Mehmet Ağa Külliyesi medrese ve buna eklenen sıbyan mektebi ve sebilden oluşmaktadır. Sözü edilen bu yapılar Hoca Rüstem Sokağı'na bitişik dar bir arsa üzerine yerleşmişlerdir.

Arsanın yola paralel uzun eksenini boyunca kuzeydoğudan güneybatıya doğru medrese, yanında sıbyan mektebi ve altında sebil sıralanmışlardır. Bu yerleşimde yola ve yandaki parsellere bitişmiş yapılar, bu koşullara göre biçimlenmiştir. Bu nedenle düzgün bir geometrisi olan bir yerleşim planı uygulanamamıştır.

Arsa fazla eğimli değildir. Kuzeydoğu, güneybatı doğrultusundaki uzun eksen boyunca, yol kotu önce 55cm yükselir, Divanyolu'na doğru tekrar 30 cm alçalır. Hafif olan bu eğimin en alt ucunda sebil yer almaktadır (Foto.11,12). Kuzeybatı güneydoğu doğrultusundaki eğim ise iki uç arasında yaklaşık 30 cm kadardır. Bu fark medrese avlusunda kısa eksen boyunca hissedilir (pafta-6-7).

Hoca Rüstem Sokak üzerinde girişler yol çalışmaları nedeni ile değişmiş, medresenin kısa eksenini üzerindeki girişi yoldan 59 cm aşağıda kalmıştır. Sokağın altında olan sebil girişi ise yükseltilerek, kaldırım ile aynı kota getirilmiştir.

3.2. Plan Özellikleri

3.2.1. Medresenin Plan Özellikleri

Mehmet Ağa Külliyesi'nin ana yapısı olan medrese, dershanenin uzun eksende yer aldığı dörtgen plan şemasına [96] sahiptir. Ortada yamuk bir avlunun etrafında revaklar ve hücreler yer alır. Dershane kısa kenarda hücrelerin arasındadır. Avlunun dört kenarı boyunca, olabildiğince çok hücre yerleştirilmeye çalışılmış ve hücre sayısı, boyutları küçük tutularak 11'i bulmuştur.

Yapıda simetri yaratmayan medrese girişi, kuzeybatıdaki hücrelerin arasında kalmıştır. Dörtgen avlunun uzun kenarına açılan bu giriş, üstü tonozla örtülü, 160 cm genişlikte bir geçitle sağlanmıştır.

3.2.1.1. Dershane

Avlunun kuzeydoğusunda, medrese girişinin solunda yer alır. Arsanın yamukluğundan doğan kaybı önlemek için, avlunun simetri ekseninden kuzeybatıya doğru kaydırılmıştır. Böylece dershanenin kuzeybatısında kalan üçgen bir bölüm ile parselin kırıklığı giderilmiş, güneydoğusunda bir hücre daha yerleşebilmiştir (Pafta 2).

Dershane, üç basamakla çıkılan revak kotundan yaklaşık 30 cm yüksekte kareye yakın planlı bir mekandır. dershane giriş eksenini boyunca simetrik olarak bir miktar daralır. İç ölçüleri; girişin bulunduğu kenar 545cm yandaki iki kenar 512 cm karşı kenar ise 530 cm dir.

Dershane girişi, kuzeydoğu revak duvarı üzerindedir. Giriş kapısının iki yanında avluya bakan iki pencere yer alır. Dershanenin içten güneydoğu cephesinde

86 cm genişlikte 74 cm derinlikte, yerden itibaren 175cm yükseklikte bir mihrap nişi vardır (Foto 39). Kuzeydoğu cephesinde ise tam simetri ekseninde 92 cm genişlikte, 175 cm yükseklikte bir kapı ile sonradan yapıldığını sandığımız bir bölme girilir. Bu bölüm kare planlı dershanenin, düz olmayan parsel kenarına yerleşmesi ile meydana gelen üçgene yakın bir boşluğun, üstünün kapatılması ile oluşmuştur (Pafta 2) (Foto,40).

Dershanenin dış duvarı yan parseldeki bina ile neredeyse birleştiğinden dershanenin avlu cephesinden başka cephesi oluşmamıştır. Ancak revak örtüsünün üst kottan yükseltilen dersane duvarlarına, kuzeydoğu duvarı hariç üç yönde pencere açılarak doğal aydınlatma artırılmıştır. (Foto, 38).

3.2.1.2. Hücreler

Hücreler dörtgen avluyu çevrelemektedir. Kuzeybatıda 3, güneybatıda 2, güneydoğuda 4, kuzeydoğuda bir hücre yer alır. 11. hücre ise kuzeydedir. bu hücre, sokağın biçimlenişine göre oluşmuştur. Böylece dörtgen avlunun gerisinde revak duvarları beşgene dönüşmüştür. Avluya yansımayan bu kenar 277 cm uzunluğundadır (Foto 33).

Hücreler kareye yakın planlıdır. Ancak arsa sınırlarından dolayı iki hücrenin yamuk diğer ikisinin ise beşgen planlı olduğu görülür. Kuzeybatıda, girişin sağında ki, kare planlı tek hücre 293 x 298 cm boyutlarındadır (1 nolu). Girişin solundaki iki hücre ise 303 x 293/289 cm(11 nolu) ve 303/289 x 275 cm(10 nolu) boyutlarındadır. Güneybatıdaki iki hücre sırası ile 301x285/283 cm(2 nolu) ve 283/ 290x303/283cm(3 nolu) dir. Güneydoğuda ise, 295/299 x 302cm (4 nolu), 300/302x285cm(5 nolu), 300 x 287/284 cm (6 nolu) ve 299x286/305 cm (7 nolu) boyutlarında 4 hücre vardır. Kuzeydoğudaki tek

hücre (8 nolu) köşesi kesik dörtgen planlı diğer hücredir. Boyutu 288/280 x 253 cm dir.

Kuzeydeki (9 nolu) hücre ise bugün özgün halini oldukça yitirmiştir. 10 nolu hücre ile arasındaki duvar yıkılmış ve hücrenin ortasına yeni bir duvar örülmüştür. Böylece hücrenin bir kısmı yan hücreye katılmış bir kısmı da, dershanenin kuzeybatısındaki üçgen bölmeye avludan geçişi sağlayan bir koridor halini almıştır (Foto 64). Bu koridor 106 cm genişlikte olup, 449/398 280 cm ölçülerindeki üçgen bölmeye bağlanmıştır. İzlere göre bu hücrenin özgün durumdaki boyutları 295/305x 270/285 cm'dir. Bu boyutlar 10 nolu hücredeki kemer ve duvar izlerinden çıkmaktadır (Foto 66).

9 nolu hücrede olduğu gibi diğer hücre duvarları da tahrip edilmiş 10,11 nolu hücreler ile 5-6-7 nolu hücreler arasındaki duvarlar yıkılmış, 2-3 nolu hücreler arasına 85 cm genişlikte bir geçiş açılmıştır (Foto 56). Bu yüzden tek başlarına, ayrı birimler olarak düşünülen medrese hücreleri anlamını yitirmiştir.

Hoca Rüstem Sokağına bakan dört hücrenin (1,11,10 nolu hücreler ile kuzeydeki 9 nolu köşe hücresi) yerden 198 cm yükseklikte, yaklaşık 57 x 59 cm boyutunda birer dış penceresi vardır (Foto 16-51). Küçük olan 8 ve 9 nolu hücreler hariç, diğer hücreler ayrıca avludan ışık alırlar. Ancak 2 ve 4 nolu hücrelerin pencereleri, 3 nolu hücrenin ise kapısı ile beraber penceresi örülerek kapatılmıştır (Foto 57-30) . Kapatılmayan pencelerle genişlik yaklaşık 70 cm iken, 1 nolu hücrede 55 cm'ye düşmüştür. Yükseklik ise hepsinde 121 cm'dir. (Pafta 4) (Foto 46,48). Hücre kapı ölçüleri ise ortalama 89/175 cm'dir (Pafta 4) (Foto 46,47).

Yapı kullanım amacıyla fazla müdahale görmüş, hücreler de özgün hallerini yansıtan bazı izleri kaybetmişlerdir. Mutfak olarak kullanılmış 4 nolu hücre (Foto 58) dışında hiç bir hücrede baca, ocak, niş gibi öğelere ait iz görülmektedir.

Hücrelerin iç cepheleri sıvanıp yerden 150 cm yükseklikte fayansla kaplanmış, üstleri ise badana ile boyanmış durumdadır (Foto 61, 63,66).

3.2.1.3. Revaklar

Avlu dört yönde revaklarla çevrelenmiştir. Revak sütun aksları her yönde farklıdır. Kuzeybatı revak konundaki bu akslar 317-249-245 ve 241 cm iken, güneydoğuda 249-250-253 ve 250 cm 'dir. Avlunun kısa doğrultusundaki akslar ise kuzeydoğuda 289-296 cm ile güneybatı da 302 ve 299 cm 'dir

Medresenin bütün hücreleri, derşhanesi giriş koridoru ve güneybatıdaki iki hücrenin yanına sonradan eklenen depo bu revağa açılır. Revak kollarının genişliği, güneydoğudaki hücrelerin önünde ve derşhanenin açıldığı kuzeydoğu yönünde 205 cm, aralarında giriş koridorunun yer aldığı kuzeybatı hücrelerin önünde 209 cm ve iki hücre ile şimdi deponun bulunduğu güneybatı 235 cm dir.

İçte revak duvarları ve sütunların arasındaki revak kemerleri badana ile boyanmış, zemini avlu gibi kaplanmış durumdadır (Foto 46).

3.2.1.4. Avlu

Uzun ekseni kuzeydoğu - güneybatı doğrultusunda olan dörtgen avlunun boyutları 585/598 x 1049/1002 cm dir. Yamuk oluşturan bu avluyu, iki kısa kenarında ikişer, uzun kenarlarında dörder açıklıklı revak kemerleri çevrelemektedir. (Pafta 4,5,6,7) (Foto 29-30-31-32).

Toprak olan avlu zemini [97], daha sonra şap dö-külerek kaplanmış, bu da avlu kotunu değiştirmiştir. Avlu kotu revak sütun ayaklarını kapatacak kadar yükseltilmiş, avlunun kısa ekseni boyunca olan eğim ise belirginleşmiştir. Avluyu kuzeybatıdan güneydoğuya doğru al-caktan bu eğim iki uç arasında 18 cm kadardır (Pafta 6-7).

3.2.2. Sebil Ve Mektep

Medrese'ye eklenmiş sebil ve üzerindeki sıbyan mektebi şu anda özgün halinden oldukça uzaklaşmış durumdadır. Hoca Rüstem Sokak ile Divanyolu'nun kesiştiği köşede bulunan yapı, parselere göre biçimlenmiş, planda köşesi kesik yamuk biçimini almıştır. Bugün medrese ile arasında 3.80cm cephesi, 370 cm derinliği olan bir işhanı girmiştir. Derinliği daha fazla olan yapı bu işhanının arkasından medresenin 2 nolu hücresi ile bitişir. Yapının bittiği yerde yan parsellerle medrese arasında üstü açık bir bölüm kalmıştır (Pafta 2) (Foto 24). Çöplerin arasında iki tane mezar taşının bulunduğu (Foto 55) Bu bölüme 2 nolu hücreden açılan kapı ile ulaşılabilmektedir (Foto 52).

Yapı ile iş hanı arasında 130 cm'lik bölüm cephede ve planda, yapıya eklenmiş görüntüyü vermektedir. Bu bölümde üst kata çıkan 75 cm genişliğinde üç kollu

merdiven , merdiven boşluklarına yerleşmiş iki küçük WC , lavabo ve bunun da üstünde ufak bir mutfak yer almaktadır (Pafta 2) Foto 85, 86,87).

Sebil ve mektep şu anda Divan Pizza Salonu olarak kullanıldığından bu amaca yönelik bir çok ek yapılmıştır. Yapının yan binaya bitişik güneydoğu duvarına yerden tavana kadar 280 cm çapında Pide fırını konmuş, Divanyolu'na bakan pencerelerin önüne yiyeceklerin sergilendiği tezgahlar yapılmıştır (Foto 79,81). Pizzacının üst kat (eile salonu) olarak kullandığı mektep ise olabildiğince çok masa yerleştirilmiş bir kebab salonu görünümündedir. (Foto 93,49). Altla aynı plana sahip katın kuzeydoğusunda üç basamakla çıkılan bir mutfak yapılmıştır.

3.3. Cepheler

3.3.1. Medrese Cepheleri

Medresenin üç tarafı yan parsellerdeki yüksek binalarla çevrilmiş olduğundan, yalnızca Hoca Rüstem Sokağına bakan tek dış cephesi vardır.

Medrese az eğimli bir arsaya yerleşmiş tek katlı bir yapıdır. Hiçbir gösterişi olmayan bu mütevazı yapı, sınırlı olanaklarla yapılmış görünümündedir.

3.3.1.1. Avlu Cepheleri

Güneydoğu cephesi; (Pafta 4)(Foto 29). Dört açıklıklı revağın sütun ve kemerlerinden oluşan bir cephe-
dir. Revakların gerisinde 5,6 ve 7 nolu hücrelerin kapı ve pencereleri ile, 4 nolu hücrenin kapatılmış

penceresi yüzünden sadece kapısı yer almaktadır. Bu dört hücrenin pencere ve kapı sırası ilk ikisinde pencere - kapı iken, diğer ikisinde kapı-pencere olarak düzenlenmiştir. Pencerelerde iki yönde kesişen demir parmaklıklar vardır. Yine kapı ve pencerelerin çevresinde yaklaşık 30 cm genişlikte söveler döner (Foto 46).

Revaklarda, üstten teğetli sivri kemerler kullanılmıştır. Aralarında gergiler vardır. Revak duvarı, kemer alınları üzerinde çıkıntı yapmaktadır. Cephe avluya doğru açılı bir çıkıntı yapan kornişle bitmektedir. Ancak aslında üstü açık olan avluyu örtmek için yapılan çelik konstrüksiyonlu çatı bu profilin önüne oturmuştur. Eğimli olan bu örtü ve onun taşıyıcıları, avluya doğru eğimli olan revak örtüsünü ve onun gerisindeki hücre kubbelerinin avludan algılanmasını engellemektedir. Bu cephede olduğu gibi diğer cephelerde de çatı makasları ve bu çatının suyunu alan yağmur iniş boruları görünüme girmektedir (Foto 68-69).

Avlu cephesindeki bütün yüzeyler badana ile boyanmıştır. Badana rengi söve ve alınlarda beyaz, diğer yerlerde mavidir.

Güneybatı cephesi; (Pafta 7) (Foto 30) Bu cehpe iki açıklıklı revağın sütun ve kemerlerinden oluşur. Sütunların gerisindeki görünüme ise kenarlarında söve dönen yalnızca iki kapı girer. Bu kapılardan soldaki yapıya sonradan eklenen deponun girişi, diğeri ise bu yöndeki iki hücreden 2 nolu olanının kapısıdır. Bu hücrenin penceresi ve 3 nolu diğer hücrenin kapısı ile beraber penceresi kapanmıştır.

Revak kemer açıklıklarının daha fazla olduğu bu cephede de -diğer cephelerde olduğu gibi -kemar alınlarının, saçak kornişlerinin vs. görünüşü güneydoğu cephesinde olduğu gibidir.

Kuzeybatı cephesi;(Pafta 5) (Foto 31) Girişin bulunduğu cephedir. Yine dört açıklıklı revağın gerisinde soldan sağa 1 nolu hücrenin pencere ve kapısı, giriş koridoru kapısı, 10, 11 nolu hücrelerin kapı ve pencereleri, 9 nolu hücrenin ise kapısı yer almaktadır. Girişi hücrelerin arasından revağa bağlayan geçişin üstten teğetli sivri kemerli 160 cm genişlikte iki kanatlı kapısı, diğer hücre kapı ve pencereleriyle beraber cepheyi oluşturur (Foto 45).

Kuzeydoğu cephesi; (Pafta 6) (Foto 32) Dershanenin bulunduğu avlu cephesidir. Yine iki açıklıklı revağın arkasında ortada dershane ve iki yanında 8 ve 9 nolu hücreler yer almaktadır. Dershane giriş aksı cephede aksı ile çakışmaz. Dershane kütlesi iç cephede hiçbir hareket yapmamış, herhangi bir elemanla bu cephede vurgulanmamıştır.

Dershane cephesinde 124 cm genişlikte 231 cm yükseklikte basık kemerli bir kapı ile iki yanında simetrik 73/121 cm lik iki pencere bulunmaktadır. Pencerelerin etrafında 30 cm lik, kapının etrafında ise 22 cm'lik söve dönmektedir. Kapı sövesinin iki yanından 9,5 cm lik iki ahşap, revak tavanına çıkar. Bu iki düşey ahşap bantın arasında ,kapının aksında cephede çıkıntı yapan yüzeyler yer alır. Bunlardan alttaki kapı kemerine paralel üstü düz ince bir parça, üstteki ise 138/50 cm lik bir parçadır. Buraya sonradan yazı yazılmıştır (Foto 36).

Dershane cephesinin iki yanında pencereleri olmayan iki hücrenin kapıları vardır. Soldaki 9 nolu hücrenin kapısı olup; değişiklik sonucu dershanenin yanındaki üçgen bölmeye geçilen koridor kapısına dönüşmüştür (Pafta 2) (Foto 64).

3.3.1.2. Dış Cephe

Medresenin tek dış cephesi Hoca Rüstem Sokak üzerinde yer almaktadır. kuzeybatıya bakan bu cephe yol-la beraber kuzeye doğru kırılarak biçimlenir. Cephe iki taraftan yan parsellerdeki yüksek iş hanlarına bitişir. (Pafta 10) (Foto 8).

Sade olan cephede giriş kapısı ve dört tane hücrenin demir parmaklıklı küçük pencereleri yer almaktadır. 3 sıra tuğla 1 sıra taş almalı örgülü beden duvarları iç avluda olduğu gibi bir düz, bir pahlı şeritten oluşan sade bir kornişle biter. (Foto 16). Bu kornişin gerisinde örtü sistemi ve yükselen dershane kütlesi yer alır. Cephenin kuzeye öden bölümü üzerinde kuzeydoğu-güneybatı aksında yerleşen dershane, hücre beden duvarlarıyla dar açılı oluşturacak şekilde birleşmiştir (Foto 18). Örtü sistemiyle beraber yükselmeye başlayan dershane duvarları, yine almalı örgüye sahiptir. Bu cephenin tam ortasında, dershaneye yukardan ışık veren üstten teğetli kemerli, 75/140 cm ölçülerinde bir pencere yer alır. Pencerenin üzerinde, kemerin etrafında, yaklaşık 20 cm kalındığında kemer alını döner. Yine pahlı korniş ile dershane örtüsüne geçilir. Dershane örtüsü sonradan yapılmış kırma çatıdır (Foto 19).

Yol kotundan 59 cm aşağıda olan medreseye giriş, kaldırımın iki tarafından dörder basamakla inilen dar

sahanlıktan sağlanır. 153 cm kapı açıklığının önünde 180/73 cm ölçülerinde olan bu sahanlık kaldırımın yol tarafındaki kenarına konan korkulukla kapatılmıştır. (Foto 19). Basık kemerli giriş boşluğuna içerden takılmış , iki kanatlı dörtgen demir kapı, önündeki korkuluk gibi 1970 'li yıllarda değiştirilmiştir. Bu basık giriş kemerini, 20 cm genişliğinde, 328 cm yüksekliğinde söve çevreler. Kapı kemerinin üstünde kemer alını ve onun da üstünde, sövenin içinde, cepheden 2 cm öne çıkan, 38/153 cm ölçülerinde kitabelik bulunur (Pafta 10)(Foto 15).

Kapının hemen solunda bir bayrak direği vardır. Sağdakinin ise sadece yuvası kalmıştır.

Giriş kapısının sağında bir, solunda ise üç tane hücre penceresi yer almaktadır. Sağdaki 1 nolu hücrenin penceresidir. Kaldırım kotundan 176 cm yükseklikteki pencere 54/56 cm boşluğa sahiptir. Solda ise sırasıyla 11,10 ve 9 nolu hücrelerin pencereleri, yerden 166, 153 ve 148 cm yüksekliklerde, 57/59 cm, 62/61 ve 58/57 cm ebatlarındadır. Her pencerenin önünde dört alıklı demir parmaklık vardır (Foto 16).

Görünüş , hücrelerin üstündeki kubbeler ve girişin üstündeki tonoz örtüyle tamamlanmaktadır. Her hücre kubbesinin üstünde bir ışıklık vardır. Bu ışıklıklar, kubbeden 10-12 cm kadar yükselen kasnak üzerinde, 35 cm yükseklikteki orta merkeze birleşen piramidal tepe pencereleridir. Kubbeler yer yer sivanmış durumdadır (Foto 21,22,25).

3.3.2. Sebîl Ve Mektep Cepheleri

Yapının Hoca Rüstem Sokağı ve Divanyolu'na bakan iki cephesi vardır. Ayrıca bu iki cephenin birleştiği köşede 150 cm genişliğinde bir küçük üçüncü cephe oluşmuştur.(Pafta 10,11) (Foto 11.12) . Batıya bakan bu cephenin alt katı sağırdır ve divan (Pizzacının ismi) yazan bir levha vardır. Üst katında ise bir pencere açılmıştır. Bu pencere üst kattaki diğer pencerelerin aynıdır.

Yapının Divanyolu'na bakan cephesinde üç altta, üç üstte olmak üzere altı tane penceresi vardır (Foto 13). Alt ve üst kat pencereleri farklı karakterdedirler. Alt kat penceresinde , simetrik olarak 153/228 cm boyutunda , 45 cm arayla yuvarlak kemerli pencereler açılmıştır. Üst katta ise, alt pencerelerin aksında 90/242 cm boyutunda basık kemerli pencereler kullanılmıştır.

Hoca Rüstem Sokak cephesinde ise, alt katta güney-batı köşesinden 20 cm mesafede ön cephedeki pencerelerle aynı karakterde giriş kapısı vardır. Sol tarafta ise 140/250 cm genişlikte sonradan açılmış, fakat bugün içerden kapatılarak kullanılmayan bir kapı daha vardır. Bu iki kapı arasında kapatılmış, içerden niş olarak kullanılan iki pencere boşluğu görülür (Foto 80). Üst katta ise ön cepheyle aynı düzene sahip dört tane pencere yer alır. Yandaki iş hanı ile arada kalan 1 80 cm'lik bölüm saçak kotundan yaklaşık 100cm düşerek kendini belli eder. Bu cephenin üst tarafında iki küçük pencere açılmıştır.

Pembeye boyanan yapının doğramaları koyu kahverengidir. Alt kat pencerelerinin ve giriş kapısından etrafında 25 cm genişlikte beyaz boya vardır. Alt kat pencerelerinin alt kotunda ön cephe boyunca ve kapıya kadar ara döşeme kotunda ön cephe ve kapının bittiği hizaya kadar koyu pembeye boyanmış korniş döner. Yapı duvarı üstte 15 cm kadar pahla öne çıkan yaklaşık 40cm yüksekliğinde yine koyu pembe renkli alın ile biter. Yapının ön cephesine, üst kat pencerelerinin altına büyük ışıklı panolar asılmıştır. Yan cephede ise tesisat kabloları sokak, lambaları çirkin bir görünüm yaratır. Ön cephenin sağ, yan cephenin sol söşesinde yağmur iniş boruları vardır.

3.4. Strüktür

Medresenin taşıyıcı sistemi, sürekli taşıyıcı olan duvarlar, sütunlar ve bunlara oturan tonoz ve kubbelerden oluşmuştur. Her hücre birimi kubbeyle örtülüdür. Dershanenin özgün örtüsü olan kubbe, bugün mevcut değildir. Yıkılan kubbenin yerinin kırma çatı almıştır. Girişi avluya bağlayan koridor ise aynalı tonozla örtülüdür. Bu tonoz 298/160 cm boyutlarında bir alanı örtmektedir. Uzun kenarları hücre duvarlarına, kısa kenarları dış ve revak duvarına oturur. Tonoz yerden 348 cm yüksekten başlar ve 90 cm yükselir (Foto 44).

Revak örtüsü, avluya doğru alçalan eğimli kargir çatıdır. Zeynep Ahunbay'a göre Mehmet Ağa Medreresi karma teknikte inşa edilmiş medreselerdendir [98]. Hücre + derslane bölümleri kargir olan medresenin ilk tasarımı revak ahşap çatılı yapılmıştır. Ancak ilk örtü günümüze ulaşamamıştır.

Dershaneadaki izlerden yıkılan kubbeye küresel üçgenle geçildiği anlaşılmaktadır. Bugünkü örtünün içten görünümü, bu geçiş elemanlarına oturan daire planlı bir tavandır (Foto 37). Yerden 614 cm yüksekliğindeki bu ahşap tavan kırma çatıyı içerden örter. Dershane den geçilen , yan parseldeki iş hanı ile dershane nin arka duvarı arasında kalan bölme, düz kargir örtüyle örtülmüş, ortada yaklaşık 30/30 cm ışık için açıklık bırakılmıştır.

Hücrelerde de kubbeye geçiş elemanı olarak benzer düzen kullanılmıştır. Hücreleri yarım küre kubbeler örtmektedir. Ortalama kubbe çapı 255 cm, kubbe iç yüksekliği ise düşmeden 503 cm dir. Kubbelerin merkezindeki yaklaşık 50 cm çaplı tepe pencereleri sonradan açılmıştır (Foto 49). Hücre duvarlarına oturan bu kubbeler ara duvarları kaldırılmış bitişik hücrelerde kemerler tarafından taşınmaktadır (Foto 50). İçte bütün bu kubbeler, geçiş elemanları, kemerler, duvarlarla beraber sıvanıp boyanmıştır.

Medresenin güney köşesine , 3 ve 4 nolu hücrelerin arasına, sonradan betonarme bir depo yapılmıştır. (Foto 67) Yan parsellerdeki yüksek binalar ile medrese arasında kalan bu yamuk planlı yer, ancak tepeden ışık alabilmektedir. Bu amaçla yine betonarme olan düz örtüde yaklaşık 45/45 cm lik bir açıklık bırakılmıştır (Foto 23).

Açık olan orta avluyu sonradan örten çatının taşıyıcısı çelik makaslardır (Foto 69). Üstten, uzun doğrultuda kırılan beşik çatı görünümündeki ondolin kaplı, yaklaşık % 15 eğime sahip bu örtüyü, kısa doğrultuda atılan iki çelik makas taşımaktadır (Pafta 4-6)(Foto 4-70).

3.5. Yapım Tekniği Ve Malzeme

3.5.1. Temel

Bina halen sağlam durumda olduğu için temellerle ilgili herhangi bir gözlem yapmak mümkün olamamıştır.

3.5.2. Döşeme

Yapının gerek iç hücre ve dersane, gerekse dış avlu ve revak döşemelerine ait bilgi edinilememiştir. 1932-1987 yılları arasında Çocuk Esirgeme Kurum Çocuk kreşi ve bakım evi olarak kullanıldığı süre boyunca medresede yaşanan değişikliklerden biri de zemine şap dökülmesidir. Vakıflardaki ilgili dosyadan [99] sadece, avlunun özgün döşemesinin toprak olduğu öğrenilebilmiştir. Bu çalışmada 9. 10 ve 11 nolu hücreler parke kaplanmış, dershaneye çıkan üç basamak merdivende mermer kullanılmıştır.

3.5.3. Düşey Taşıyıcılar

Duvar; Yapıda kullanılan duvar örgü tekniği yer yer değişikliğe uğramış olmakla birlikte, bir sıra taş üç sıra tuğla almaşık örgüdür. Giriş kapısı etrafında sondadan yapılan müdahalelerle bu düzen bozulmuş eskiyen tuğlaların yerini taş almıştır (Foto 9-14).

Almaşık örgüdeki kesme taş küfekidir. Blok boyutları (24-22.5/85-50 cm) arasında değişmektedir. Örgüdeki tuğlalar (3/24-27cm) arasında boyutlara sahiptir. Derzler 3.5-5 cm olup tuğla ve taş malzeme ile aynı yüzeyde bitirilmiştir. (Şekil 3.1). Dış cephede duvar kalınlığı 90 cm dir. Duvar bitiş kornişi gene küfeki

taşından teşkil edilmiştir. 16 cm yüksekliğindeki profilin 10 cm'si pahlalı 6 cm'si düz alın yapıp bitirilmiştir (Şekil 3.7). Bu alında çatı kaplama malzemesi döndürülmüştür. Bu profilin hemen altından tuğla duvar örgüsü başlanmıştır.

Bu almaşık örgülü cephenin üstünde gene aynı örgü tekniğine sahip dersane duvarları yükselir. Kötü işçiliğe sahip olan duvarda, derz harcı yer yer akarak taş malzemenini dokusunu bozmuştur. Beden duvarlarına benzer olan saçak kornişli kubbe yerine çatı yapılırken betondan oluşturulmuştur. Yine bu profilin altına çatı kaplama malzemesi döndürülmüştür.

Giriş kapısında yine aynı taş malzeme kullanılmıştır. Sövesi, kemeri, kemer üzerindeki alın (25/19 cm), (38/153 cm), (41/153 cm) ve 25 cm kalınlığında 5 cm'si pahlı uzunluğu değişen boyutlarda küfeki bloklarla oluşturulmuştur (Şekil 3.6) (Foto 14-15).

Hücre ve dershanenin tüm iç duvarları sıvalıdır. Hücrelerde yerden 150 cm yüksekliğe kadar, sıvanın üstüne 0.5 cm kalınlıkta 15/15 cm mavi kare fayans kaplanmıştır (Foto 61). Bunun üstündeki boya bazı hücrelerde sarı, bazılarında mavi, dershanede ise fayanslarla beraber sarı renktedir. (Foto 39). Hücrelerin revak duvarları, revak alın duvarları da sıvalıdır. Giriş koridorunun iki yanı yine yerden 150 cm yüksekliğe kadar 12 cm'de bir düşey derzli mermer kaplanmıştır. Bunun üstü yine mavi badana ile boyalıdır (Foto 43).

Sütün; Yapıdaki sütunlar sadece revakta yer almaktadır. Bugün sütunların yalnız gövde ve başlık bölümleri görülebilmektedir, kaide bölümü düşeme kaplaması içinde kalmıştır (Şekil 3.2) (Foto 71). İzlerden kare kaidenin 40/40 cm boyutlarında olduğu anlaşılmaktadır.

Döşeme ile aynı yüzeye gelen kaide ile gövde arasında 5 cm yüksekliğinde bir tunç bilezik yer almaktadır. Yüksekliği 172 cm olan sütun gövdesinin alt çapı 30 cm üst çapı 25 cm dir. Gövdeyle başlık arasında 7 cm yüksekliğinde bir bilezik daha vardır. Başlığın toplam yüksekliği 28 cm'dir. Mukarnaslı bu başlık 4 cm yüksekliğindeki baş tabanla son bulmaktadır. (Foto 72). Baş tabanın plan ölçüleri 33 x 33 cm'dir. Sütun gövde ve başlığında Marmara mermeri kullanılmıştır.

Toplam 12 tane olan revak sütunlarından beşine sonradan 3 cm genişliğinde demir çember takılmıştır. (Foto 75-76). Bu çemberlerin yerden yükseklikleri üçünde 75 cm, birinde 53 cm, diğerinde 45 cm'dir. Sağlamlaştırma amaçlı bu müdahaleye diğer bazı sütunlar da ihtiyaç göstermektedir.

3.5.4. Kemerler

Revaklarda üstten teğetli sivri kemer kullanılmıştır. (Pafta 4,5,6,7) (Foto 29,30,31,32). Kemerlerin açıklığı en fazla 284 cm, en az 208 cm, karın genişliği 33 cm, alın genişliği, 25 cm, yüksekliği ise 93 cm'dir. Sütunlar arasında kemerleri bağlayan gergiler 3x5 cm boyutlarındadır.

Dershane kubbesini taşıyan kemerler yine üstten teğetli biçimdedir. Duvarların içinde, yükü duvarlara aktaran bu strüktürel kemerlerin kendi yüksekliği 255 cm'dir. Kemer alını ise 25 cm'dir (Pafta 4).

Hücrelerde, özellikle alt duvarları yıkılmış hücre kemerleri, sivanmış olduklarından net olarak algılanamamaktadır. Bu kemerlerin kendi yükseklikleri 120 cm,

yerden yükseklikleri ise 350cm'dir. Bütün kemerler sıvalı olduğu için yapım tekniği ve malzemeye ait bilgi edinilememiştir.

3.5.5. Geçiş Öğeleri

Örtü olarak kubbenin kullanıldığı mekanlarda kubbeğe geçiş, küresel üçgenle sağlanmıştır. Kubbenin yükü, dört yöndeki duvarların içinde yer alan dört kemer ve bu geçiş elemanlarıyla, sürekli taşıyıcı olan duvarlara aktarılmaktadır. Yapıdaki bütün geçiş elemanları da sıvalıdır (Foto 37-51).

3.5.6. Örtü

Yapıda hem eğrisel hem de düz örtü biçimleri kullanılmıştır. Eğrisel örtüler kubbe ve tonoz, diğeri tek yönde eğimli çatılardır.

Kubbeler yarım küre biçimindedir. Medrese girişinde aynalı tonoz bir örtü bulunmaktadır (Foto 44). Revakta , sonradan kargire düşünen çatı % 10 eğime sahiptir. Dershanenin kırma çatısı ise yaklaşık % 20 eğimde yapılmıştır. Avlu % 15 eğimli çelik konstrüksiyonla örtülüdür.

Bütün örtü öğeleri içten sıvanıp mavi ve sarı renklere boyanmışlardır. Dıştan ise kubbeler yer yer, revak üstü tamamen çimento karcıyla örtülmüştür (Foto 21-22).

3.5.7. Pencere Ve Kapılar

Yapıdaki bütün pencere ve kapılar özgün değildir. Değiştirilen bu doğramalar avlu cephesinde ahşap, dış cephede demirdir. İki kanatlı giriş kapısı, düşey demir çubukların arasında sade süslemelerin olduğu, 150 cm cam camlı bir kapıdır (Foto 15-41). Avluya bakan hücre ve dersane pencereleri iki kanatlıdır. Hücre kapıları düz ve tek kanatlı, dersane kapısı ise düz ve çift kanatlıdır (Foto 47,36), 4,5,6,7,10 ve 11 nolu hücre kapılarında, üstte 50x50cm cam vardır. Bütün kapı ve pencereler içeriye doğru açılır. Kapı eşikleri 1-5cm arasında değişmektedir.

3.5.8. Bezeme Öğeleri

Yapıda kullanılmış olan başlıca bezeme öğeleri, giriş kapısının arkasında ve revaktaki mukarnaslı sütun başlıklarındadır (Foto 41,72).

Giriş kapısının arkasındaki süsleme, kapı aksına göre simetrik, S hareketleri ile kapıdan 25 cm yükselen ve aynı hareketlerle alçalan 9 cm derinliğinde bir motiftir. Bu motifin üstü dolu, altı kapı çizgisine kadar boştur (Foto 42) (Şekil 3.6).

Sütun başlıklarından sadece avlunun doğu köşesindeki farklılık gösterir. Diğer köşe sütunları, ara sütunlarla aynı iken bu sütunun köşe mukarnaslarında farklı elemanlar vardır (Şekil 3.3-4) (Foto 74).

BÖLÜM 4. BOZULMALAR

Bozulmaları iç ve dış bozulmalar olarak ayırdığımızda, günümüze ulaşmış durumuyla yapıdaki iç bozulmaları ortaya koyacak gözlemler yapılamamaktadır.

Anıtsal yapıların korunmasını ve yaşamasını sağlamak için getirilen yeni işlevlerin, bilinçsiz kişilerce ve ekonomik sınırlamalarla uygulandığında verdiği zararların boyutu çok fazla olmaktadır. İşte Mehmet Ağa Külliyesinde de büyük oranda strüktürel elemanlarında ve malzemede doğal etkilerin neden olduğu bozulmalardan çok bu bilinçsiz müdahalelerin sebep olduğu bozulmalar vardır.

Bunların yanı sıra kentin bir parçası olan anıt, kentsel gelişmelerden de etkilenmektedir.

4.1. Kullanımdan Doğan Bozulmalar

Mehmet Ağa Medresesi 1932-1987 yılları arasında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından çocuk yuvası olarak kullanılmıştır. Medrese ilk yıllarda 1341 sayılı kanun ile İstanbul Vilayeti Özel İdaresi 'ne bağlıyken daha sonra özel idare belediye ile birleşmiş ve tekrar ayrılmış bu kısa süre içinde yapı belediyeye bağlanmıştır. 1957 senesinde ise 7044 sayılı kanun ile yapı Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Müdürlüğün İstanbul'daki Hayır İşleri Dairesindeki dosyada , ilk resmi kira kontratı 1944 senesine aittir ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile Özel İdare arasında bir yıl için yapılmıştır. Bu kontrat medreseyle beraber yanındaki mektep

ve sebil için de geçerlidir. Ancak Ç.E.K. ile Vakıflar arasında yıllarca süren anlaşmazlık sonucu, 1976 senesinde Vakıflar izinsiz tahribat ve akte muhalefetten tahliye davası açmış, mahkeme sonucu sadece akte muhalefetten mektep ve sebilin tahliyesine karar verilmiştir. Ve Ç.E.K. 1979 senesinde, uzun süredir Murat Çelik Eşya Şirketi'ne kiraya verdiği mektep ve sebili Vakıflar a teslim etmiştir.

İlgili dava için yapılan yazışmalardan ,3.3.1976 tarihli olanına göre "1.11.1932 tarihinden beri T.Ç.E.K. tarafından kiralanın Eminönü, Alemdar mahallesi, Hoca Rüstem Sokağı'nda 8 parsel sayılı (medrese) ve 6 parsel sayılı (mektep) yerlerinde Ç.E.K. tarafından yapılan tamir ve yenilemenin dökümü şöyledir:

Medrese için;

- * Dökük ve çürük olan iç sıvaların yerine yeniden sıva yapımı
- * Toprak olan medrese avlusuna beton dökümü, çini döşenmesi,
- * Kullanılmayacak duruma gelmiş olan kanalizasyonun yeniden yapımı,
- * Avlu üstünün portatif olarak camlı demir profilden kapatılması,
- * Elektrik tesisatının yenilenmesi,
- * Medreseye girişin alt ve yanlarının beyaz ve renkli mermer yapımı,
- * Bütün odaların fayans yapımı,
- * Sıhhi tesisatın yeniden yapılması,
- * Üç odanın yerlerinin parke yapımı,
- * Tuvalet , banyoların yenilenmesi,
- * Pencelerin demir profilden yapılması,

- * Avluda bulunan mermer sütunların onarımı ve temizlenmesi,
- * Tamamen çürümüş bulunan kapıların yeniden ahşap olarak yapımı ve camlanması,

Mektep için;

- * Tamamen çökmüş olan ahşap çatının ahşap malzeme ile yeniden yapılması, çatı ve tavan döşemesi,
- * Dökülmüş olan iç sıvaların dökülerek yeniden sıva yapılması,
- * Yıkık olan katın sökülerek betonarme haline getirilmesi, kat merdiveninin yapılması,
- * Çürük ve eksik olan elektrik tesisatının yenilenmesi,
- * Sıhhi tesisat, lavabo, klozet, kanalizasyon ve tuvalet yapımı,
- * Olmayan veya tamamen çürümüş 1. kat pencerelerinin ahşap yapımı,
- * Çürümüş bulunan redosoes kat pencere ve kapıların profil demir olarak yenilenmesi,
- * Toprak olan dedoşose kat tabanının betonarmesi, çinişi,
- * Marley,
- * Camlar,
- * Dış kısım betonite boya, iç kısım plastik ve yağlı boya,

NOT: İnşaat, teberrular yapıldıkça 1 Ekim 1947 tarihinde başlamış 1973 yılı sonunda bina kapatılmak suretiyle büyük bir onarıma girmiş 1 Mayıs 1974 tarihinde 64 yavruya hizmete açılmıştır."

Tarihi eseri taripten mahkemeye verilen Ç.E.K. daha sonra, damın akması gibi zorunlu tamirlerin yapımı için Vakıflar'dan izin ve ödenek istemiş, fakat yazılarına karşılık alamamıştır. 27.6.1986 tarihli evrakta onarım mahal listesi çıkarılıp, Bayındırlık Bakanlığı'nın birim fiyat listesine göre keşif özeti yapılmıştır.

Buna göre;

- * Binanın damı temizlenecek.
- * Şap yapılacak, yerler onarılacak.
- * Sıcak asfalt m²'ye , 2 litre gelecek kadar sürülecek.
- * Camyünü veya kanalice serilecek, tekrar asfalt dökülülecek, tekrar camyünü aksi istikamete serilecek son kat asfalt sürülecek.
- * Yatay oluklar yapılacak.
- * Düşey oluklar yapılacak.
- * Ahşap çatı altı kaplaması yapılacak.
- * Sıvalar kazınacak.
- * Sıvalar yapılacak.
- * Demir işleri yapıcak.
- * Boya badana yapılacak.

Ç.E.K.'nun 1979'da boşalttığı sebil ve mektep ise 1980 yılında Cafer İpek tarafından kiralanmıştır. Han Birahanesi olarak 5 yıl kullanılan yapı hakkında, Vakıf İdaresindeki yerlerde alkollü içki yasağı gerekçesiyle Vakıflar tarafından dava açılmış ve kazanılmıştır. Bunun sonucunda aynı şahıs binadan çıkmadan aynı yeri Divan Pizza Salonu adı altında, içkisiz ticarethane olarak kullanıma başlamış, yapının ortasına bir de büyük pizza fırını koymuştur (Pafta 2) (Foto 81). Tabii Vakıflar dan izin alarak.

4.2. Kentsel Müdahaleler

Uzun süre içerisinde birkaç kez yapılan yol çalışmaları nedeniyle yükselen yol ve kaldırım kotu medrese girişini etkilemiştir. Alçalan medreseye girebilmek için kaldırıma merdiven yapılmak zorunda kalınmıştır. Bütün cepheyle beraber alçalan giriş kapısı, buna karşılık yanlarda yükselmek isteyen işhanları, yapının anıtsal etkisini gittikçe yocketmektedir.

Yapının sokak cephesine kapı numarasını ve sokağın adını yazan iki tabela tesbit edilmiştir (Foto 9,16).

4.3. Strüktür Ve Malzemedeki Doğal Bozulmalar

İklim, nem , hava kirliliği yangın, deprem gibi doğal etkiler, malzemedeki bozulmalara sebep olmaktadır.

Dış duvar düzeyinde bu doğal etkiler sonucu taşlar kirlenmiş ve aşınmıştır. Nem etkisiyle yine dış duvarlarda çiçeklenmeler vardır ve çatı suyunun aktığı duvar üst kısımlarında bitkiler yetişmiştir (Foto 8,16,17,26).

Orta avluyu kapatan çelik çatının, yağmur sularını içerden toprağa veren dört köşedeki yağmur iniş boruları, rutubet ortamı yaratmaktadır. Zamanla çürüyen ,kopan bu borulardaki su, avlu köşelerinde duvarlardan yere akmaktadır. İç avluda suyun aktığı bu yüzeylerde yosun ve likenler görülmektedir (Foto 73).

Duvarlarda ve kubbelerde yapılan sıvalarda çatlak ve kabartmalar, dökülmeler vardır. Bu nedenle rutubet yapıya fazlasıyla zarar vermektedir (Foto 33,34,77,78).

Strüktürdeki en önemli bozulma, derslane çatısı-
nın yıkılmış olmasıdır. Büyük ihtimalle, bugün dersha-
neyi örten kırma çatı yapılmadan önce kubbe örtü işle-
vini görememekteydi. Belki de depremlerle bozulan kub-
benin, onarımı yerine, yeni örtü yapımına gidilmesi,
kubbenin kötü durumda olduğunu düşündürüyor. Tamamen
mi yıkıldığı, yoksa böylei daha ucuz oludğu için mi
ve ne zaman yapıldığı hakkında kesin bir bilgi buluna-
mamıştır.

Revak sütunlarının bazılarında çatlaklar vardır.
Mermerdeki bu çatlakların artmaması için 5 tanesine
demir bilezik takılmıştır (Foto 75-76).

BÖLÜM 5. YAPININ RESTİTÜSYONU

Günümüze ulaşmış durumuyla yapının restitüsyon sorunları oldukça fazladır. En büyük problem külliye eleman ilişkilerinin bugün net olarak okunamamasıdır. Sonradan yapılan düzenlemeler külliye bütünlüğünü yok etmiştir. Görünüşte gerideki medrese kütleleriyle ön taraftaki sebil-mektep arasında ilişki kurulabilmesi bile güçleşmiştir. Sebil mektebin 19. yüzyılda gördüğü müdahalelerle [100] aynı dönem yapılar olduklarının okunabilirliği kalmamıştır.

Medresenin helaları, derslane ve revak örtüsünün özgün durumu , hücrelerdeki ocak, baca, niş gibi elemanları, yapının özgün zemin kotu, kapı pencere doğramalarının, iç duvar yüzeylerinin özgün halleri bezeme, olup olmadığı , sıbyan mektebenin girişi ve ilk örtü sistemi, sebil ve mektebin cephe dokusu, süslemelerinin olup olmadığı, belli değildir. Bu bilinmeyenlerle ilgili yapı üzerinden bilgi alabilmek mümkün olamamıştır.

Restitüsyon önerisi için, yapıda mevcut olan yetersiz bazı izlerden ve aynı dönemde yapılmış binalardan yararlanılmıştır. Ancak yapıyla ilgili daha sağlıklı bir restitüsyon için öncelikle eklerin kaldırılarak yapı verilerinin daha iyi incelenmesi gerekmektedir.

5.1. Plan Restitüsyonu

Yapı bileşenleri tek tek ele alındığında bugün mevcut olmayan işlevsel elemanların yerini tahmin ettiğimizde şöyle bir düzenleme ortaya çıkmaktadır. Medrese ile sebil-mektep arasındaki boşluk ve medreseden kullanılan depo kaldırıldığında, buranın harize olabileceği, köşede kalmış iki mezar taşı nedeniyle düşünülürken bu durumda medrese helaları 9 nolu hücrede yer alabilmektedir. Bu hücreden geçilen, dershanenin yanındaki üçgen bölümün tavanında yer alan üç tane fil gözü pencere izi bu olasılığı ortaya çıkarmaktadır. Bu izlere göre ikinci alternatif, 9 nolu hücrenin küçük bir hamam olduğu, eklenen deponun yerine de medrese helalarının geldiğidir. Bu durumda ise sadece 2 ve 3 nolu hücrelerin arasındaki dar alan hazine olarak kalmaktadır (Pafta 12). Medresenin güneybatısındaki iki hücrenin daha yerleşebileceği kadar bir alana hücre yerleştirilmemiş olması, medrese revağından direk olarak çıkılan güneydeki bu köşede, külliye ait düzenlemelerin olduğunu göstermektedir.

Medresenin 1 ve 2 nolu hücrelerinin arasında, yani batının köşesinde bulunan iş hanı ve bu iş hanı ile mektep arasında ek olduğu okunan, yaklaşık 180 cm'lik kısım kaldırıldığında, ortaya çıkan alanda dükkanların olabileceği tahmin edilmektedir.

Böyle bir düzenlemede, dar bir arsa üzerine yerleşen külliye yapıları arasında ilişki kurulabilmekte ve medresenin güneybatı kenarındaki boşluklar (diğer yönlerde sıkışan, olabildiğince çok hücre yerleştirme çabasına karşın) anlam kazanmaktadır.

Değişime uğramış hücre birimlerini , duvar ve kemerlere göre özgün haline tamamlamak zor değildir. Ancak yıkılan bu ara duvarlarda hangi elemanların olduğunu belirten izler de yok olmuştur. Hücrelerde, girişin karşısındaki duvarda ocak, ara duvarlarda niş, veya bunun tersi olabilir. 4 nolu hücrede , girişin karşısında olan baca, bu yöndeki hücrelerin (5,6,7 nolu) ocaklarının girişin karşısındaki duvarda olduğunu düşündürüyor. Ancak dış cephede karşı duvara gelen pencere, ocağın ara duvarlarda olmasını mantıklı kılıyor.

Hücrelerin kapatılan avlu pencere ve kapıları diğer hücrelerin avlu cephe düzenlerine göre belirlenebilmektedir. Buna göre güneydoğu avlu cephesinde 4 nolu hücreye pencere açılarak cephenin simetrisi tamamlanır. (Pafta 14). 2 nolu hücreye avlu penceresi, 3 nolu hücreye ise avlu kapısı ve penceresi açılarak güneybatı avlu cephesi oluşturulur (Pafta 15). Bu iki hücrede, kapı ve pencereye dair hiç iz olmamasına rağmen bu elemanların yerleri ve boyutları, hücre ebadları farklı olmadığından diğer hücrelerle aynı alınmıştır.

5.2. Kesit Ve Cephe Restitüsyonları

Medrese kotu oldukça değişmiştir. İçerden zeminde yapılan müdahalelerin en az 25 cm kadar zemin kotunu yükselttiğini tahmin ediyoruz. Bu değişiklik hücre-kapılarını ve pencere parapetlerini alçaltmış, revak sütun kaidelerinin gömülmesine neden olmuş ve medrese yüksekliğini değiştirmiştir.

Diğer bir restitüsyon konusu dershanenin kubbesi dir. Bu kubbe yerden 875 cm yüksekliğinde yarım daire biçimindedir [101] (Pafta 14). Hücre kubbelerinde

Özgün olmayan tepe ışıkları da kaldırılmıştır (Pafta 18).

Yapıya ait günümüze ulaşmış hiç bir baca örneği olmadığından baca restitüsyonu yine Sinan'ın eseri olan Şemsi Paşa Medresesinden yararlanılarak yapılmıştır. (Pafta 14-15).

Yapının özgün çatı malzemesinden hiç bir iz kalmamıştır. Genellikle bu malzemenin kargir örtüde kurşun levhalar, ahşap örtüde ise alaturka kiremit olduğu bilinmektedir [102]. Özgün hali ahşap olan revak örtüsü günümüze ulaşmış özgün örnekler olmadığından belirsiz kalmıştır (Pafta 15,16,17).

Bugün beşik çatı olan sıbyan mektebinin örtüsünün ise kırma çatı olduğu tahmin edilmektedir.

Almaşık örgüye sahip olan medrese cephe dokusunun sıbyan mektebi için de geçerli olduğu sanılmaktadır. Pencerelerinin ise Kuyucu Murat Paşa sıbyan mektebine benzer şekilde üstten teğet kemerli olduğu tahmin edilmektedir.

Restitüsyon için örnek alınan yapılar, özellikle sebilin yerleşimi ve arkasındaki kütleyle ilişkisi açısından Kuyucu Murat Paşa , Gazanfer Ağa, Sinan Paşa, Şemsi Paşa, Ekmekcioğlu ve Bayram Paşa külliyyeleridir.

BÖLÜM 6. RESTORASYON ÖNERİSİ

Mehmet Ağa medresesi 1989 yılı sonunda Vakıflarca Türkiye Yazalar Birliğine tahsis edilmiştir. Yazarlar Birliği bu yapıya Kültür Merkezi olarak bir kullanım önerisi hazırlamıştır. Henüz detaylandırılmamış olan bu öneri, tezin de restorasyon kullanım önerisi olmuş yeni bir işlev getirilmeden bu proje geliştirilmiştir.

Yazarlar Birliği önce yapıyı olumsuz değişiklik ve eklemelerden kurtarmak istemektedir. Yeni öneride tuvaletler ve ısıtma tesisatı yapı dışında yeni yapılan bölümde düşünülmüştür. Birleşmiş olan 5-6 ve 7 nolu hücrelerden oluşan mekan toplantı ve sergi salonu olarak önerilmiştir. Burada dia projeksiyonu ve film gösterme imkanı bulunmaktadır. Hareketli mobilyalar kaldırılarak mekanın bir sergi salonu haline dönüştürülmesi de mümkün kılınacaktır. Benzer bir ikili fonksiyon karşı cephede yer alan 10 ve 11 nolu nücreler için de önerilmektedir. Bu iki hücreden oluşan mekanda normal projeksiyonun dışında geriden projeksiyon ve video izleme imkanları bulunmaktadır. Bu olanağı sağlayacak bir teknik oda ve hareketli mobilyaların depolanacağı depo bu hücrelerin hemen yanındaki 9 nolu hücre ve derhanenin yanındaki üçgen bölümde yer almaktadır.

Dershane kubbesinin yeniden yapılarak özgün haline getirilmesi ve bu mekanın okuma salonu olarak kullanılması düşünülmektedir. Derhanenin yanındaki 8 nolu

hücre küçük bir çalışma ve hazırlık odasıdır. Aynı zamanda olası bir misafirin konaklayabileceği bir oda olarak ayrılmıştır.

1 nolu hücre yönetici odası, 2 nolu hücre kitap satış yeri ve 3 nolu hücre arşiv olmak suretiyle girişe yakın bir grup olarak konumlandırılmışlardır.

4 nolu hücre servis mekanı olarak ayrılmış yanındaki depo büyütülerek ısıtma birimi ve kadın-erkek tuvaletleri yer alacak şekilde düzenlenmiştir. 2 nolu hücreden geçilen, Medrese ile sebil mektep arasında kalan bölüme ise yakıt deposu gelmiştir.

Avlunun kışın da kullanılabilmesi ve kapalı mekanı bu derece az bir yapıda çok önem kazandığı gerekçesi ile, yapıda en büyük alana sahip olması nedeniyle üzerinin örtülmesi rasyonel bir çözüm olarak ortaya çıkarılmıştır. Eski örtü konstrüksiyonu daha hafif ve seyrek olan yeni bir sistemle yenilenerek şeffaf bölümlerde de cam malzeme önerilmektedir. Böylece her türlü hava koşullarında toplantı, sergi ve rekreasyon mekanları olarak kullanımı mümkün olacaktır (Pafta 19).

Yapıdaki herhangi bir restorasyon projesinin uygulanabilmesi için gerekli restorasyon teknikleri, temizleme, sağlamlaştırma, bütünleme ve yeni ek yapılmasıdır.

Temizleme, yapının özgün olmayan eklerinin kaldırılması, özgün öğelerin ortaya çıkarılması için gereklidir. Bu çalışma, avlu-Revak dersane ve hücrelerde sonradan dökülen şap tabakalarının kaldırılması, yapının iç ve dış duvarlarında bulunan sıva ve seramiklerin sökülmesi kapatılan pencere ve kapıların açılması, 3-4 8 ve 9 nolu hücrelerdeki eklerin , bölme duvarların

yıkılması, ortada sarkan tesisat kabolarının sökülmesi, avlu örtüsünün kaldırılması ve cephedeki malzemenin bitki ve kirlerden temizlenmesini kapsamaktadır.

Sağlaştırma, yapının mevcut durumundaki yapısal ve malzemeden doğan bozulmaların düzeltilmesini amaçla maktadır. Rutubetten zarar gören hücre kubbelerinin sıvalardan temizlendikten sonra bu örgünün kurtarılması, taşlardaki çatlak ve dökülmelerin harç kullanılarak veya değiştirilerek revak sütunlarındaki çatlakların beyaz çimentoyla doldurulduktan sonra çember kullanarak sağlamlaştırılması ve malzemenin çatı suyundan korunmasını kapsayan(kaplama ve izolasyonla) bir çalışmadır.

Bütünlemede ise yapının eksik bölümleri tamamlanır. Bu çalışmada dersane kubbesi yenedin yapılır, yeni kullanıma göre kaldırılan hücre ara duvarları örülür ve açılan pencere ve kapılar kapatılır, değişmiş olan doğramalar özgün haline daha yakın bir şekilde yenilenir. Örtü, baca ve kaplama malzemesi ile özgün haline uygun olarak bütünlenir.

Yazarlar Birliğinin getirdiği önerideki yeni ekler medresenin yıkılmış elemanlarının yeniden yapılmasına olanak olmadığından kullanım amacına yönelik yeni eklerdir. Avluyu kapatan örtü, hücrelerin arkasına konan teknik servisler gibi.

Yazarlar Birliğinin kendi programı dahilinde yapmayı düşündüğü müdahalelerin maliyet analizi sonucu çıkan miktar 485.000.000 TL dir.

Bence Yazarlar Birliği kültür merkezi kullanımı, yapı için olumlu bir değerlendirmedir. Böyle bir işlevin gerektirdiği onarım ve bakım,yapının eklerinden kurtulup temiz bir hal almasını sağlayacaktır. Özelikle bir restorasyon projesi dahilinde bilinçli kişilerce yapılacak müdahalelerin, bugüne kadarki olumsuz gelişmeleri de gidereceği mit edilmektedir.

Boyutları küçük olan medrese bileşenlerinin tek başlarına, ağdış kullanım öneri proğramlarına göre yeterli olabilmeleri imkansız görünmektedir. Bu yüzden kullanım sırasında yıkılan bazı hücre ara duvarlarının tekrar rlmeden 5,6,7 ve 10,11 nolu ncrelerini iki ayrı mekan olarak kullanılmaları doğal kabul edilmiştir. Yine avlunun kapıtılarak uzun süreli kullanım alanına alınması bunun sonucudur.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışmayla günümüze çok kötü müdahaleler görerek ulaşmış Mehmet Ağa Külliyesi için restorasyon projesi hazırlanması amaçlanmıştır.

Üç senedir boş duran yapının, Türkiye Yazarlar Birliği Kültür Merkezi olarak, tarihi değerini kaybetmeden bu yeni işleve adapte olması, anıtın yaşaması için gereklidir. Hazırlanan restorasyon önerisi, kısa bir süre sonra, tahsis iznini alan Türkiye Yazarlar Birliği'nce uygulanacaktır. Bu çalışmada ancak, kesinleşen işlevin yapıya düzgün bir programla uygulanması üzerinde durulmuştur.

Günümüzde birçok medresenin yabancılaştırmış çevre içinde bulunduğu ve bu yapıları kazanmanın en uygun yolunun, çağdaş işlevlerle kent yaşamı içine sokulmaları olduğu kabul edilmiştir. Ancak kabul edilmeyen bu işin fazlasıyla zor olduğudur. Bu yüzden yapılan müdahalelerin zararları yararlarından çok olmaktadır. Tarihi çevrenin bir parçası olan böyle bir yapı için gerekli duyarlılığın gösterilmesi beklenmektedir.

NOTLAR

- [1] BALTACI, C. XV. -XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri S.300.
- [2] KURAN, A., Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayını, S.343
- [3] MERİÇ, R.M., Mimar Sinan Hayatı, Eseri, S.99.
- [4] Meydan Larousse, "Mehmet Ağa" Cilt 8, S1537.
- [5] AYVANSARAYİ, H.İ., Hadikat-Ül Cevami, Cilt, 1, S.199
- [6] MERİÇ, R.M., a.g.e. S.99.
- [7] KUBAN, D., "İstanbul'un Tarihi Yapısı", S.31.
- [8] Aynı eser, s.35
- [9] KÜTÜKOĞLU, M., "1989'da Faal İstanbul Medreseleri" S.278.
- [10] Aynı eser, s.284.
- [11] Aynı eser, s.283.
- [12] BALTACI, C., a.g.e. s.300.
- [13] Aynı eser, s.40-41.
- [14] Aynı eser, s.300.
- [15] Aynı eser, s.301.
- [16] KÜTÜKOĞLU, M. "1989'da Faal....." S.293.
- [17] KÜTÜKOĞLU, M., "Darül-ı-Hilafeti'l Aliye Medresesi ve Kuruluşu Arafesinde İstanbul Medreseleri" S.39.
- [18] VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ HAYIR İŞLERİ DOSYA KH7/111
- [19] VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ HAYIR İŞLERİ DOSYA KH7/110
- [20] VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ HAYIR İŞLERİ DOSYA KH/111

- [21] MEYDAN LAROUSSE, "Medreseler" Cilt 8, s.515.
- [22] Aynı yer.
- [23] KÜTÜKOĞLU- M. "1869 'da Faal... S.277.
- [24] SÖZEN , M., Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, S.13.
- [25] SÖZEN, M., Anadolu Medreseleri, s.8.
- [26] AHUNBAY, Z., "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları" S.239.
- [27] SÖZEN, M., Türk Mimarisinin.... S.13.
- [28] Aynı yer. S.95
- [29] ELDEM, S.H. Türk Mimari Eserleri , S.8.
- [30] Aynı yer. s.9.
- [31] Aynı yer. s.9.
- [32] Aynı yer. s.10.
- [33] Aynı yer. s.11.
- [34] AHUNBAY, Z., a.g.e. s.239.
- [35] Aynı yer. s.239.
- [36] SÖZEN, M., Türk Mimarisinin .... s.109.
- [37] Aynı yer. s.110.
- [38] KÜTÜKOĞLU, M., 1869"da Faal ...." s.279
- [39] ASLANAPA, O., Osmanlı Devri Mimarisi , s.83.
- [40] ASLANAPA, O., Türk Sanatı, s.240.
- [41] ASLANAPA, O., Osmanlı .....s.110.
- [42] ASLANAPA, O., Türk Sanatı , s.245.
- [43] SÖZEN, M., Türk Mimarisinin...., s .111.
- [44] ASLANAPA, O., Osmanlı... S.134.
- [45] Aynı yer..s.143.
- [46] Aynı yer. s.144.
- [47] Aynı yer. s.155.

- [48] ELDEM, a.g.e. s.8.
- [49] ONGAN, Y., Davut Paşa Külliyesi ve Yakın Çevresinin Tarihsel Fiziksel Gelişimi, s7.
- [50] SÜZEN, M., Türk Mimarisinin.....s.159.
- [51] KURAN, A., a.g.e. s.21.
- [52] Aynı eser. s .22.
- [53] Aynı eser. s.29.
- [54] AHUNBAY, Z., a.g.e. s.240.
- [55] KURAN, a.g.e. s.23.
- [56] AHUNBAY, Z., a.g.e s.240.
- [57] KURAN, a.g.e. s.18.
- [58] EYİCE, S., "İstanbul (Tarihi Eserler)",İslam Ansk. Cilt 5 II. s.1214/104.
- [59] NAYIR, Z., "Sinan Sonrası -XVII Yüzyıl",s.266.
- [60] REYHANLI, T., İngiliz Gezginleri Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayatı,s.10.
- [61] Aynı eser, s.12.
- [62] NAYIR, Z., a.g.e. s.266.
- [63] AHUNBAY, Z., a.g.e. s.266.
- [64] Aynı eser, s.266.
- [65] Aynı eser, s.267.
- [66] Aynı eser, s.268.
- [67] Aynı eser, s.268.
- [68] Aynı eser, s.267.
- [69] Aynı eser, s.267.
- [70] SÜZEN, M., Türk Mimarisinin.....s.218.
- [71] AHUNBAY, Z., a.g.e. s.268.

- [72] Aynı eser. s.268.
- [73] Aynı eser, s.269.
- [74] Aynı eser, s.270.
- [75] Aynı eser, s.271.
- [76] Aynı eser, s.271.
- [76] Aynı eser, s.270.
- [71] Aynı eser, s.271.
- [78] Aynı eser, s.270.
- [79] Aynı eser, s.272.
- [80] Aynı eser, s.272.
- [81] Aynı eser, s.271.
- [82] Aynı eser, s.270.
- [83] Aynı eser, s.271.
- [84] Aynı eser, s.262.
- [85] NAYIR, a.g.e. s.266.
- [86] ASLANAPA, Osmanlı Devri Mimarisi, s293.
- [87] Aynı eser, s.315.
- [88] Aynı eser, s.319.
- [89] NAYIR, a.g.e. s.266.
- [90] Aynı yer.
- [91] ASLANAPA, Osmanlı ....s.321.
- [92] NAYIR, a.g.e. s.266.
- [93] Aynı yer.
- [94] NAYIR, "İstanbul Haseki'de Bayram Paşa Külliyesi"
s.398.
- [95] Aynı eser . s. 403
- [96] AHUNBAY, a.g.e s.265.

- [97] VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ HAYIR İŞLERİ DOSYA No:KH7
111
- [98] AHUNBAY, Z. a.g.e s.271.
- [99] VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ HAYIR İŞLERİ DOSYAN NO:
KH7/111
- [100] AHUNBAY, 'dan Kişisel Görüşme Sarısında
Öğrenilmiştir.
- [101] AHUNBAY, a.g.e. s.303.
- [102] Aynı eser, s.271.

KAYNAKLAR

- [1] AHUNBAY Z., "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları"
Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve
Eserleri, İstanbul, 1988, s.239-310.
- [2] AKAZON, F., "Türk Külliyyeleri "Vakıflar Dergisi,
Vakıflar Genel Müdürlüğü Yaynını,
Sayı VIII Ankara, 1969,s.303-308.
- [3] ALTINAY, A.R. Mimar Sinan, Büyükada 1931.
- [4] ALTINAY, A.R., Onaltıncı Asırda İstanbul Hayatı
(1553-1591), İstanbul, 1935.
- [5] ALTINAY, A.R., Türk Mimarları , Sander Yayınları
İstanbul, Eylül 1977.
- [6] ANITLAR YÜKSEK KURULU, EMİNÖNÜ, 48 Ada Dosyası.
- [7] ASLANAPA , O., Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap
Kitapevi, İstanbul, 1986.
- [8] ASLANAPA, O., Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul
1984.
- [9] AYVANSARAYİ, HÜSEYİN BİN İSMAİL Hadikat-Ül Cevami,
C.1, İstanbul, 1281H, s.162,168.
- [10] AYVREDİ, E.H., 19. Asırda İstanbul Haritası, Fetih
Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul
1978 , 20. pafta harite.
- [11] BALTACI, C. XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri,
İstanbul, 1976.
- [12] BAYRI, M.H., İstanbul Hayat Yayınları, İstanbul, 1951.
- [13] ELDEM, S.H., Türk Evi, Cilt I, V Taç Vakfı Yayını
İstanbul, 1984.
- [14] ELDEM, S.H., Türk Mimari Eserleri, Yapı Kredi Banka-
sı Yayını, İstanbul, 30.Yıl.

- [15] EYİCE, S., "İstanbul" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, Cilt 5, II İstanbul 1950, s.1214/63.
- [16] EYİCE, S., "Mescit" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.8. İstanbul 1979, sy116.
- [17] HASOL, D., Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri NMerkezi Yayınları Az.İstanbul, 1979.
- [18] İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT ANSİKLOPEDİSİ, Cilt.4. TERCÜMAN YAYINI, İstanbul, s.2142-45.
- [19] KAHYA, Y., Cafer Ağa Medresesi Restorasyon Projesi, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ocak 1984.
- [20] KONYALI, İ.H., Mimar Koca Sinan, İstanbul , 1948.
- [21] KUBAN, D., "İstanbul'un Tarihi Yapısı", Mimarlık Dergisi, Mimarlar Odası Yayını, S.1970/5 İstanbul 1970, s.26-48.
- [22] KUBAN, D., 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1981.
- [23] KUMBARACILAR, İ., İstanbul Sebilleri, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1938.
- [24] KURAN, A., Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- [25] KÜTÜKOĞLU, M.S., "1989'da Faal İstanbul Medreseleri", Tarih Enstitüsü Dergisi, S.7-8, İ.Ü.Edb. Fak. Yayını, İstanbul 1976-77 sy:277-393.
- [26] KÜTÜKOĞLU, M.S., "Darül -Hilafeti'l Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arifesinde İstanbul Medreseleri", İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Cüz.1-2 İ.Ü.Edb.Fak. Yayını, İstanbul, 1978, s.1-212.
- [27] MERİÇ, R.M., Mimar Sinan Hayatı Eseri, Cilt:I, Türk Tarih Kurumu Yayını, 6 Seri, No:1 Ankara, 1965.

- [28] MEYDAN LAROUSSE "Medreseler" Maddesi, Meydan Yayın-
evi İstanbul, 1979, S.515,
- [29] MEYDAN LAROUSSE, "Mehmet Ağa" Maddesi, Meydan Yayın-
evi, İstanbul, 1979. s.537.
- [30] MÜLLER, WIENER, W., Dialectionz Topographie Für
İstanbul, Tübingen 1977.
- [31] NAYIR, Z., "İstanbul Haseki'de Bayram Paşa Külliye-
si" Ord.Pro.İsmail Hakkı Uzuncarşı-
lı'ya Armağan, Türk Tarih Kurumu
yayını, VII. Dizi, Ankara, 1976.
s.397, 411.
- [32] NAYIR, Z., Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Kül-
liyesi ve Sonrası (1609-1690),
İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Doktora
Tezi, İstanbul, 1975.
- [33] NAYIR, Z., "Sinan Sonrası, XVII.Yüzyıl " Türk
Mimarisinin Gelişim ve Mimar Sinan,
Türkiye İş Bankası, Kültür Yayın-
ları, İstanbul. 1975.s.249-284.
- [34] ONGAN, Y., Davutpaşa Külliyesi, ve Yakın Çevresinin
Tarihsel Fiziksel Gelişimi, Yıldız
Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek
Lisans Tezi, İstanbul, 1988.
- [35] ÜDEKAN, A., Türkiye'de 50 Yılda Yayınlanmış Arkeolo-
ji Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi
ile İlgili Yayınlar Bibliyografyası,
İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını,
İstanbul , 1974.
- [36] ÜGEL, S., "Osmanlı Devrinde Türk Külliyesi", Türk
Kültürü Dergisi, s.11, Eylül, 1963.
s.36,41.
- [37] REYHANLI, T., İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüz-
da İstanbul'da Hayat, (1582-1599)
Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın-
ları, Ankara, 1983.
- [38] SEZGİN, H., Türk ve İslam Ülkeleri Mimarisine Toplu
Bakış, Mimar Sinan Üniversitesi Ya-
yını İstanbul, Haziran 1979.

- [39] SÖZEN, M., Anadolu Medreseleri, Cilt I, İ.T.Ü, Mimarlık Fakültesi, Yayını, İstanbul, 1970.
- [40] SÖZEN, M., Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul , 1975.
- [41] VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ HAYIR İŞLERİ DOSYA NO: KH7/111, H7/111, KH7/110, H7/110
- [42] YÜCE, İ. Medrese Yapıları ve Koruma İlkeleri Doğrultusunda Çağdaş Yaşam İçindeki İşlevleri, DGSA Mimarlık Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1980.

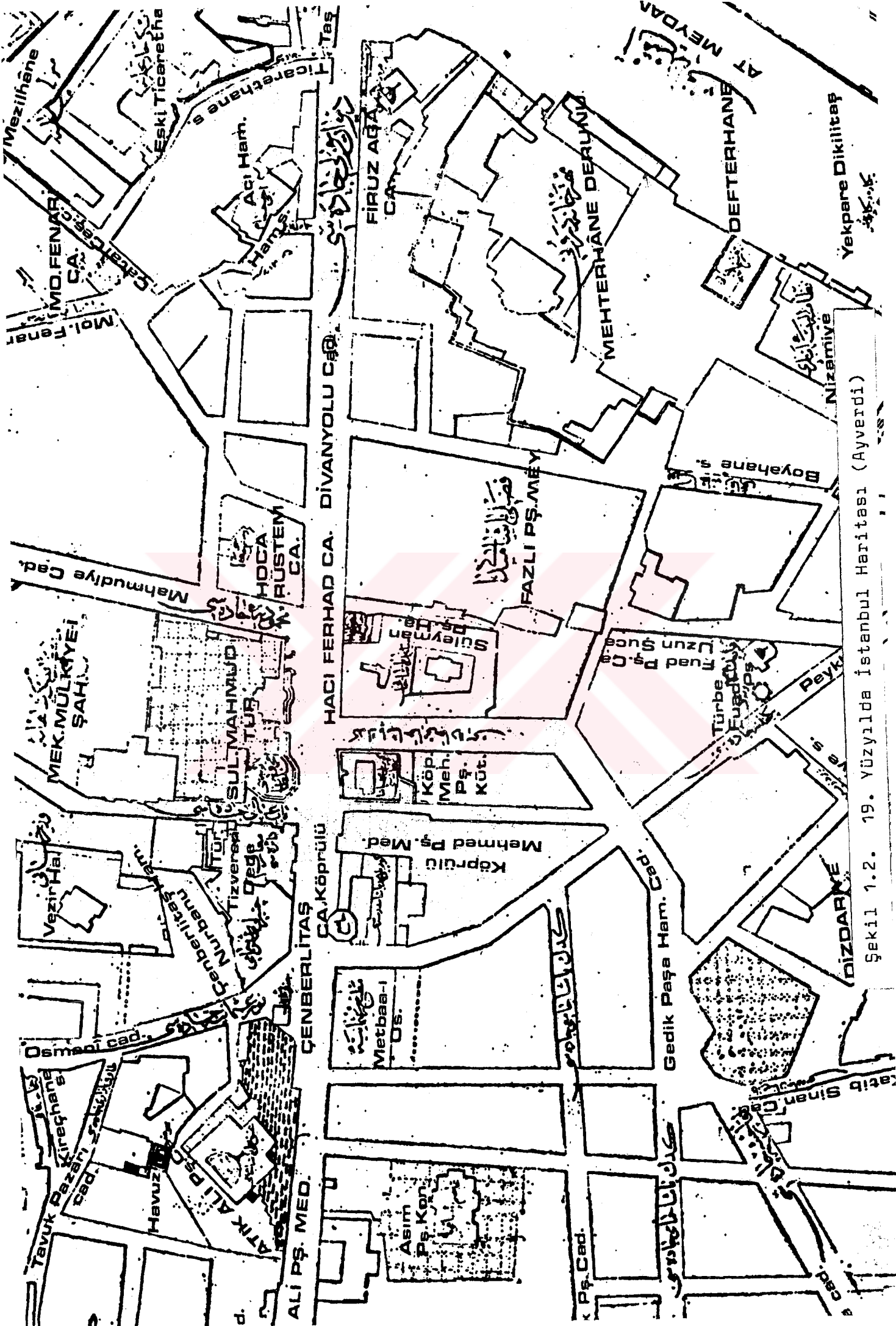
ÖZGEÇMİŞ

1965 yılında Ankara'da doğdu. 1971 yılında ailesiyle beraber İstanbul'a yerleşti. İlk öğrenimini Mecidiyeköy Hürriyeti Edebiye İlkokulu'nda, Orta öğrenimini Esentepe Ortaokulu'nda , Lise öğrenimini ise Beşiktaş Kız Lisesinde tamamladı. 1982-1986 yılları arasında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi'nde okudu. 1986'da İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü'nün Mimarlık Ana Bilim Dalı Restorasyon Programını kazandı. Halen burada yüksek lisans öğrencisidir.

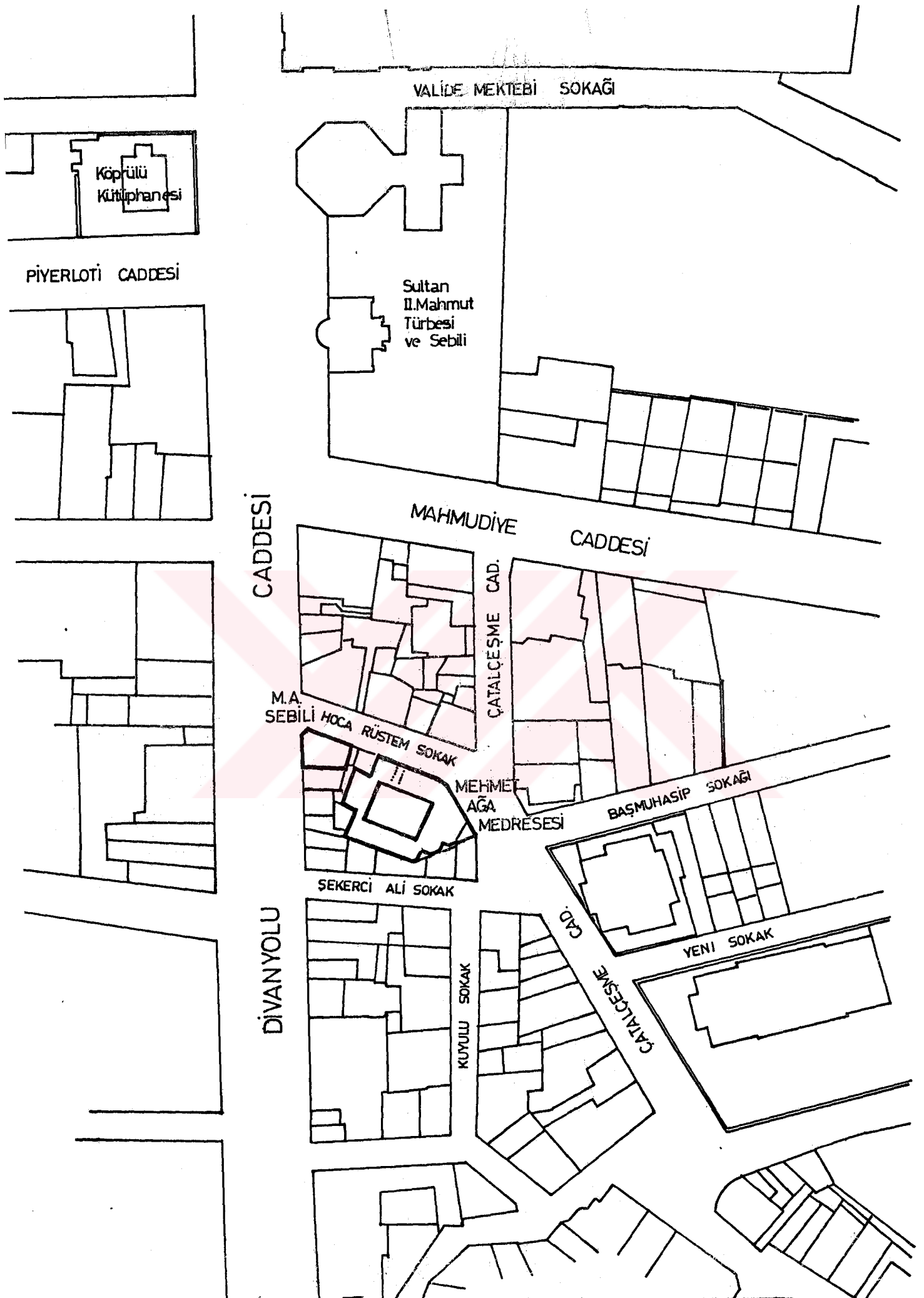
1984 senesinden beri farklı bürolarda part-time çalışmaktadır. Altı senelik çalışma tecrübesi vardır.

Şekil 1.1. Divanyolu'nun Mahallerini Gösteren Harita
(Büyükşehir Belediyesi, Ölçek 1/1000)

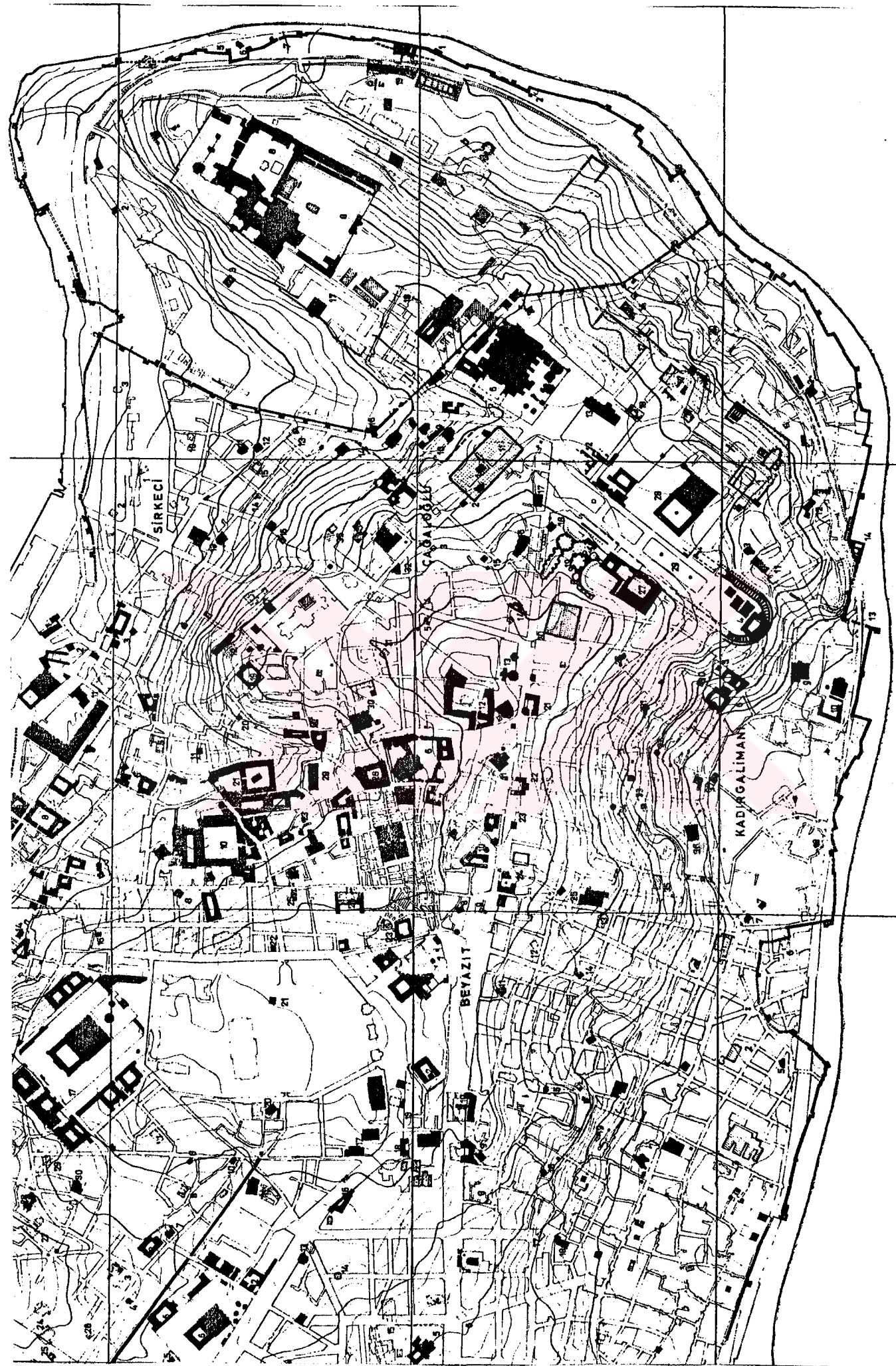
Şekil 1.2. 19. Yüzyılda İstanbul Haritası (Ayverdi)

Şekil 1.3. İstanbul Şehir Haritası, H106.
(İ.T.Ü. Uygar Merkezi, Arşivi, Ölçek:1/1000)

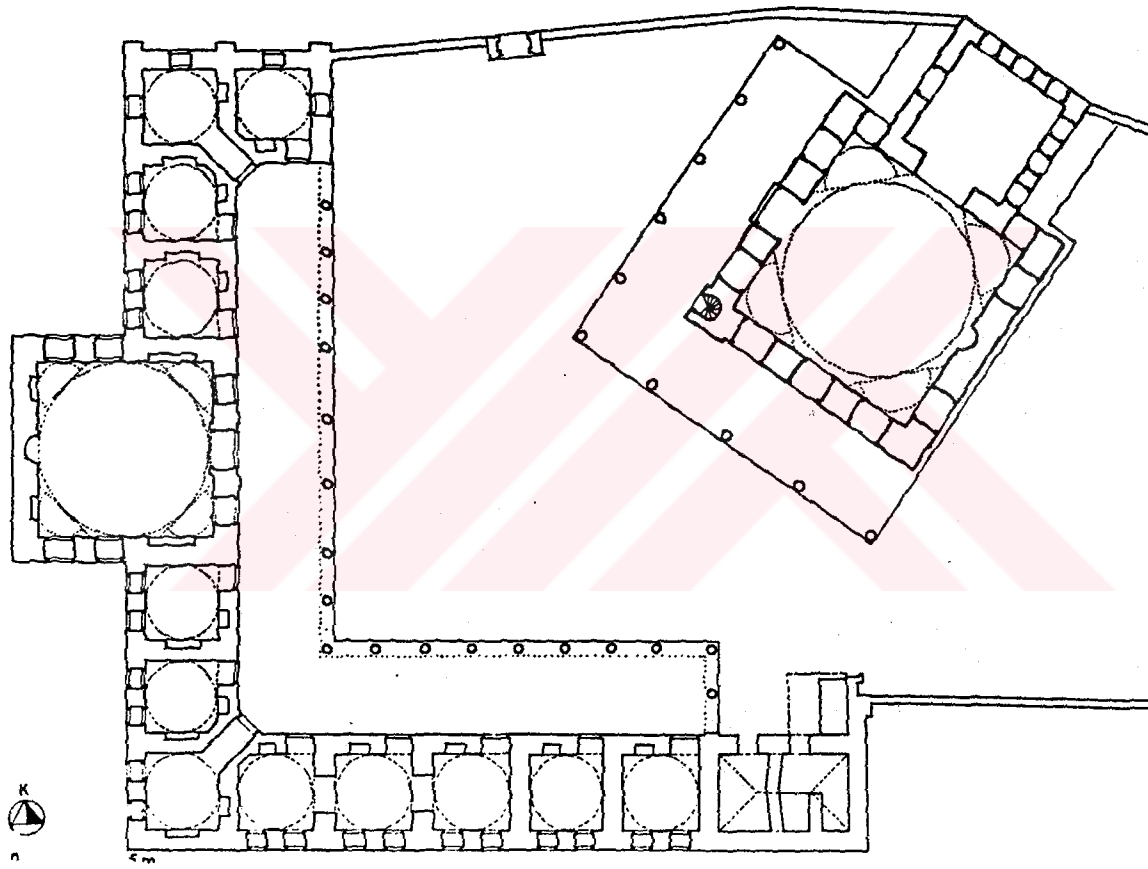
Şekil 1.4. Tarihi Yarımada İçinde Medreselerin Dağılımı
(Kütükoğlu, 1869 Faal İstanbul Medreseleri"
Tarih Enstitüsü Dergisi ek, ölçek:1/12500)

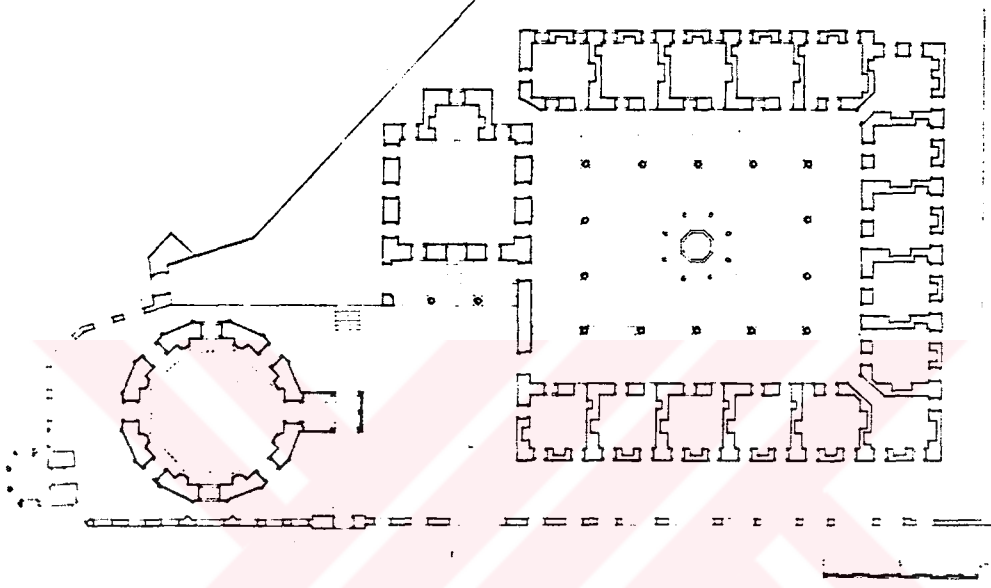
Şekil 1.5. Tarihi Varımda İçinde Anıtsal Yapıların Dağılımı (Müller Wiener, ek, ölçek 1/10000)

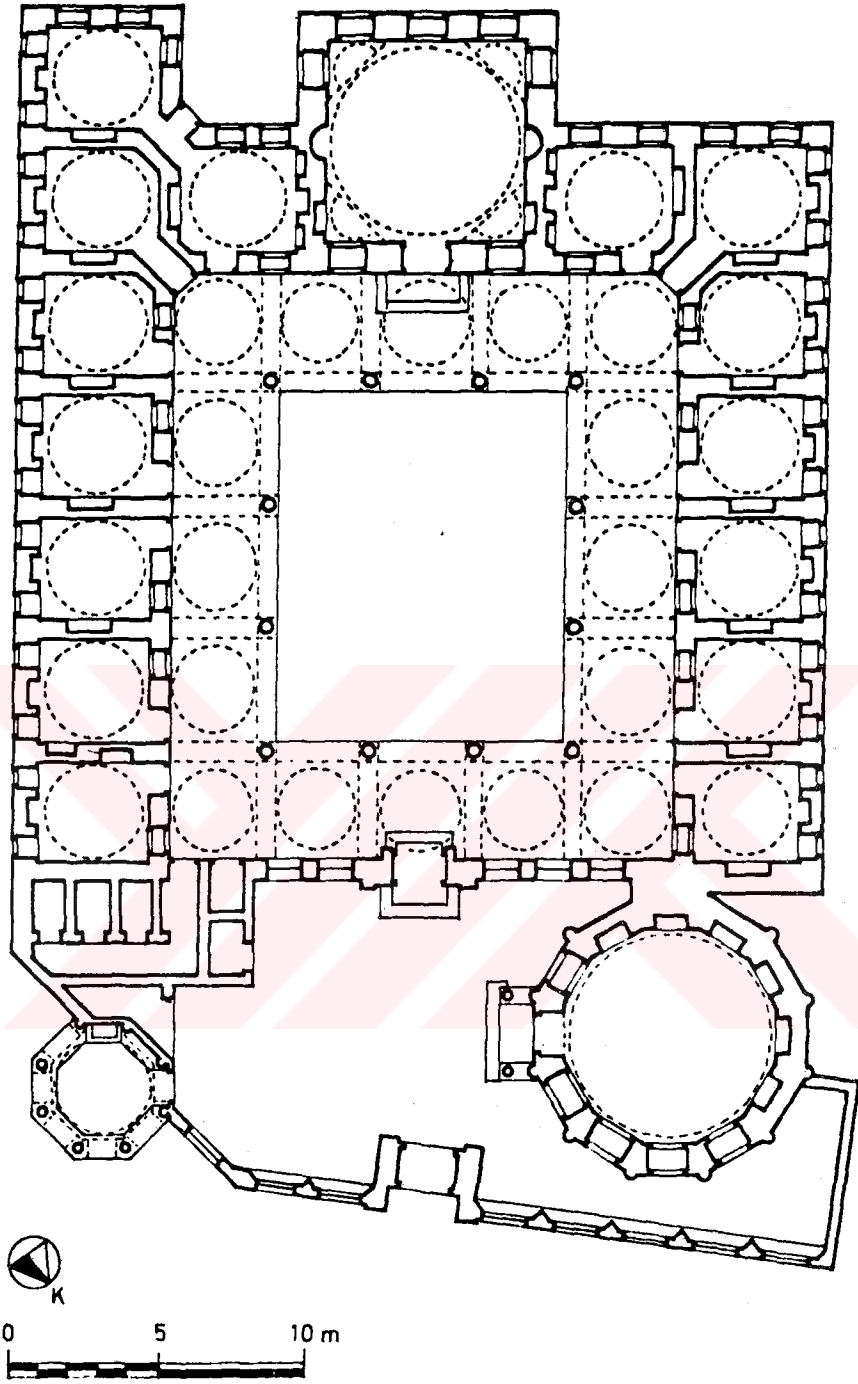

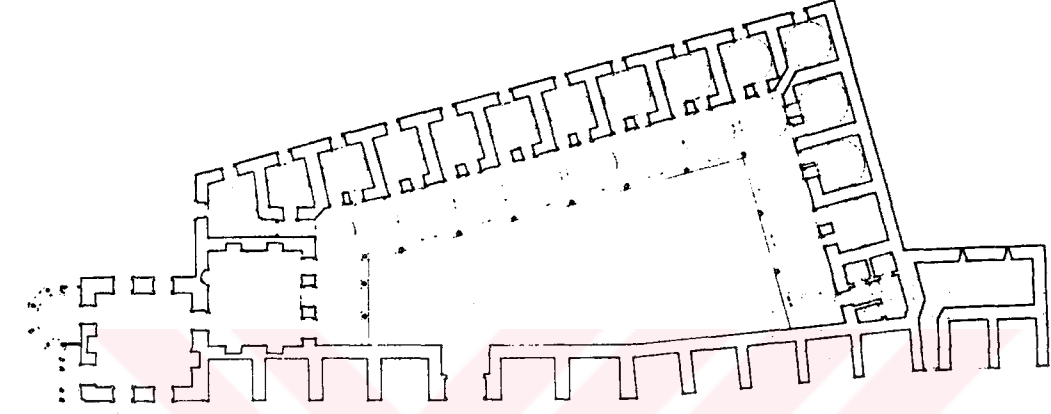
Şekil 1.8. Şemsi Paşa Külliyesi, Genel Yerleşme Planı
(Ahunbey, "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları"
Mimarbaşı Koca Sinan, s.301).

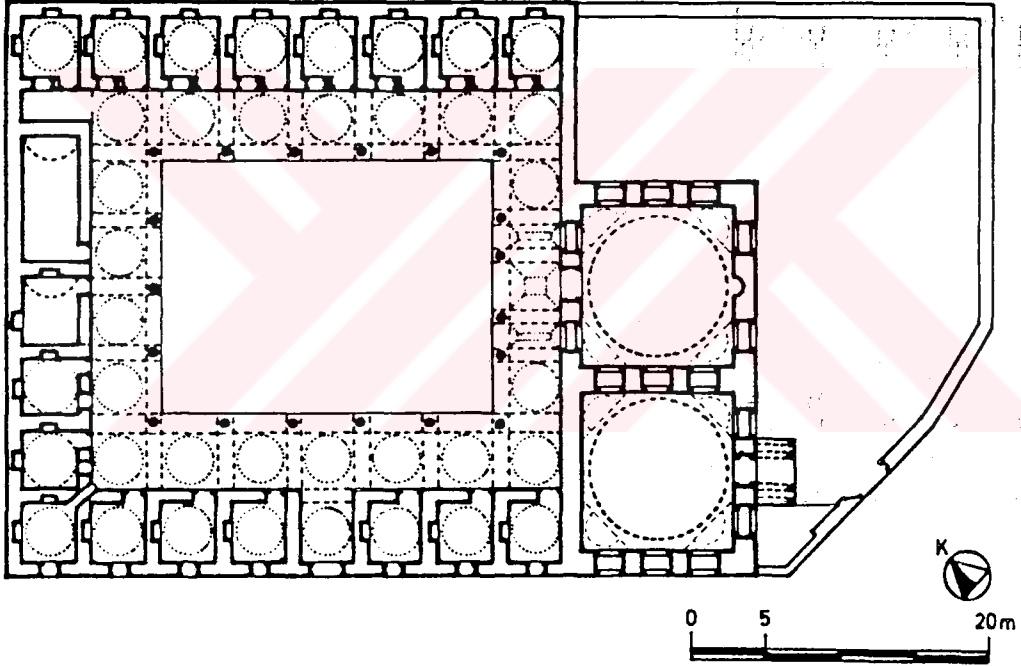
Şekil 1.9. Sinan Paşa Külliyesi, Genel Yerleşme Planı
(Nayır, Osmanlı Mimarlı ında Sultan Ahmet
Külliyesi ve Sonrası, s289).

Şekil 1.10. Gazenfer Ağa Külliyesi Genel Yerleşme Planı
(Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet
Külliyesi ve Sonrası, s.291).

Şekil 1.11. Kuyucu Murat Paşa Külliyesi Genel Yerleşme Planı (Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası s.294).

Şekil: 1.12. Ekmekcioğlu Ahmet Paşa Külliyesi Genel Yerleşme Planı (Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet külliyesi, ve Sonrası, s.296.

Şekil 2.1. Medrese ve Yanındaki İş Hanı (Çekim Yılı 1975 Anıtlar Yüksek Kurulu, Eminönü, 48 ada dosyası).

Şekil 2.2. Medresenin İçten Görünüşü (Çekim yılı 1975 Anıtlar Yüksek Kurulu, İlgili dosya)

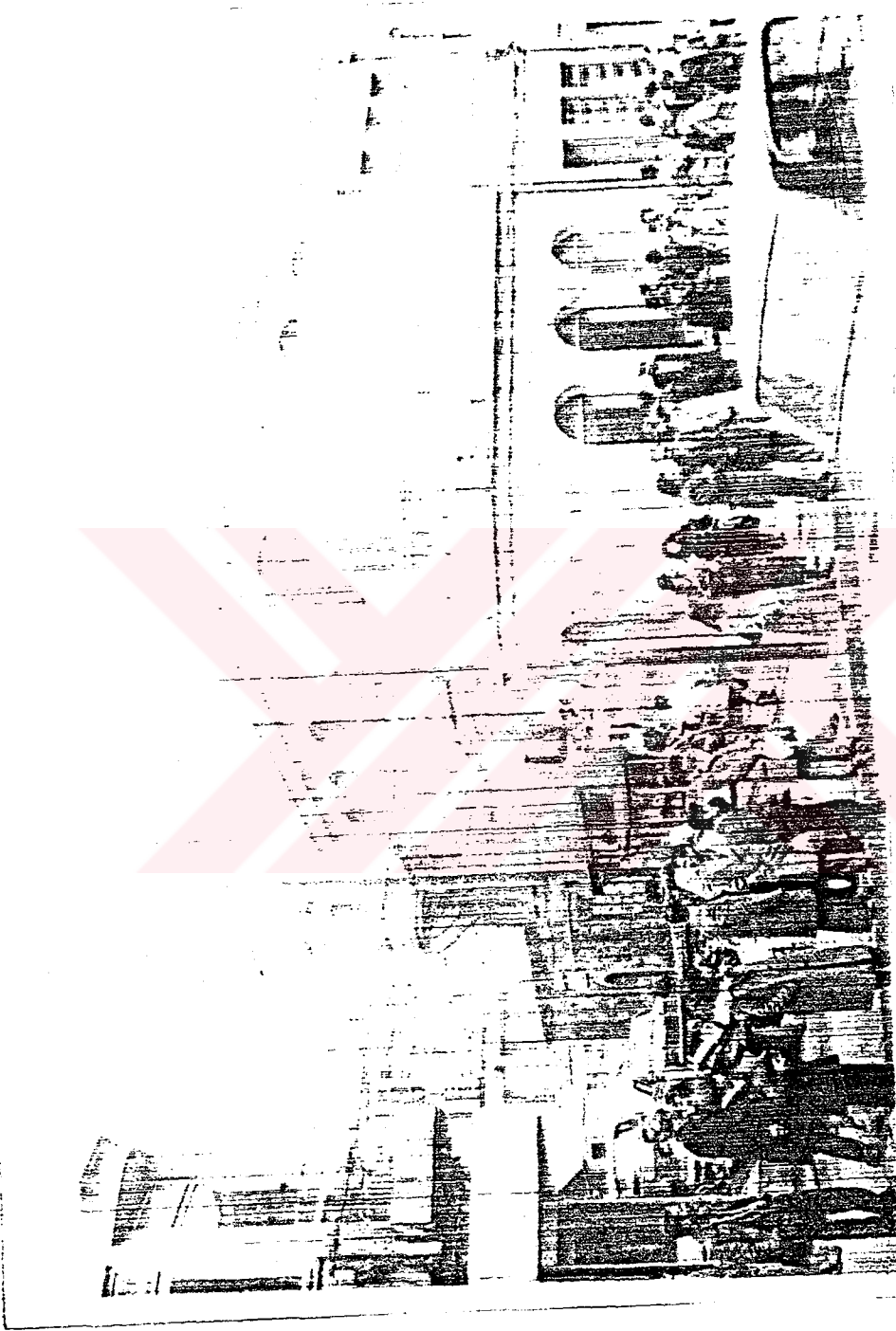
Şekil 2.3. Avlunun İçten Görünüşü (Ç.Y.1975.A.Y.K. ilgili dosya).

Şekil 2.4. Avlunun Dershane Cephesi (Ç.Y.1975, A.Y.K. ilgili dosya).

Şekil 2.5. Divanyolu'ndan Görünüş. (Ç.Y.1975,A.K.K. ilgili dosya).

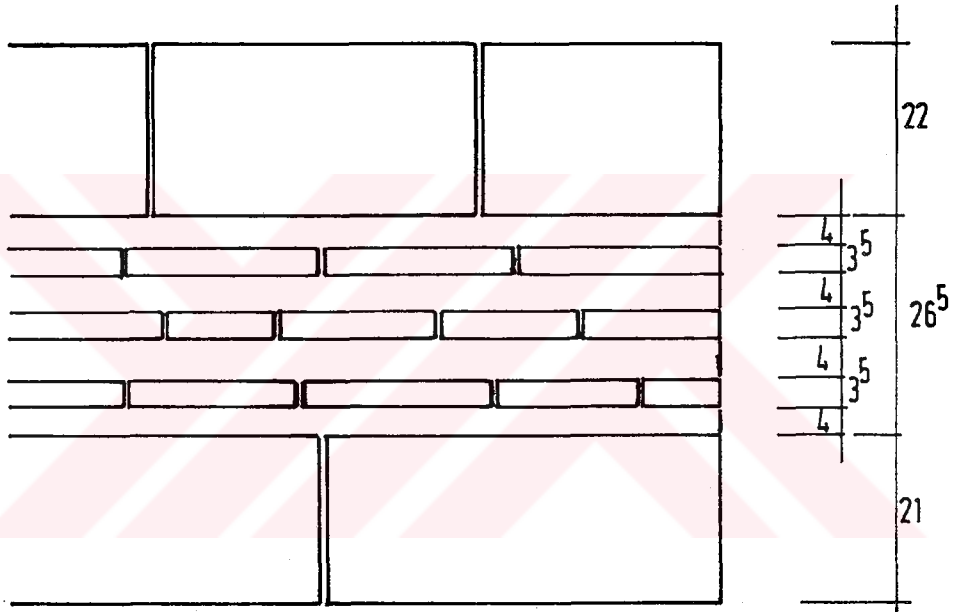
Şekil 2.6. Sebil-Mektep Gerisinden İş Hanı ve Medresesi'nin Görünüşü (Ç.Y. 1975 A.Y.K. ilgili dosya)

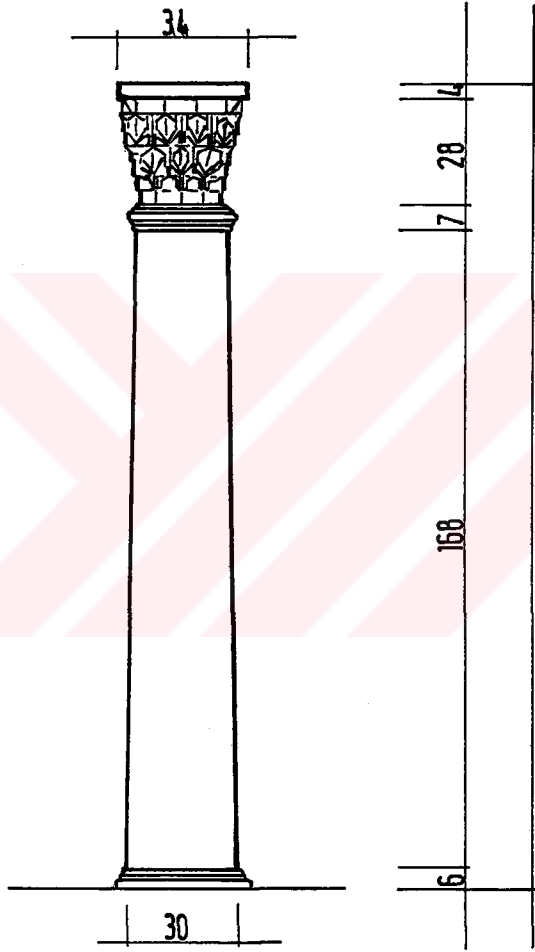
Şekil 2.7. Sebil-Mektebin Divanyolu Cephesi (Ç.Y. 1975, A.Y.K., ilgili dosya).

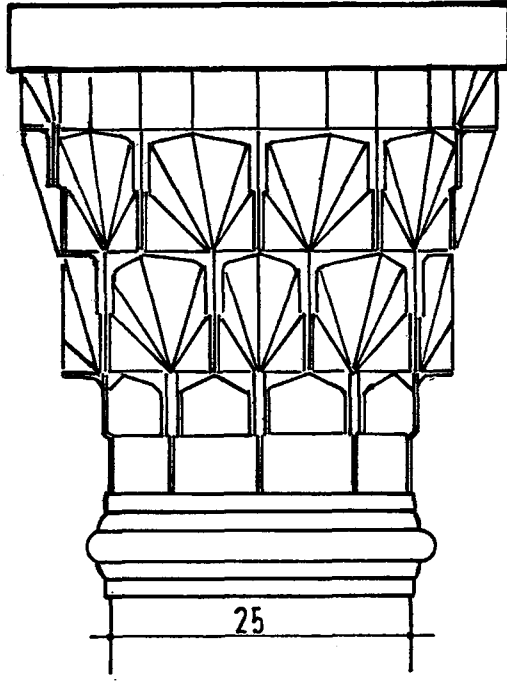
Şekil 2.8. Sebil Görüşünü (KUBARACILAR, İstanbul, Sebiller, 1938, s.10).

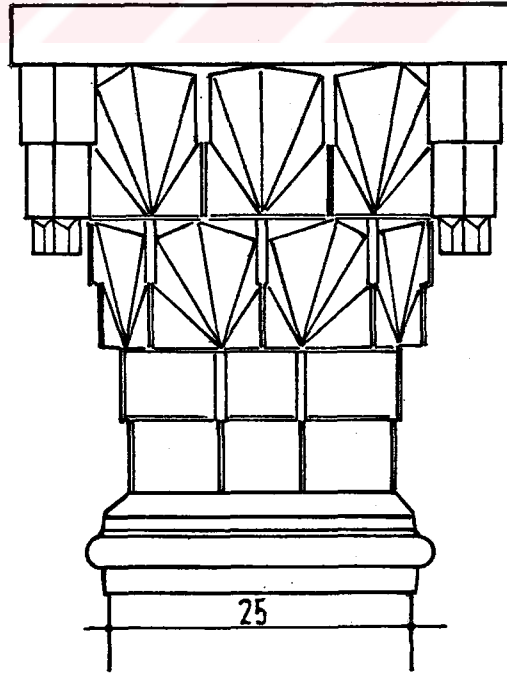
Şekil 3.1. Mehmet Ağa Medresesi'nin Dış Duvar Ürgü Detayı (Ölçek : 1/20).

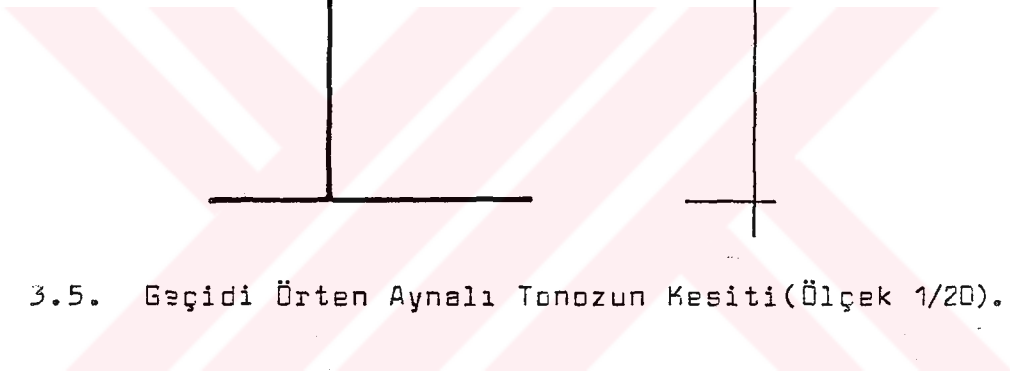
Şekil 3.2. Revak Sütunu Görünüşü (Ölçek 1/20)

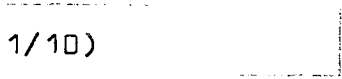
Şekil 3.3. Revak Sütunu Başlığı Görünüşü (Ölçek 1/5)

Şekil 3.4. Tek Köşede Kalmış Sütun Başlığı Görünüşü (Ölçek 1/5).

5. Geçidi Örten Aynalı Tonozun Kesiti(Ölçek 1/20).

Şekil 3.7. Medrese Korniş Detayı (Ölçek 1/10)

Şekil 3.6. Medrese Giriş Kapısı Kesit ve Görünüşü
(Ölçek 1/20)

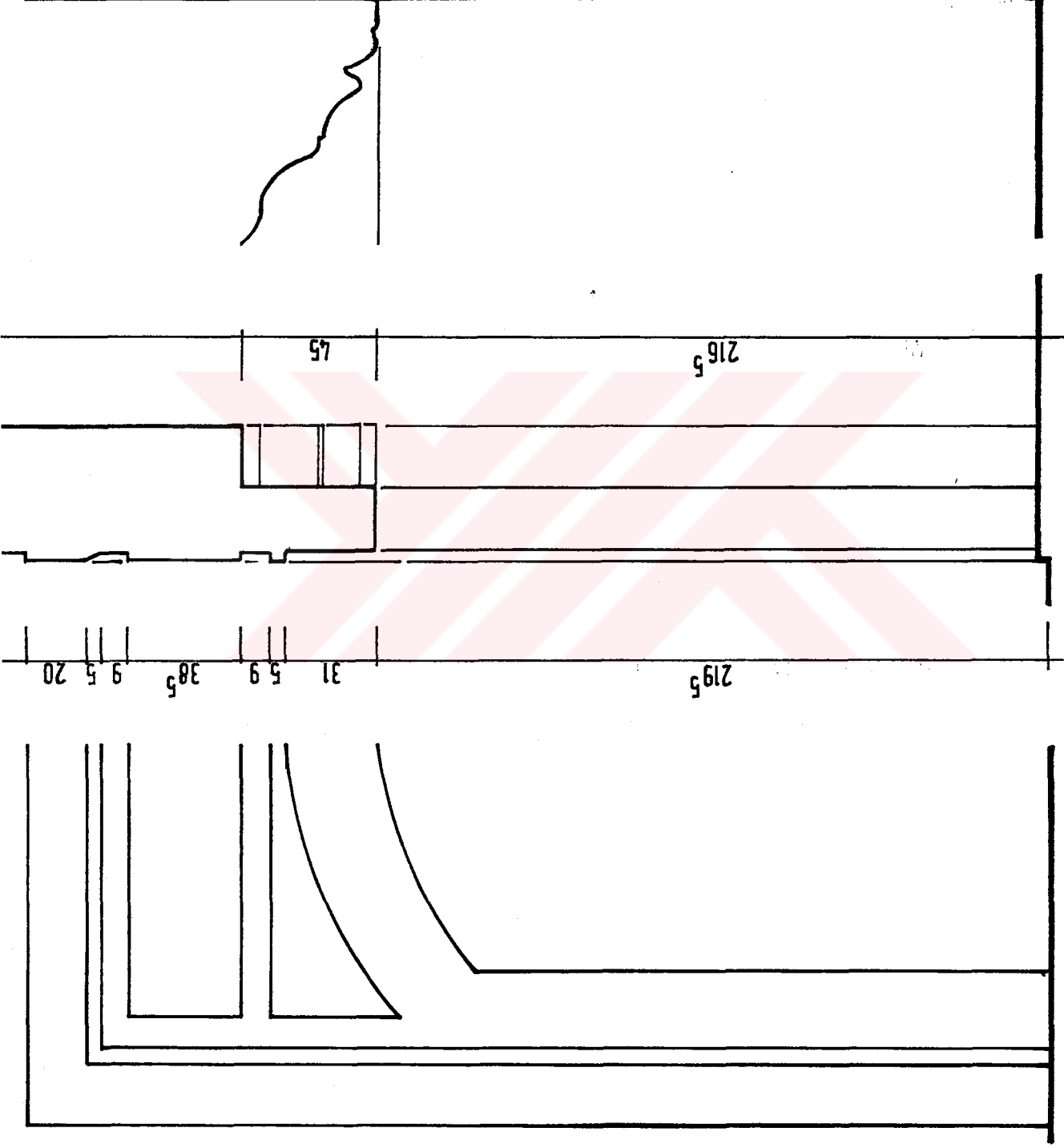

Foto: 1. Mehmet Ağa Medresesi Üstten Görünüş (Çekim yılı 1986).

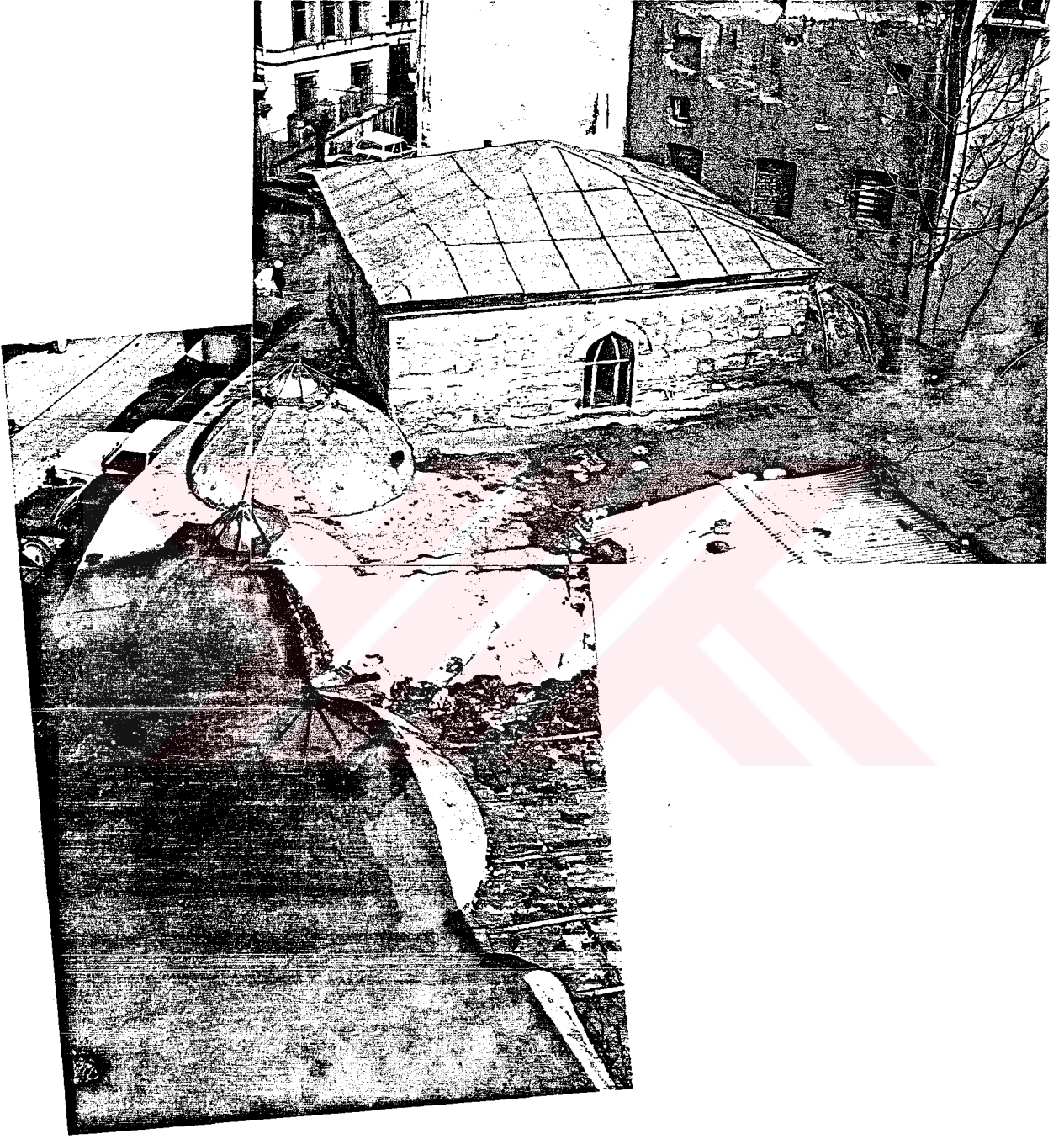

Foto: 2. Mehmet Ağa Medresesi Dershane Ve Ön Hücrelerin Üsten Görünüşü (Çekim yılı 1989).

Foto: 3. Arka HÜcrelerin Üstten Görünüşü
(Çekim yılı 1989).

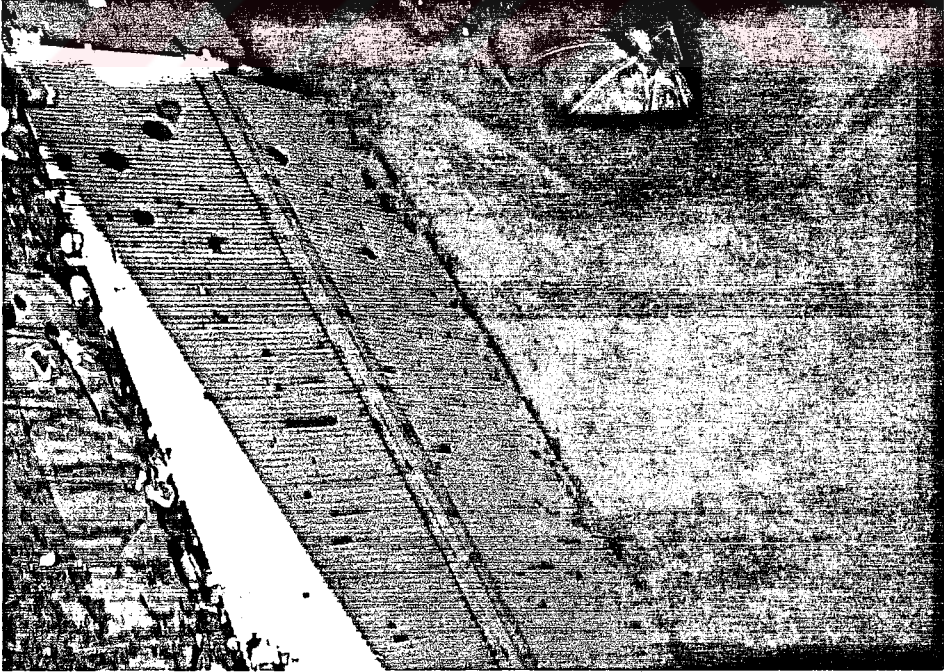

Foto: 4. Kapatılan Avlunun Üstten Görünüşü
(Çekim yılı 1989).

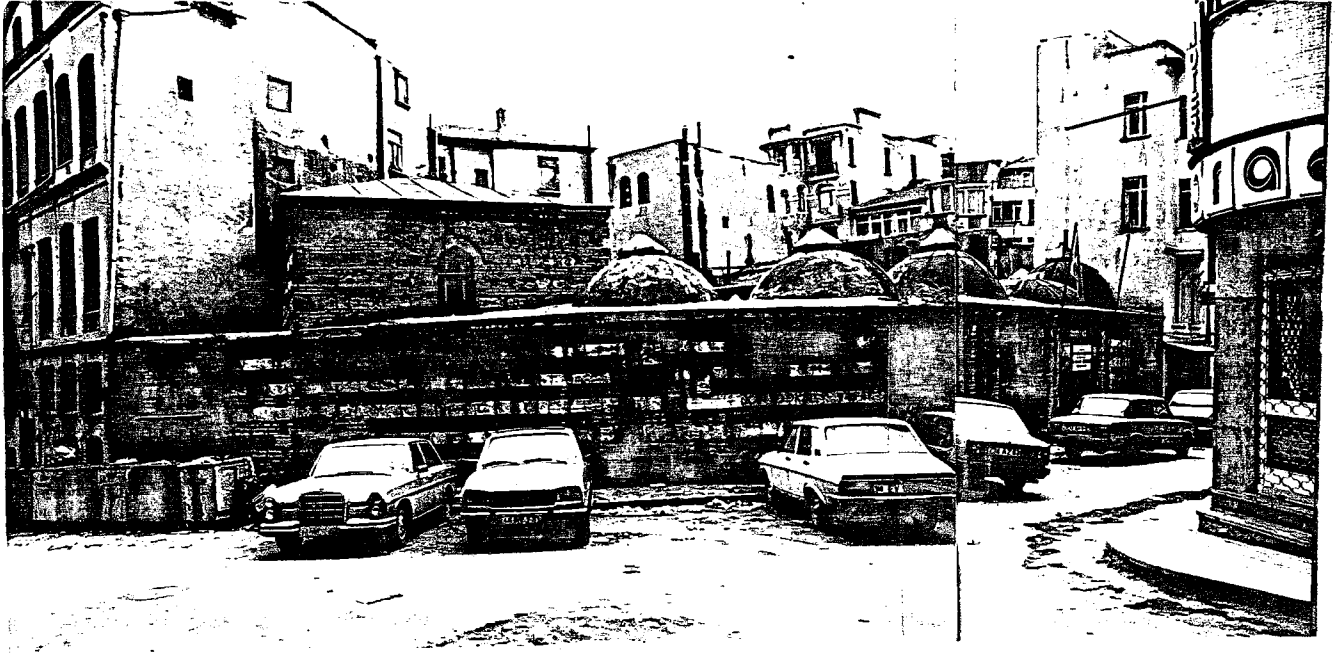

Foto: 5. Medresenin Hoca Rüstem Sokak Görünüşü (Çekim yılı (1986)).

Foto: 6. Dershanenin Hoca Rüstem Sokak Görüşümü (Çekim yılı 1986).

Foto: 7. Medrese girişi (Çekim yılı 1986).

Foto: 8. Medresenin Hoca Rüstem Sokak Görünüşü (Çekim yılı 1989).

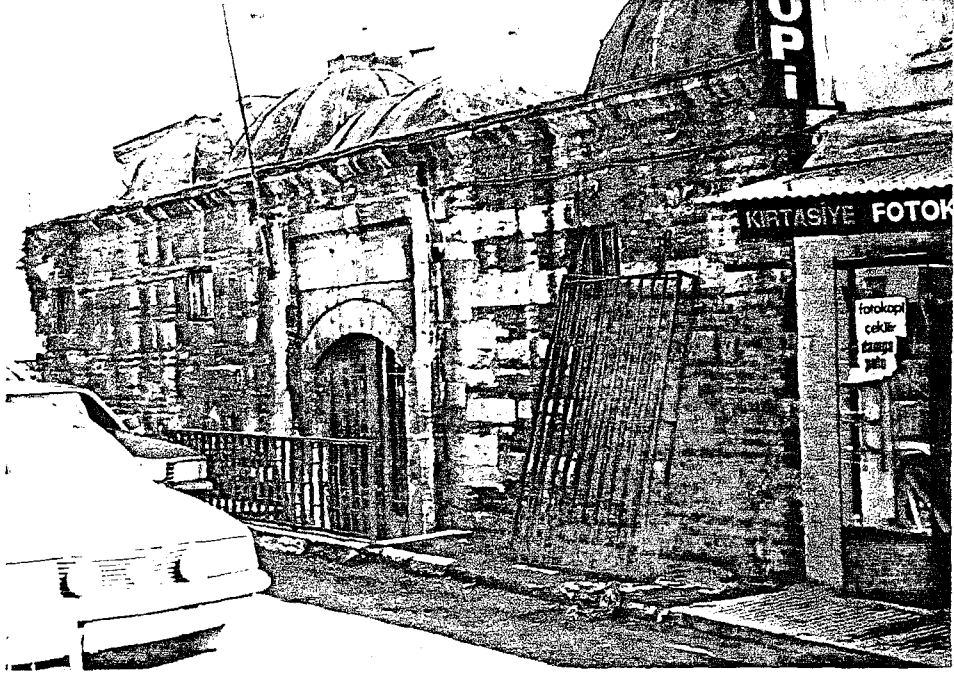

Foto: 9. Medrese Giriş (Çekim yılı 1989).

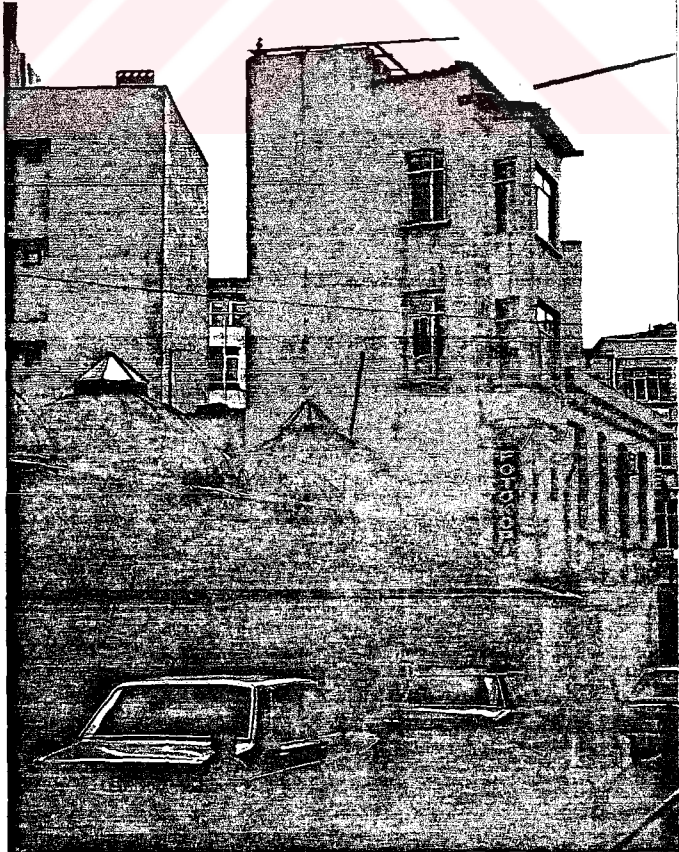

Foto: 10. Medrese İle Sebül-Mektep
Arasındaki İş Hanı

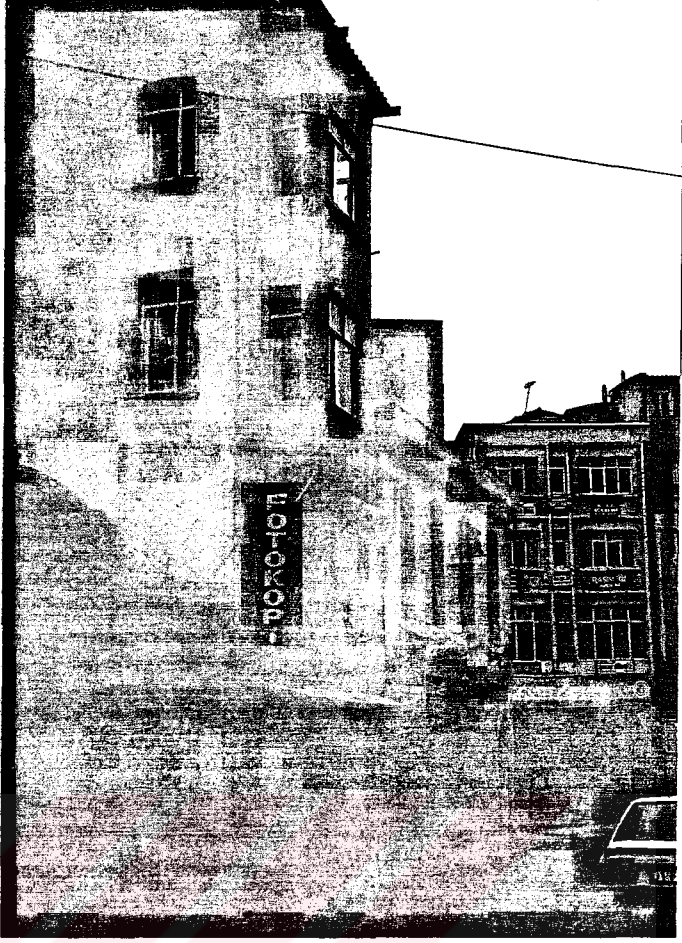

Foto: 11. Divanyolu'na Doğru
Medrese-İş Hanı-
Sebil Mektep GörünüŖü.

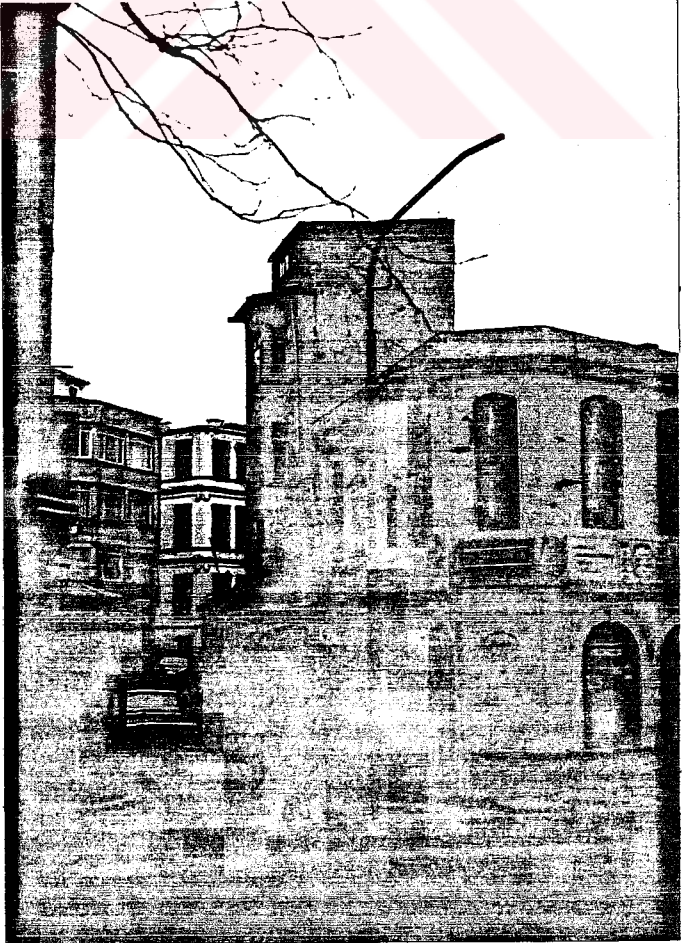

Foto: 12. Divanyolu'nda
Sebil Mektep- İş Hanı-
Medrese GörünüŖü.

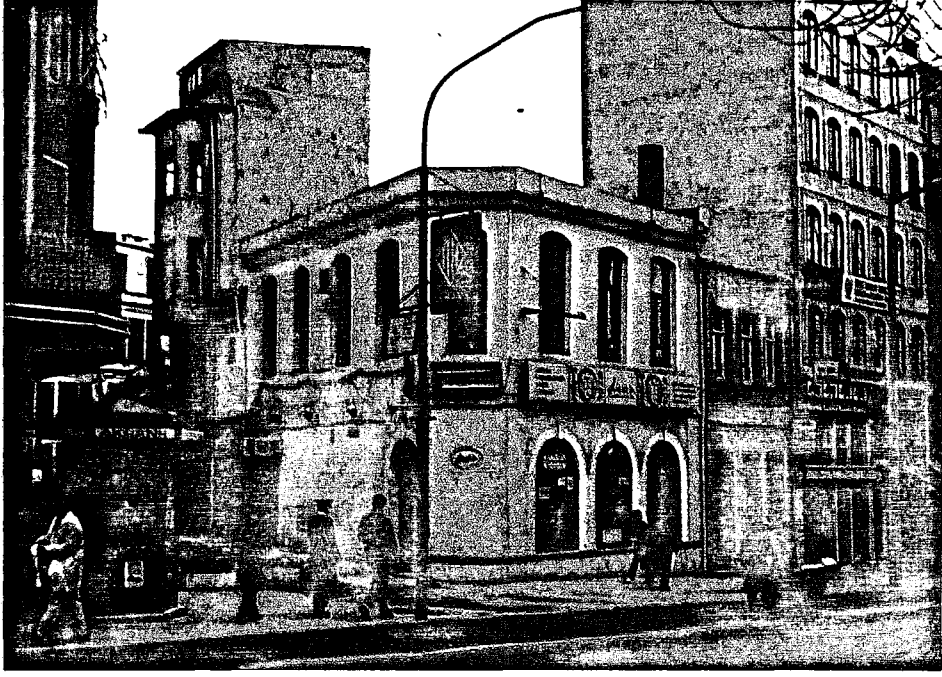

Foto: 13. Divanyolu'ndan Sebil-Mektep ve Bitişik Binaların Görünüşü.

Foto: 14. Medrese Giriş Kapısı ve Önündeki Merdivenler.

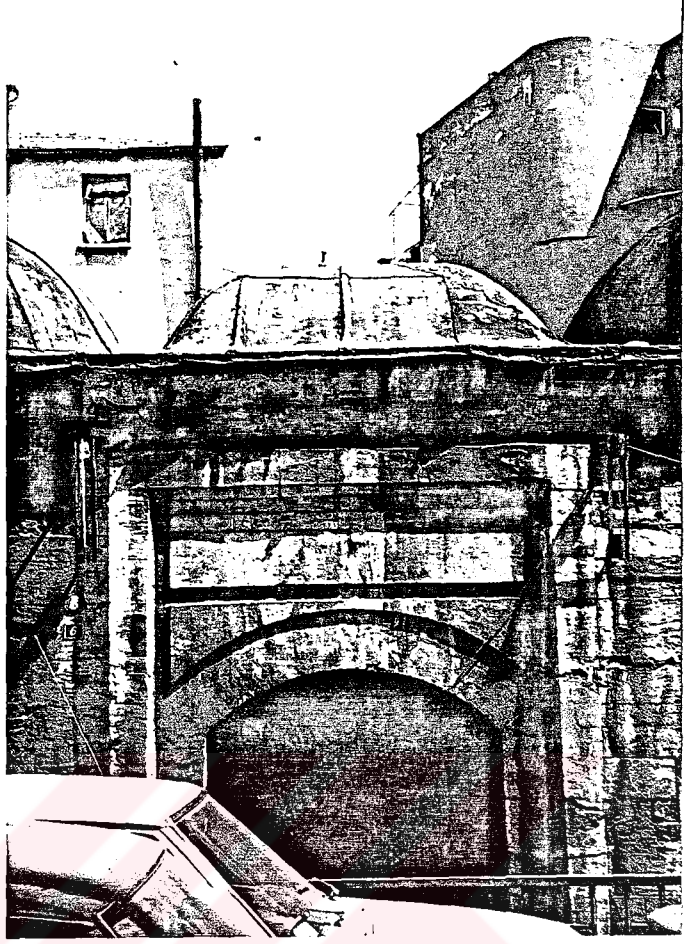
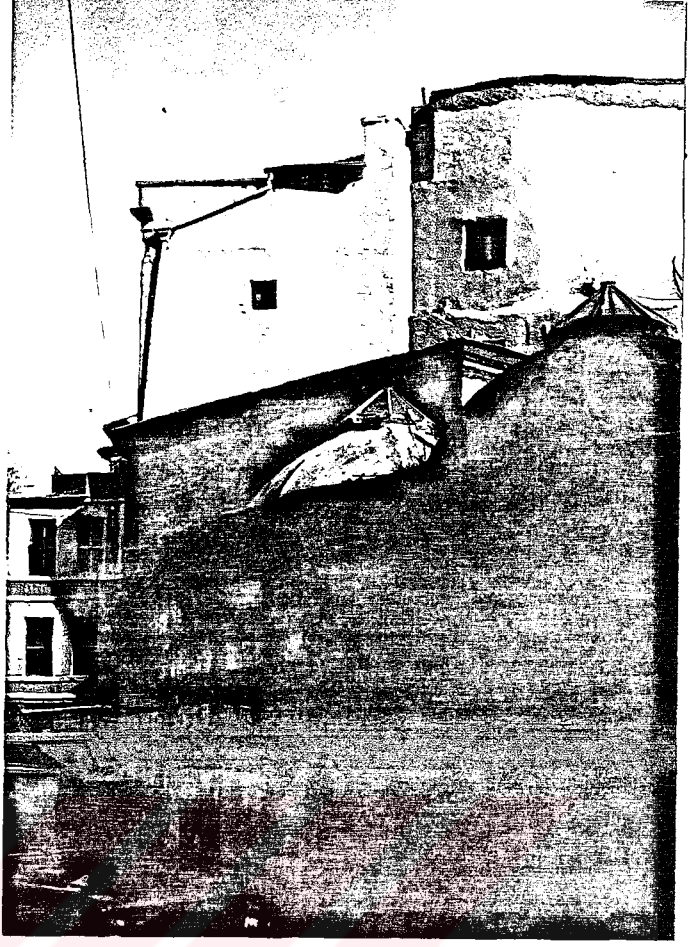

Foto: 15. Medrese Giriş Kapısı ve
Üzerindeki Tonoz Örtü.

Foto: 16. Medrese Hücreslerinin Dış Cephe Pencere ve
Beden Duvarlarının Bitiş Korniş.

to: 17. Hücre Beden Duvarları
Üstünde Yükselen Dershane
ve Gerisindeki Binalar.

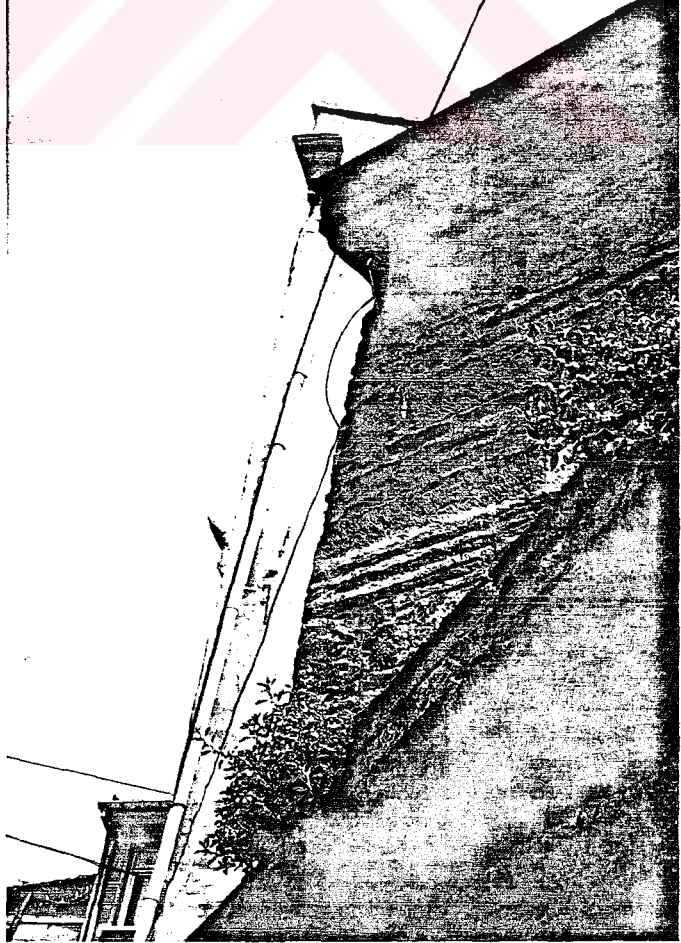

Foto: 18. Yükselen Dershane
Kütlesinin Beden Duvarıyla
Köşe Birleşim Detayı.

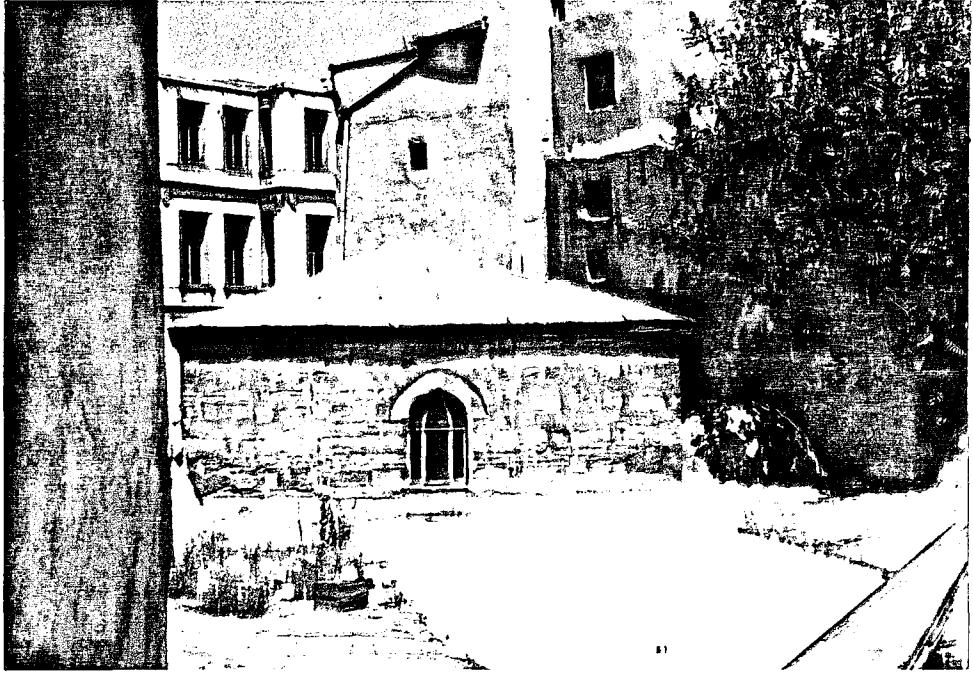

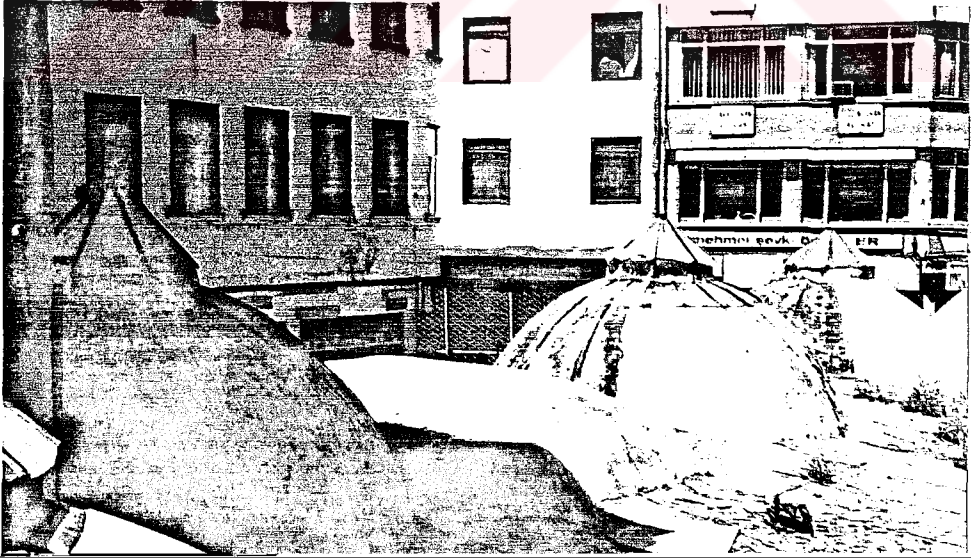
Foto: 19. Ürtü Sistemi üstünde Yükselen Derslane
Cephesi ve Çatısı.

Foto: 20. Medrese Örtüsü ile Medreseyi
Çevreleyen Yüksek Binaların
Görünüşü.

Foto: 21. 5-6-7 ve 8 Nolu HÜcre Kubbeleri ve Revak Örtüsünün Çatıdan Görünüşü.

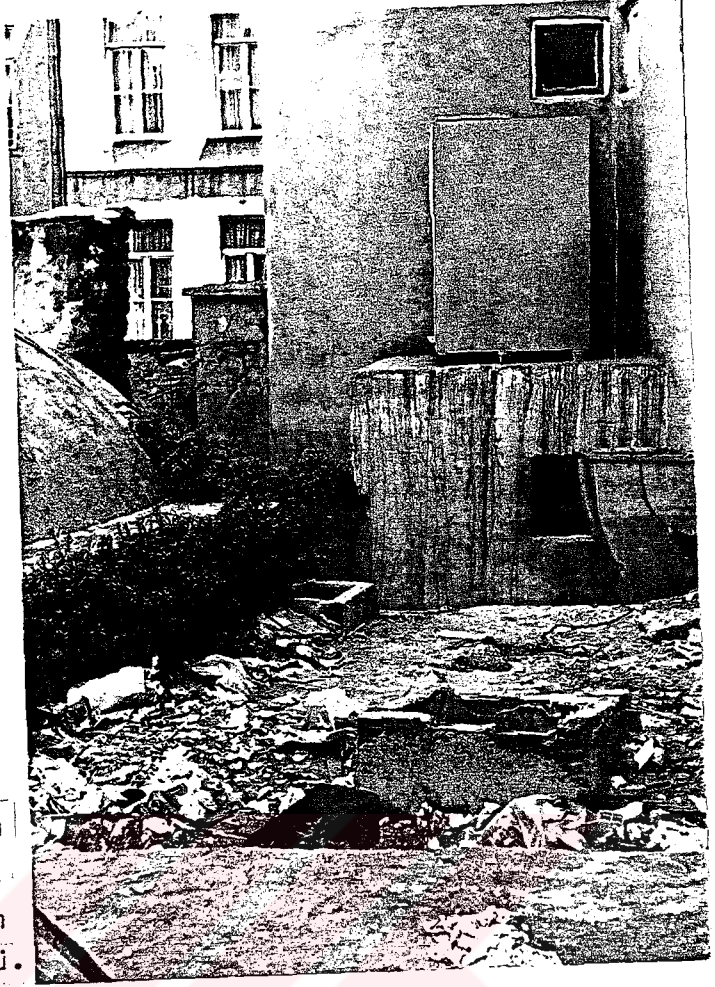

Foto: 23. 3 ve 4 Nolu
Hücrelerin Arasındaki
Köşeye Sonradan Yapılan
Deponun Çatıdan Görünüşü.

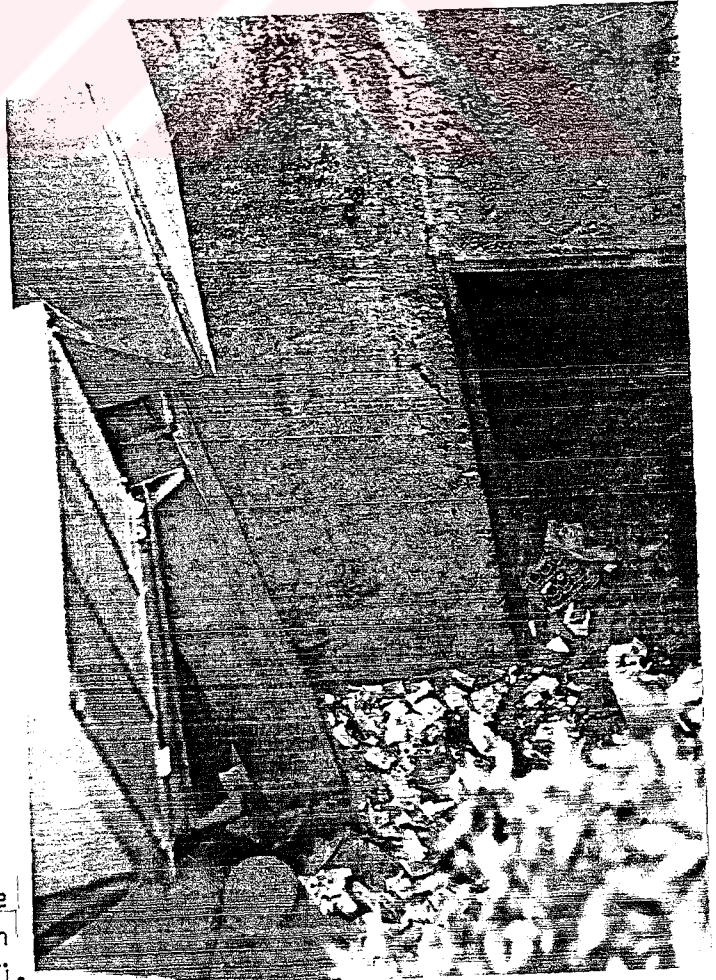

Foto: 24. Medrese İle
Mektep-Sebil Arasında Kalan
Boşluğun Üsten Görünüşü.

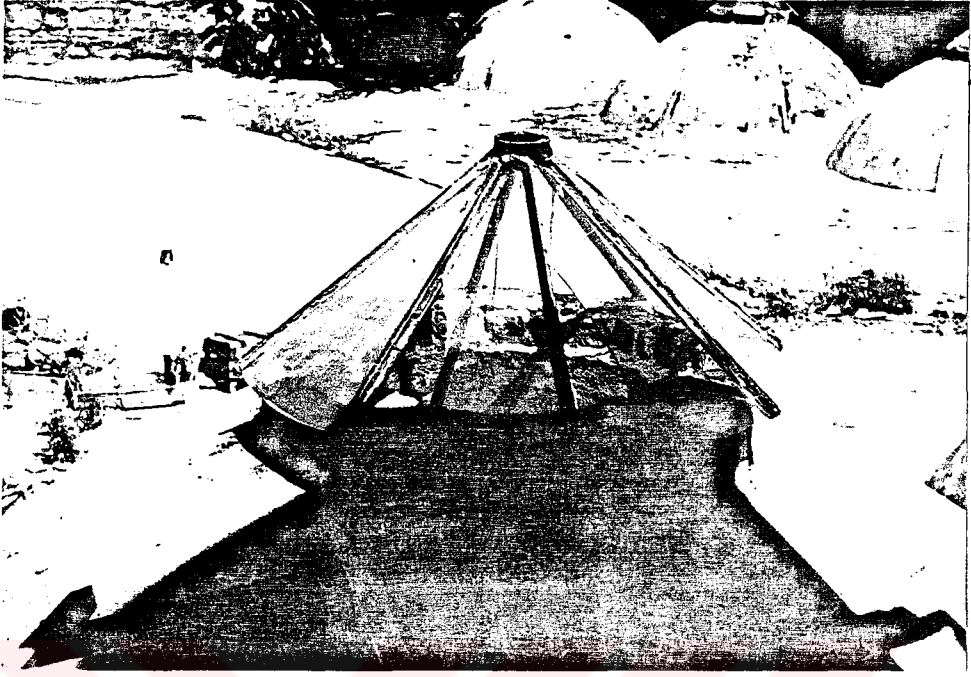

Foto: 25. Hücre Kubbelerinin Tepe Işıklıkları
Detayı.

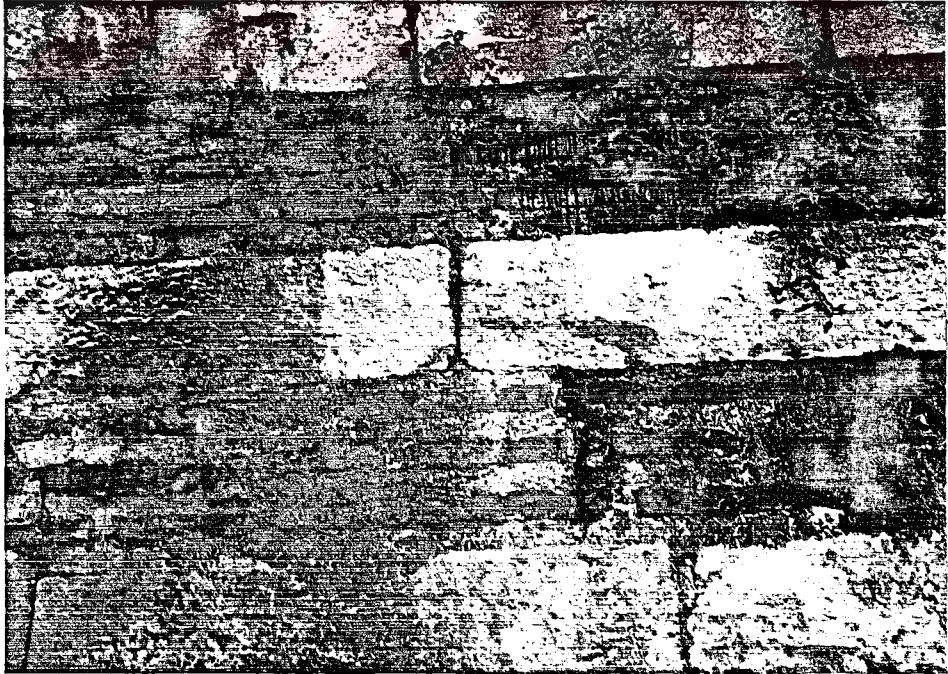

Foto: 26. Dış Cephedeki Almaşık Duvar Ürgü Detayı.

Foto: 27. Pizza Salonu Olan Sebil-Mektebin
Giriş Kapısı ve Pencereleeri.

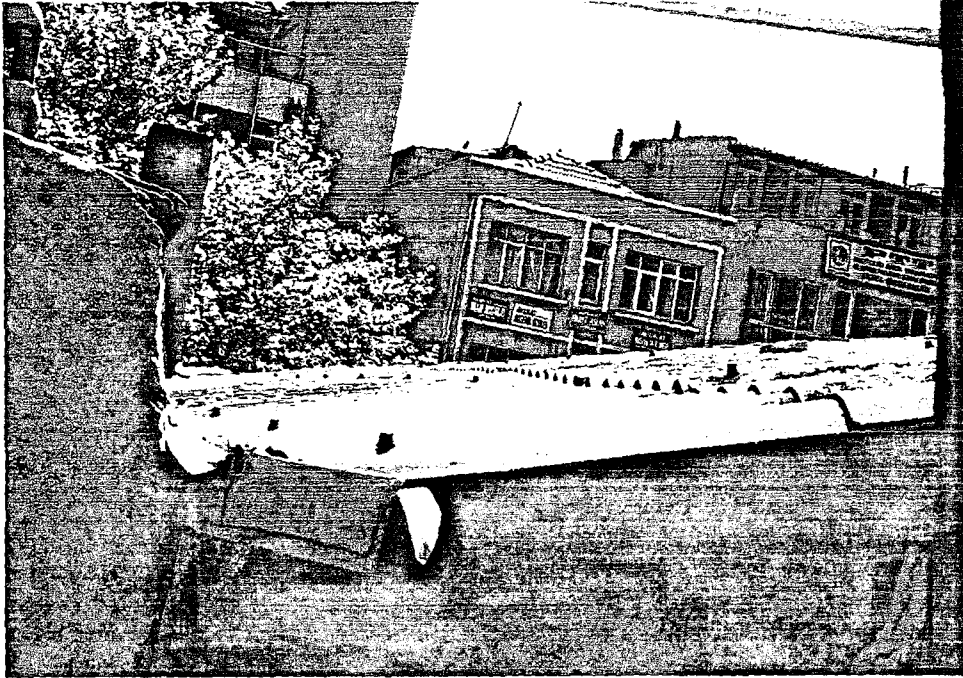

Foto: 28. Pizza Salonu Olan Sebil-Mektebin Çatı Ürtüsü

Foto: 29. Güneydoğu Avlu Cephesi.

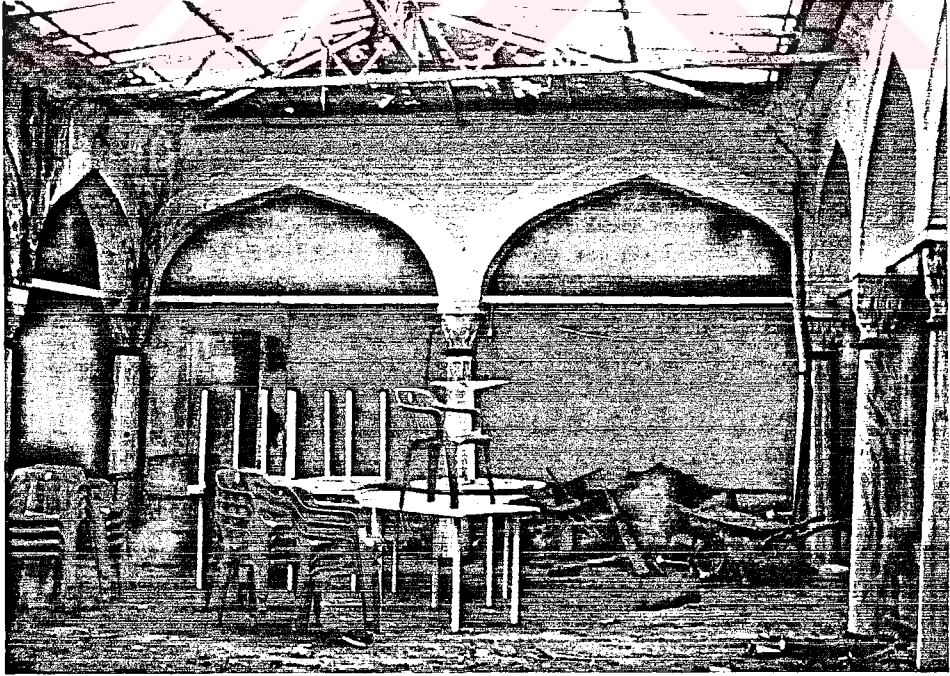

Foto: 30. Güneybatı Avlu Cephesi.

Foto: 31. Kuzeybatı Avlu Cephesi.

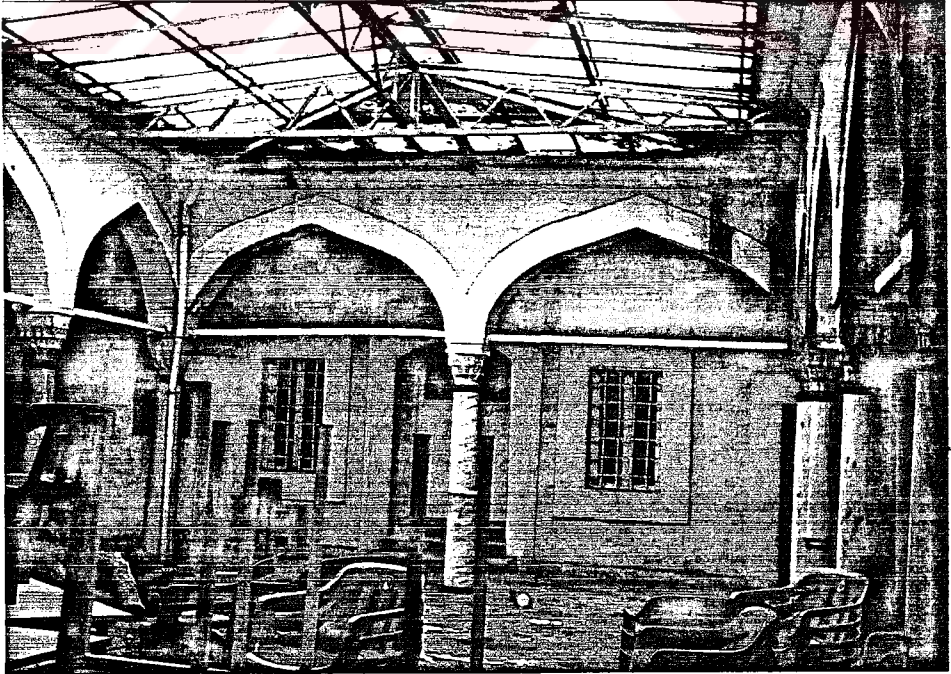

Foto: 32. Kuzeydoğu Avlu Cephesi ve
Gerisinde Deshane Girişi.

Foto: 33. Kuzaybatı Revak Kolu

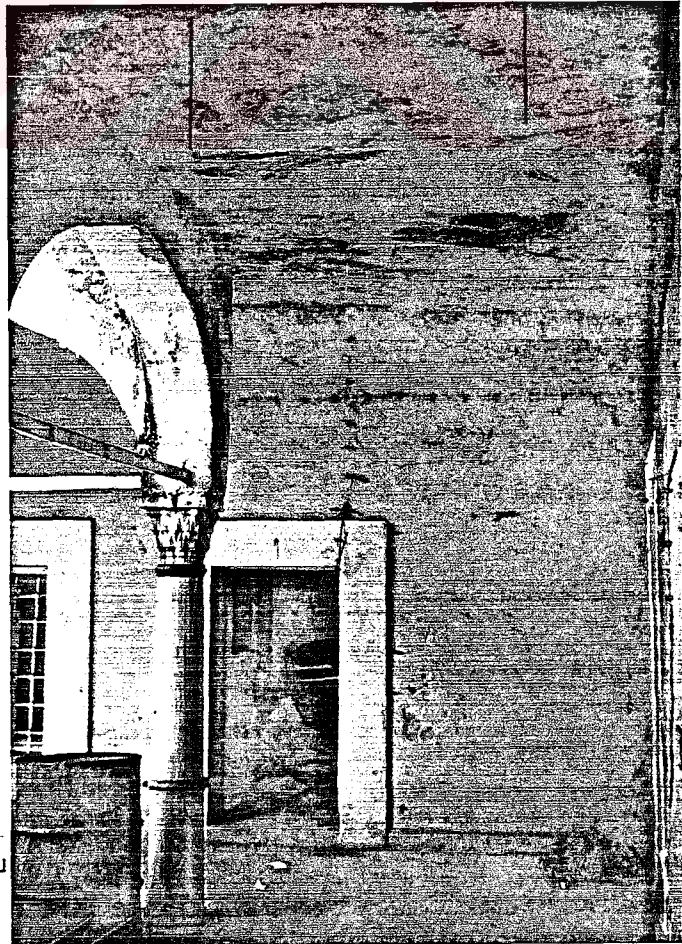

Foto: 34. Güneybatı Revak Kolu

Foto: 35. Kuzeybatı Revak Kolu
ve Dershane Giriş.

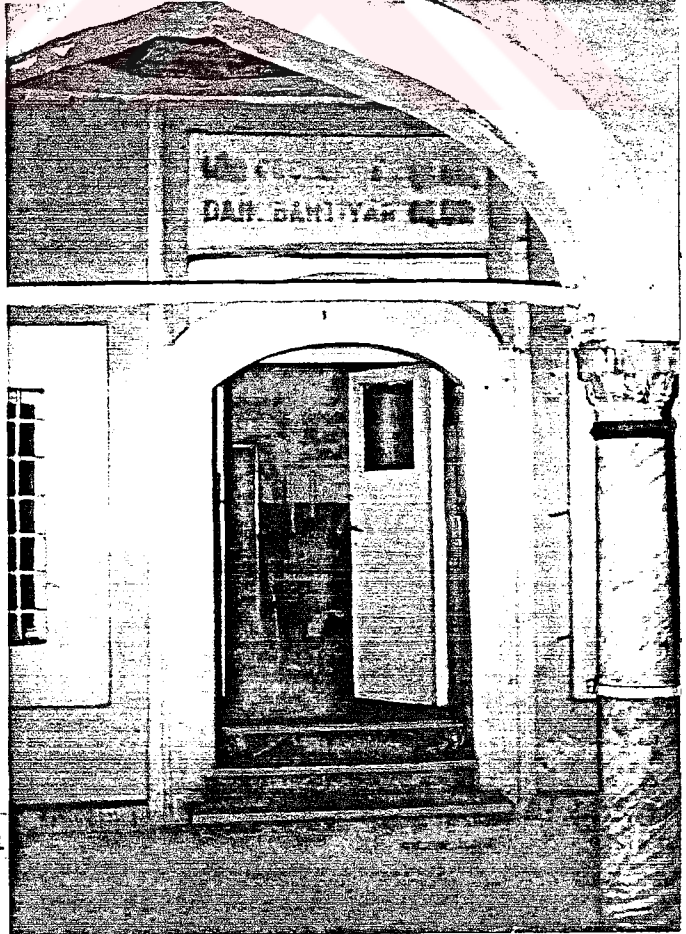
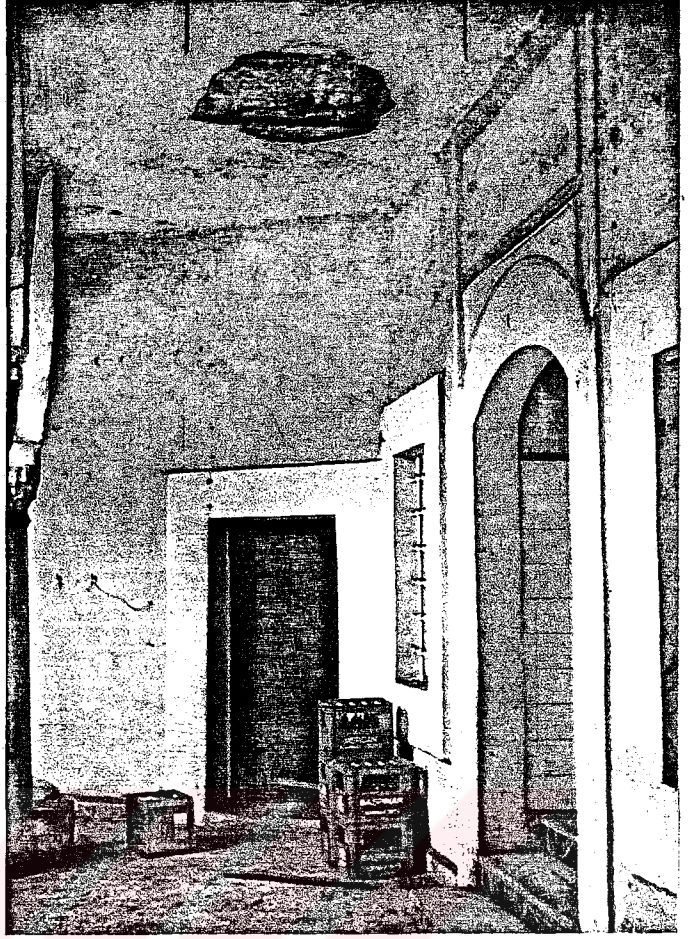

Foto: 36. Dershane Giriş Kapısı

Foto: 37. Yıkılan Dershane
Kubbesinin Geçiş Elemanı ve
Şimdiki Örtünün İçten Görünüşü.

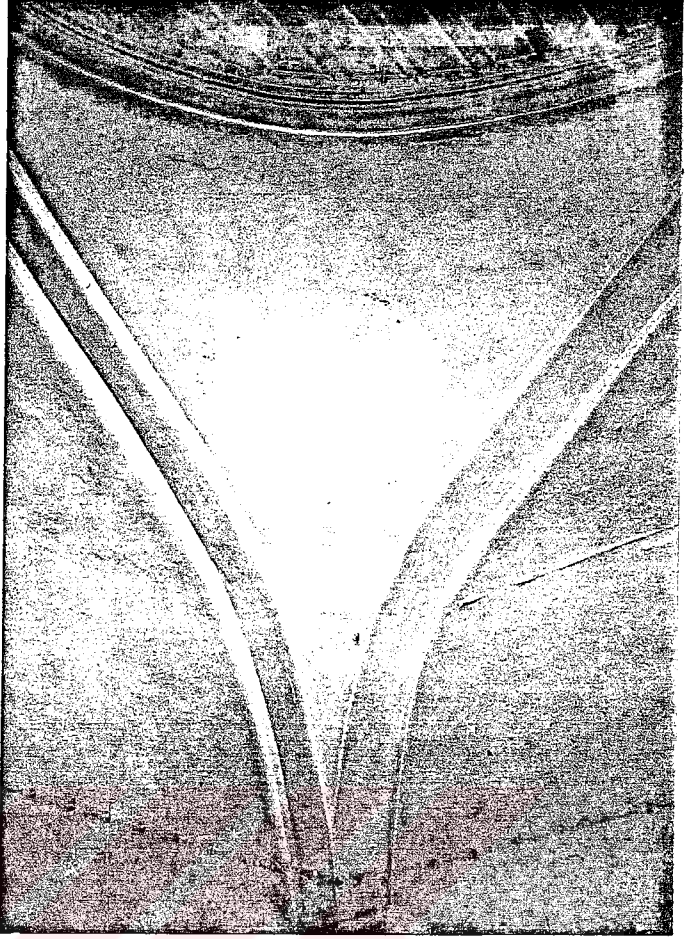
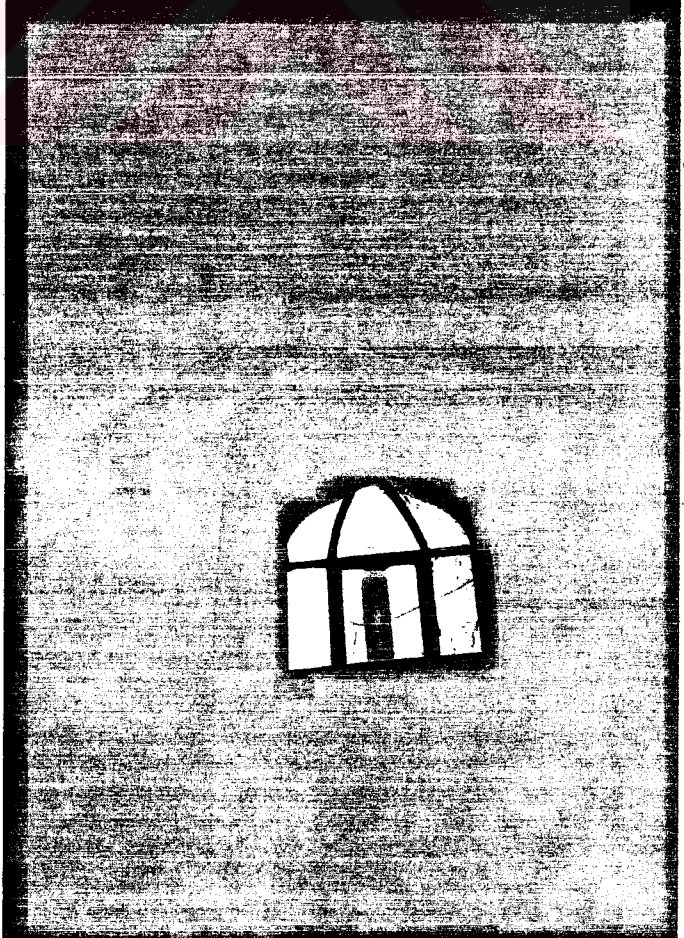

Foto: 38. Dershanenin Yukarda
Kalan Dış Cephe Pencerele-
rinin İçerden Görünüşü.

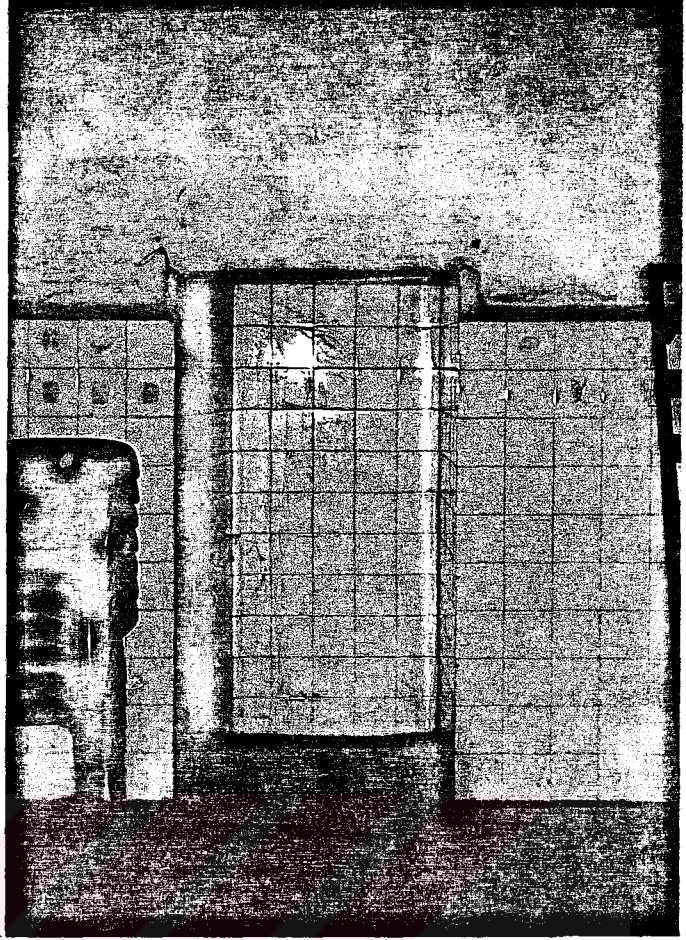

Foto: 39. Dershanenin
Güneydoğu Duvarındaki Niş.

Foto: 40. Dershanenin Kuzeydoğu
Duvarından Geçilen Bölüm.

Foto: 41. Medrese Giriş Kapısının
İçten Görünüşü.

Foto: 42. Medrese Giriş Kapısının İçten Üst Detayı.

Foto: 43. Hücrelerin Arasından Giri i
Sağlayan Koridor Duvarı.

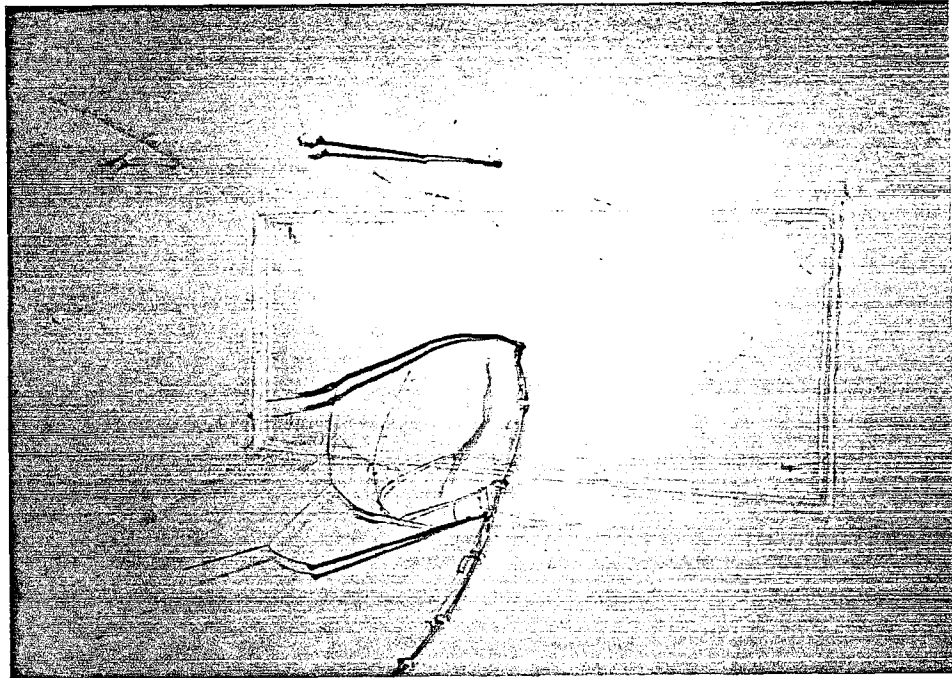
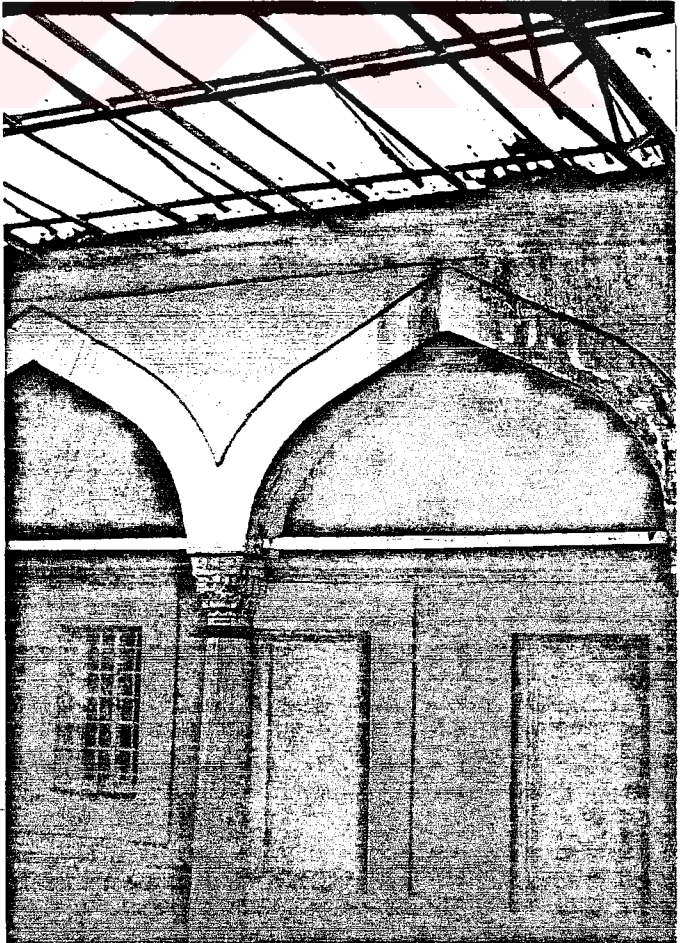

Foto: 44. Girişi  rten Aynalı Tonozun İçten Görünüşü.

Foto: 45. Giriş Koridorunun
Avlu Cephesi.

Foto: 46. Hücre Kapı ve
Pencerelerinin
Avludan Görünüşü

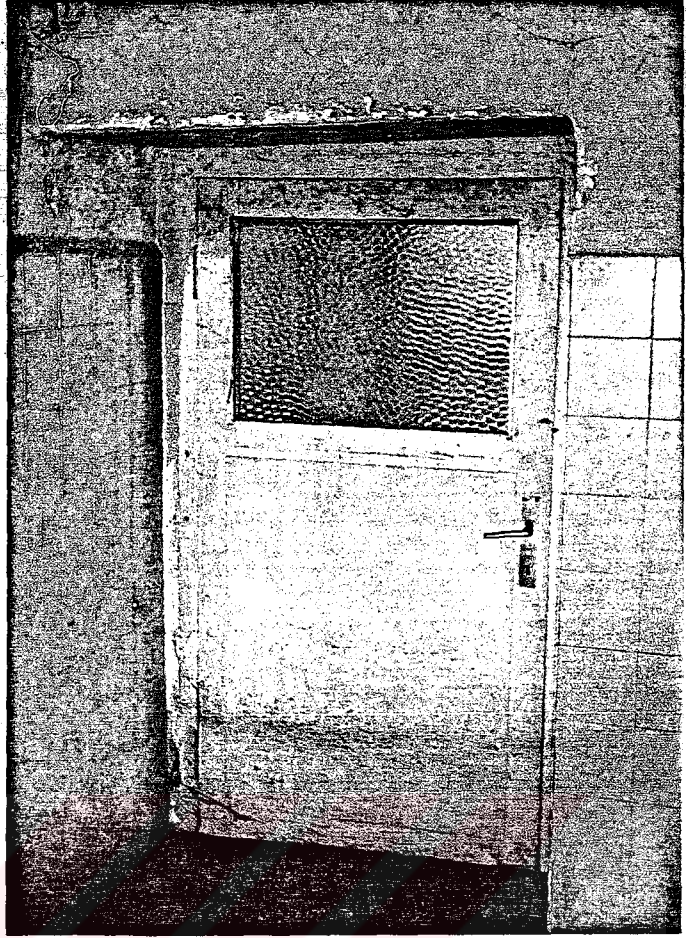

Foto: 47. HÜCRE Kapılarının
İçerden Görünüşü.

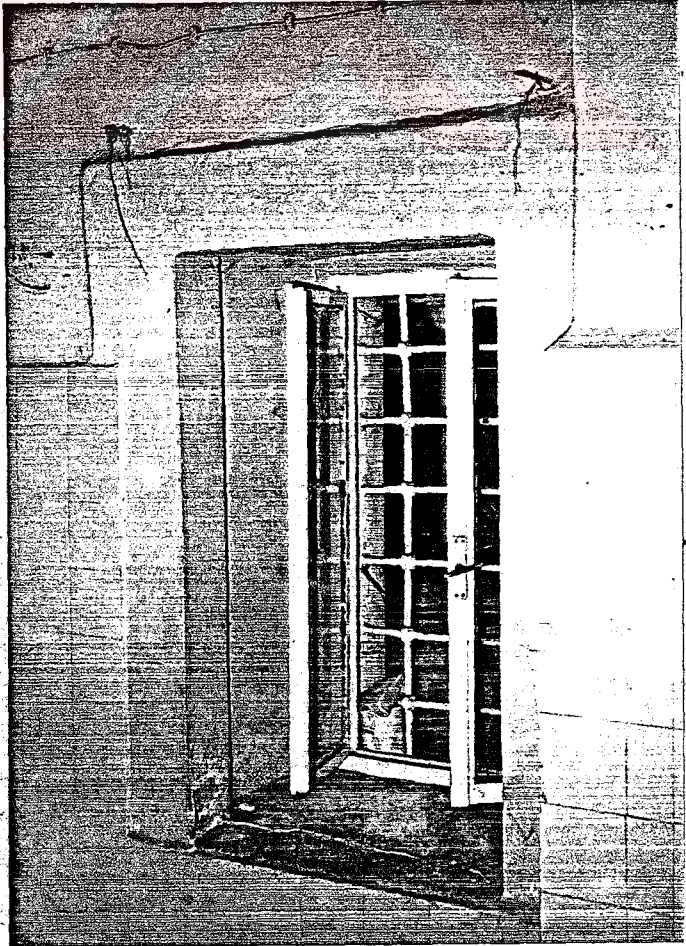

Foto: 48. HÜCRE Pencelerinin
İçerden Görünüşü.

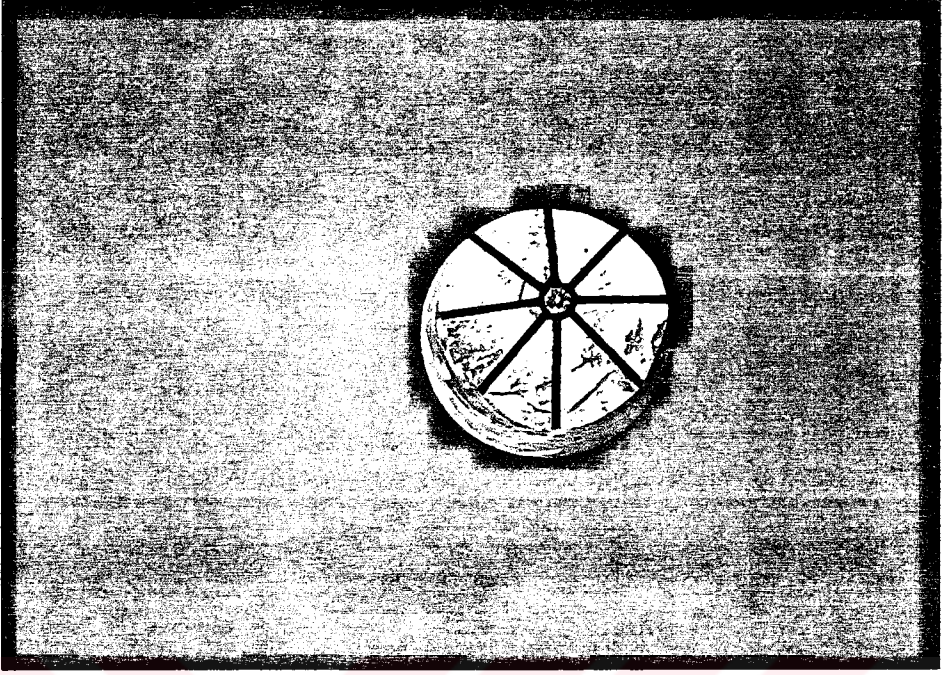

Foto: 49. HÜCRE Kubbelerindeki Tepe Işıklıklarının İçerden Görünüşü.

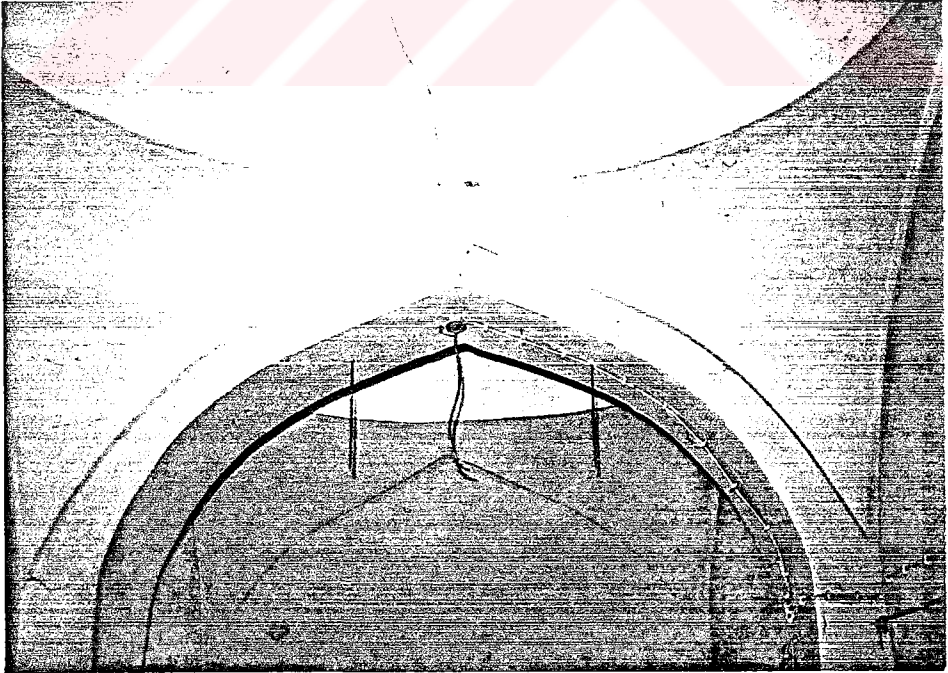

Foto: 50. Ara Duvarları Kaldırılan Bitişik Hücrelerdeki Kemerler.

Foto: 51.

Dış Çephe Pencerelelerinin
İçerden Görünüşü ve
Kubbeye Geçiş Elemanları.

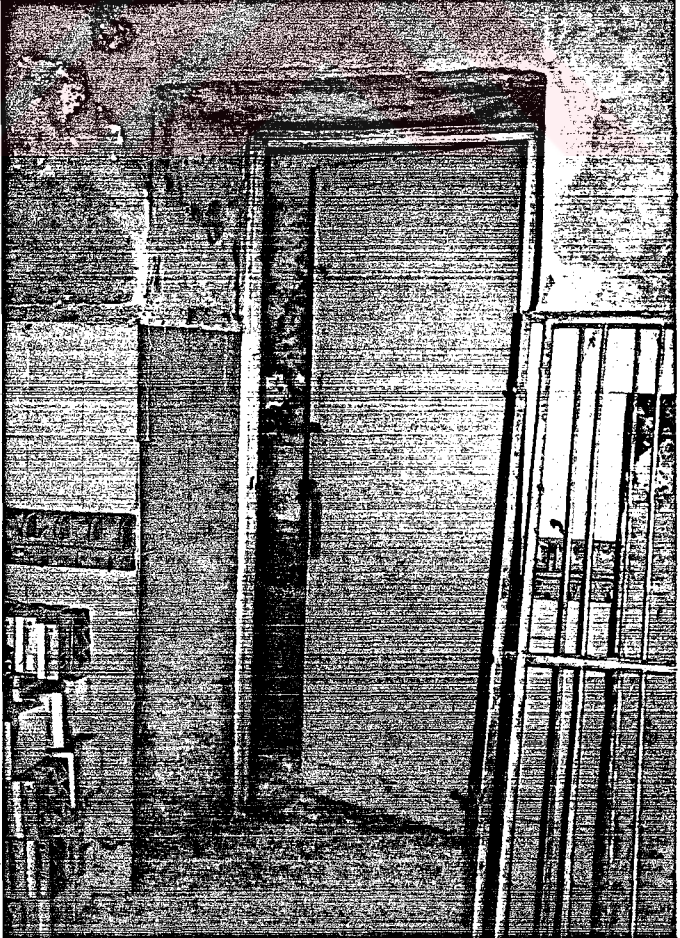
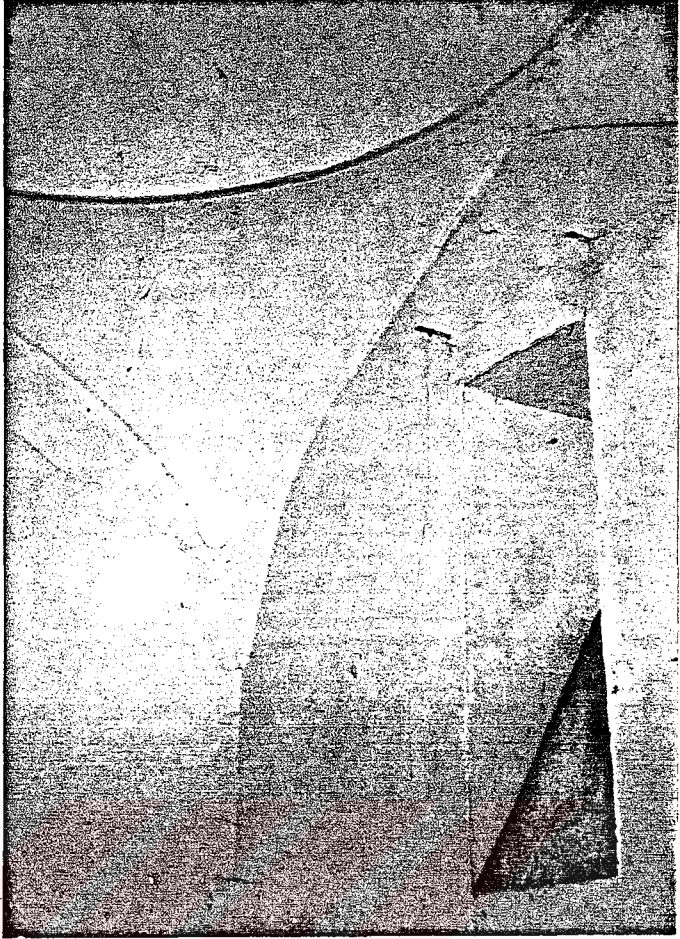

Foto: 52. 2'nolu Hücredeki

Mektep- Sebül İle Medrese Ara-
sında Kalan Geçitin Kapısı.

Foto: 53. Arada Kalan Bu Geçitin
Ürtüsünün İçten Görünüşü.

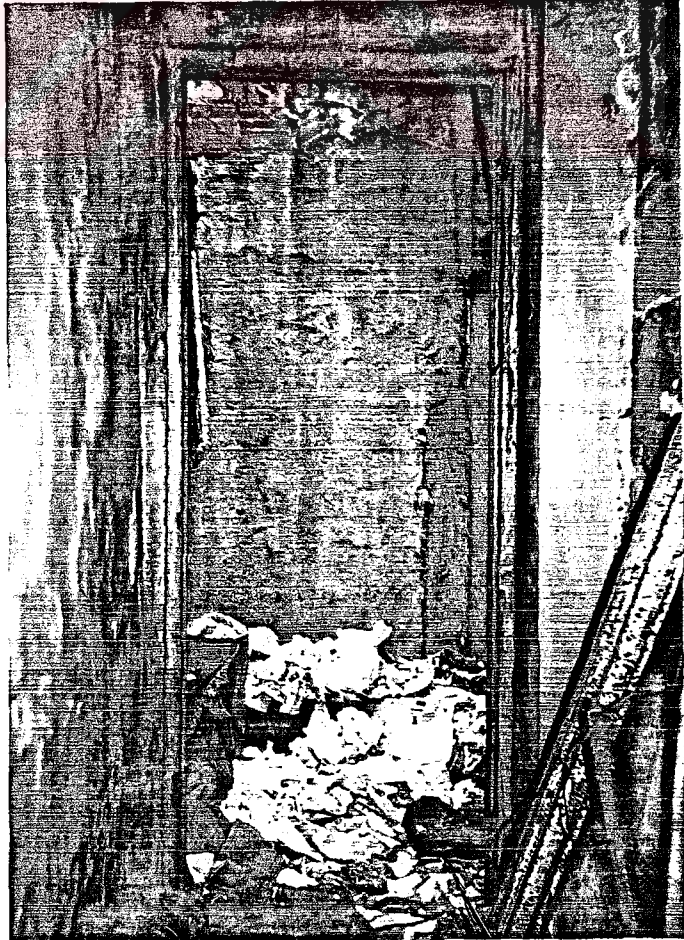

Foto: 54. Medrese İle Mektep-Sebil Arasında Kalan, Üstü
Kapalı Geçitten Ulaşılan Üstü Açık Diğer Bölüm.

Foto: 55. Üstü Açık Bölümdeki
İki Mezar Taşından Biri.

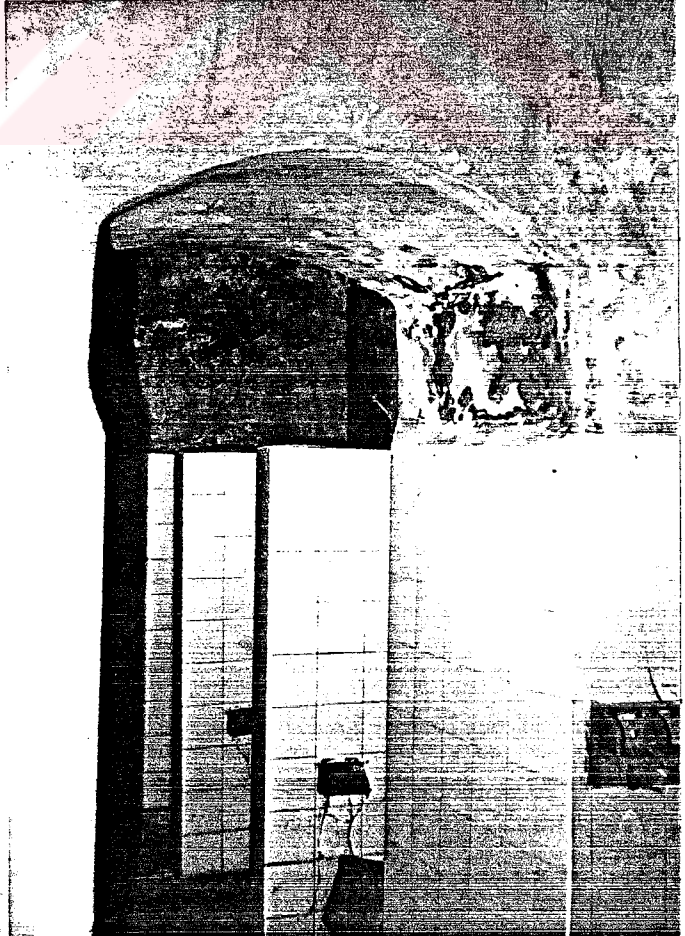

Foto: 56. 2 ve 3 Nolu Hücrelerin
Arasında Açılan Geçiş.

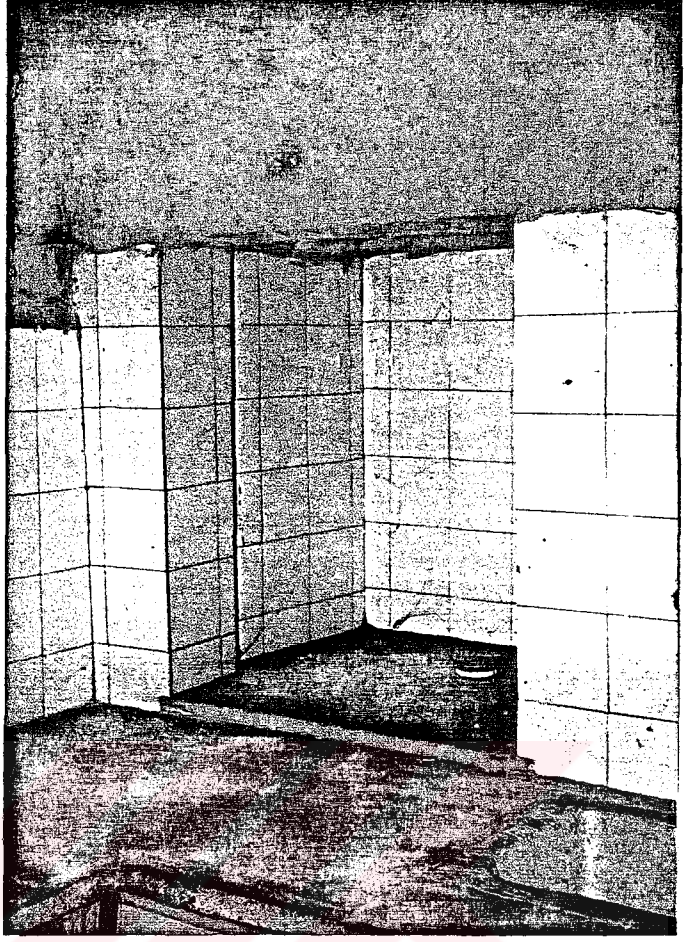

Foto: 57. 4 Nolu HÜcrenin Kapatılan Avlu Penceresi.

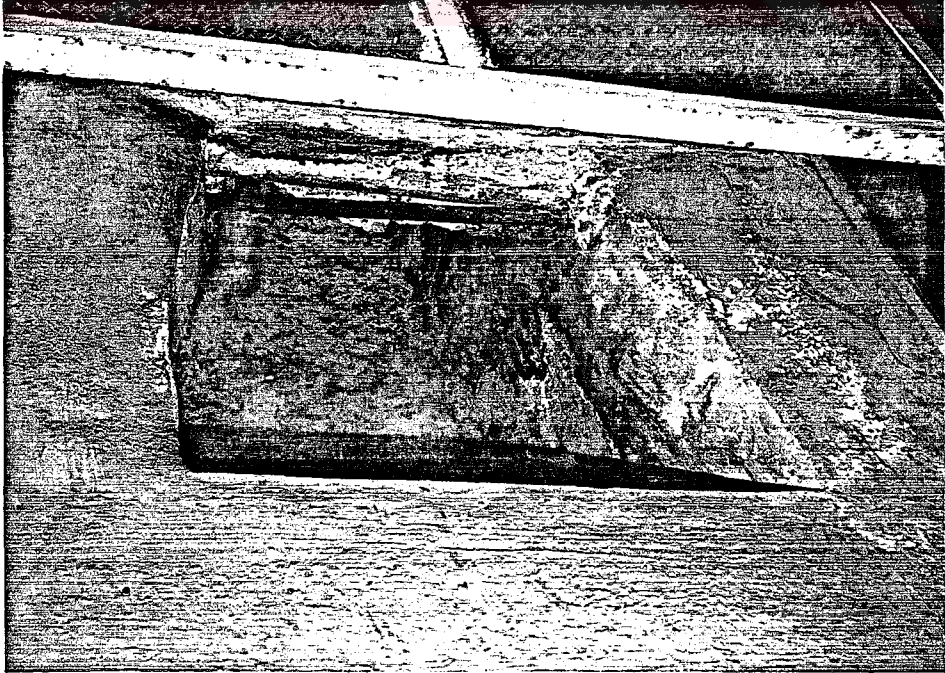

Foto: 58. Tek, Mutfak Olarak Kullanılan 4 Nolu HÜcrede Kalan Baca.

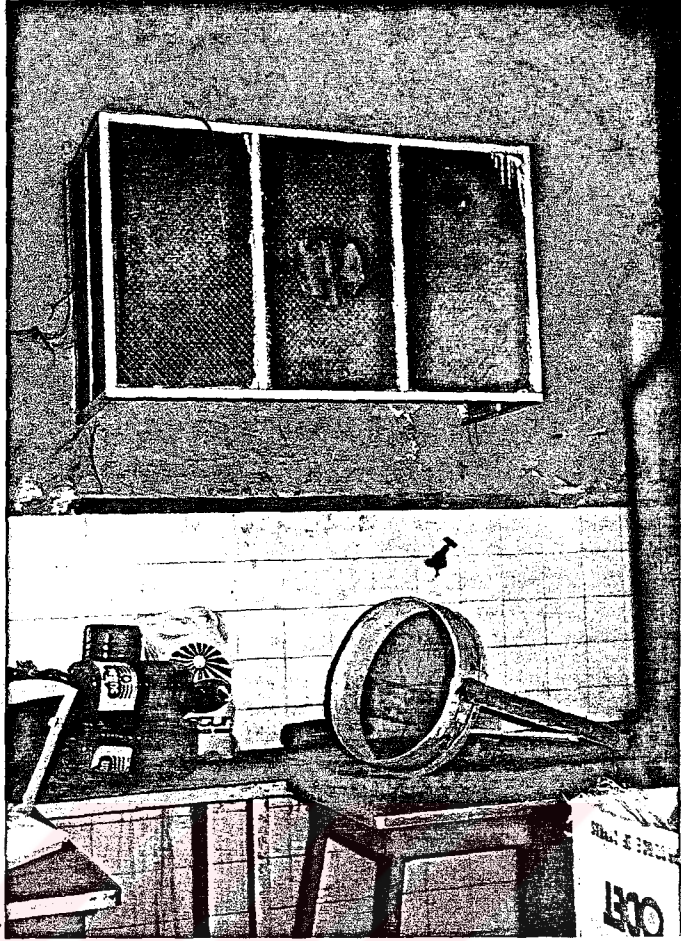

Foto: 59. 4 Nolu Hücrede
Bacanın Önündeki Davlumbaz.

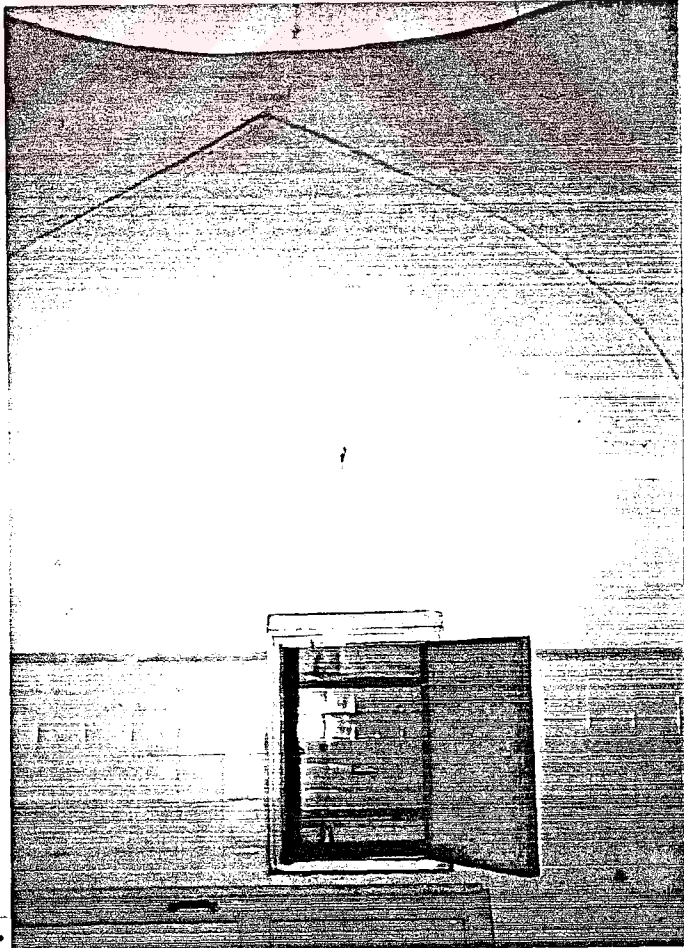
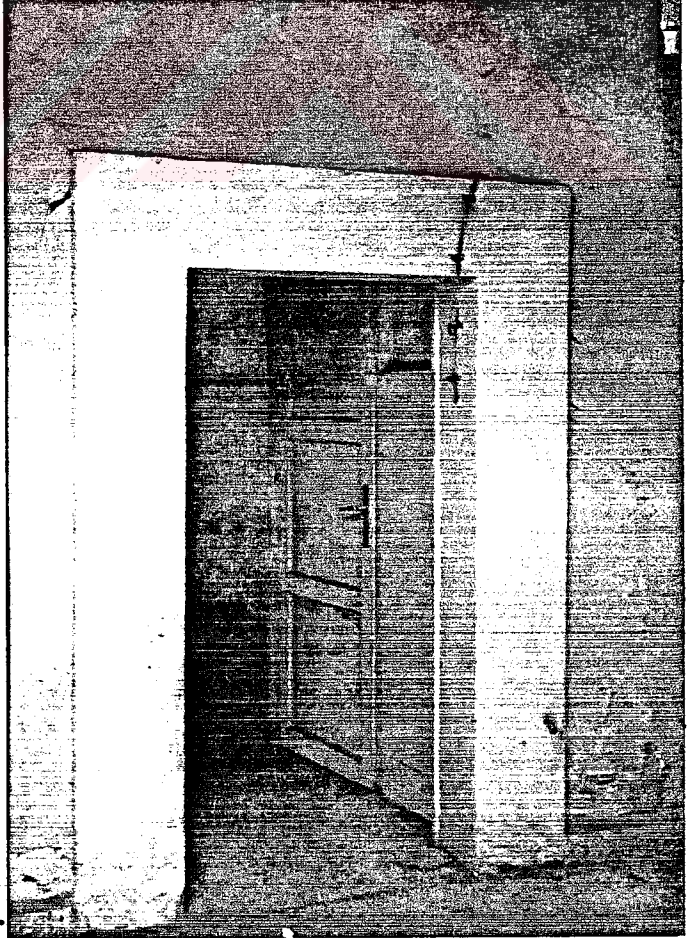

Foto: 60. 4 ve 5 Nolu
Hücreler Arasında
Açılan Servis Penceresi.

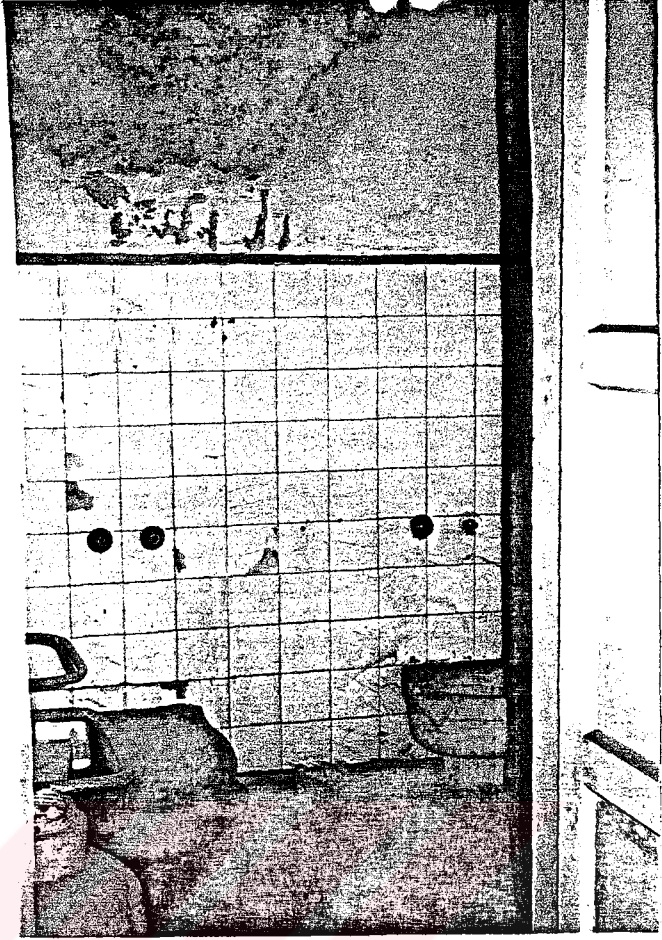
Foto: 61. 7 Nolu HÜcrenin
Köşe Detayı ve Kubbeye Geçiş
Elemanı.

Foto: 62. 8 Nolu Hücre ve İçine
Eklenen Tuvaletin Girişi.

o: 63. 8 Nolu Hücredeki Ekler.

to: 64. Dershanenin Yanındaki
Bölmeye Geçilen 9 nolu
Hücre Kapısı.

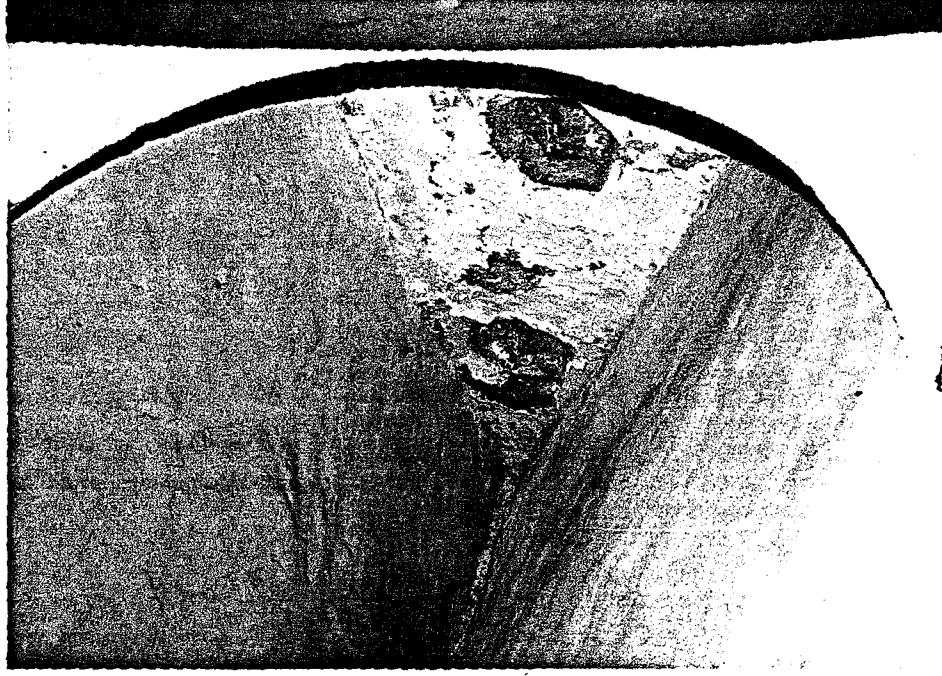

Foto: 65. Dershanenin Yanındaki Üçgen Bölümün İçten Örtü Görünüşü.

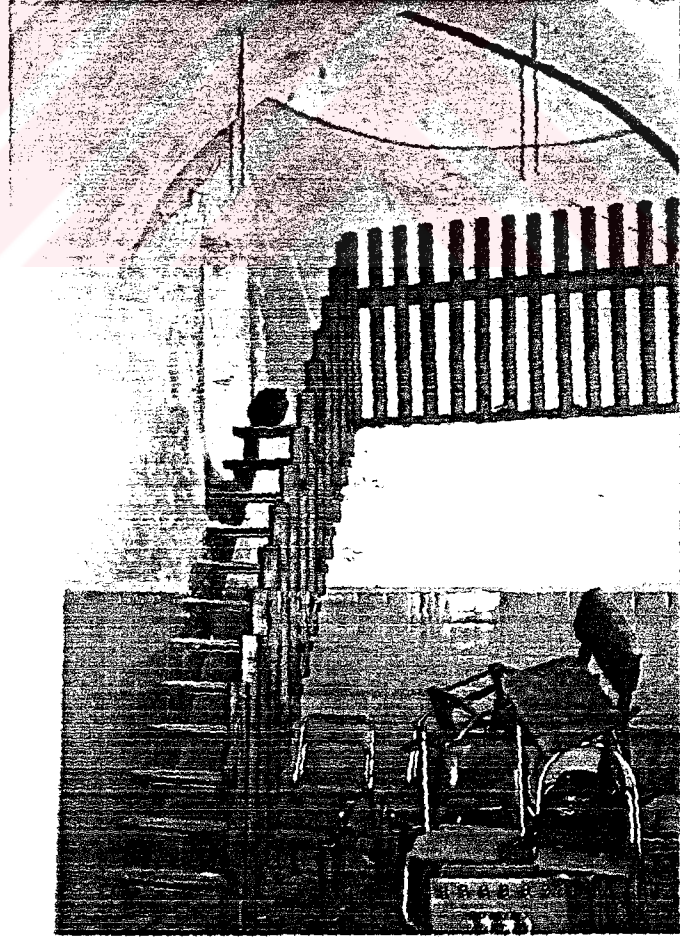

Foto: 66. 10'Nolu Hücredeki Ekler.

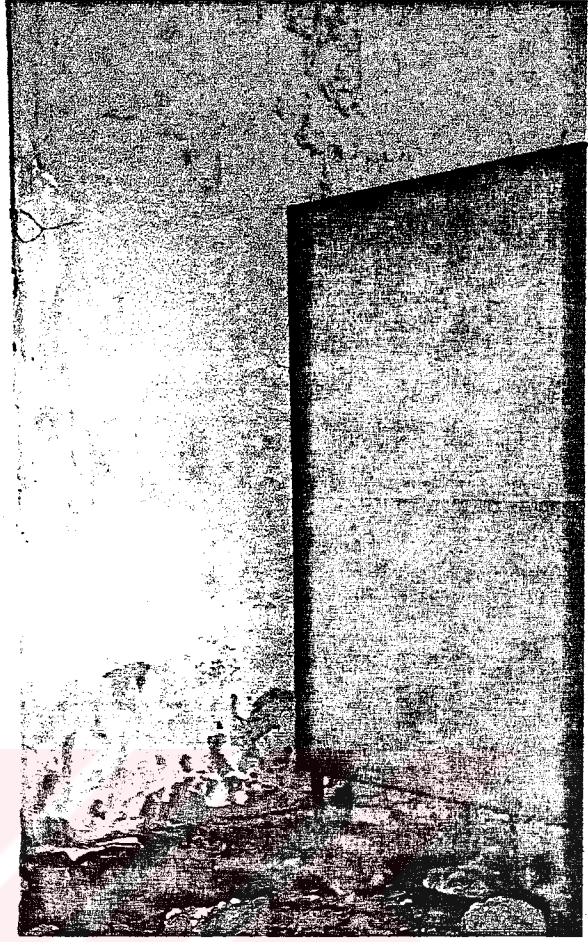

Foto: 67. Sonradan Eklenen, Depo
Olarak Kullanılan Bölüm.

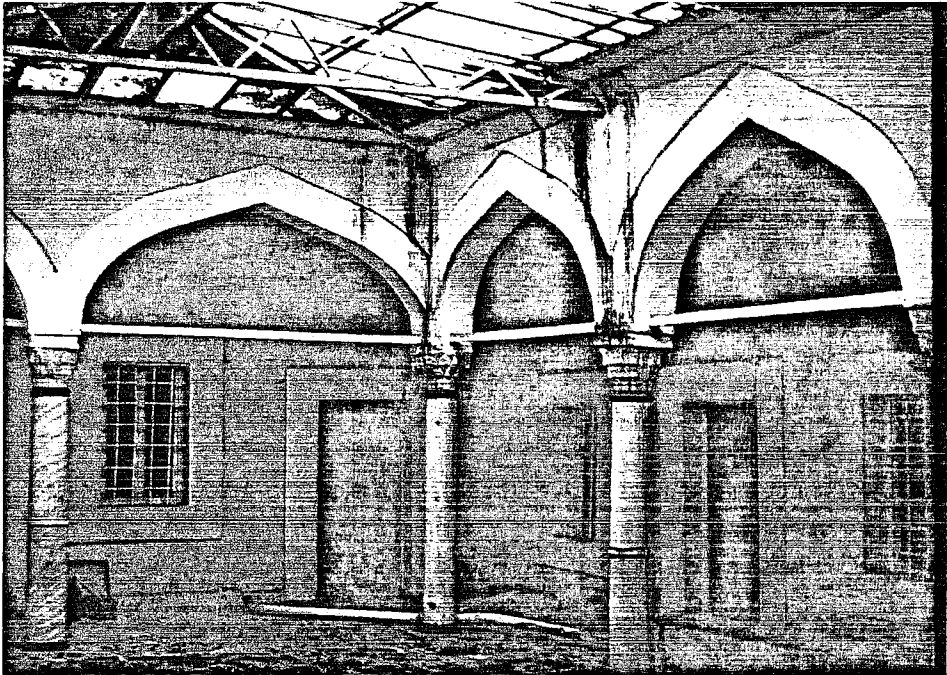

Foto: 68. Revak Kemerlerinin ve Avlu Ürtüsünün Görünüşü.

Foto: 69. Avlu Örtüsünün Çelik
Konstrüksüyon Detayı.

Foto: 70. Avlu Örtüsünün Enine Görünüşü.

Foto: 71. Revak Sutunu.

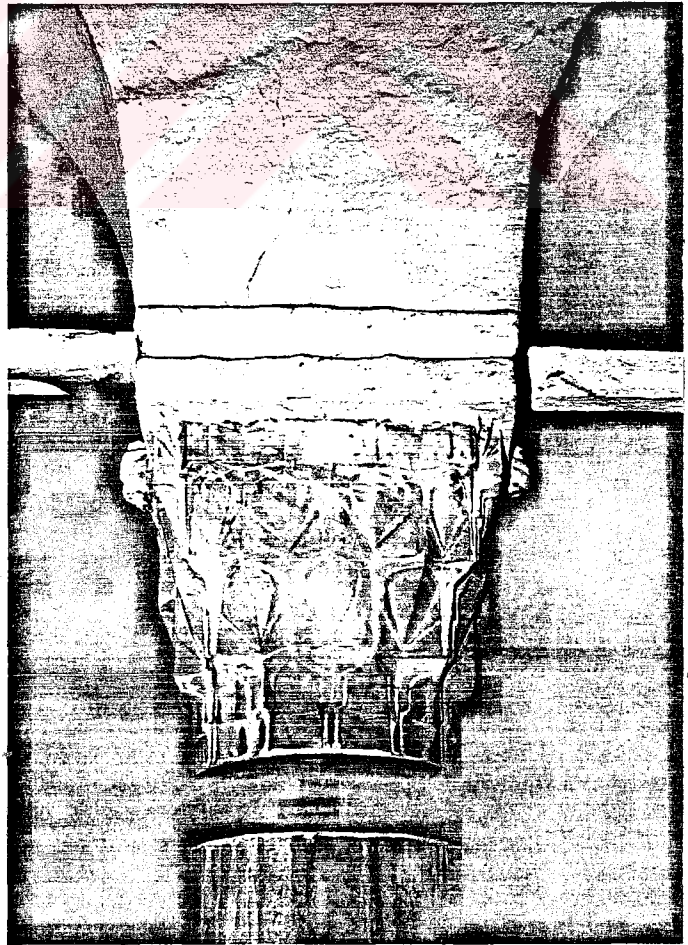

Foto: 72. Revak Sütun Başlığı.

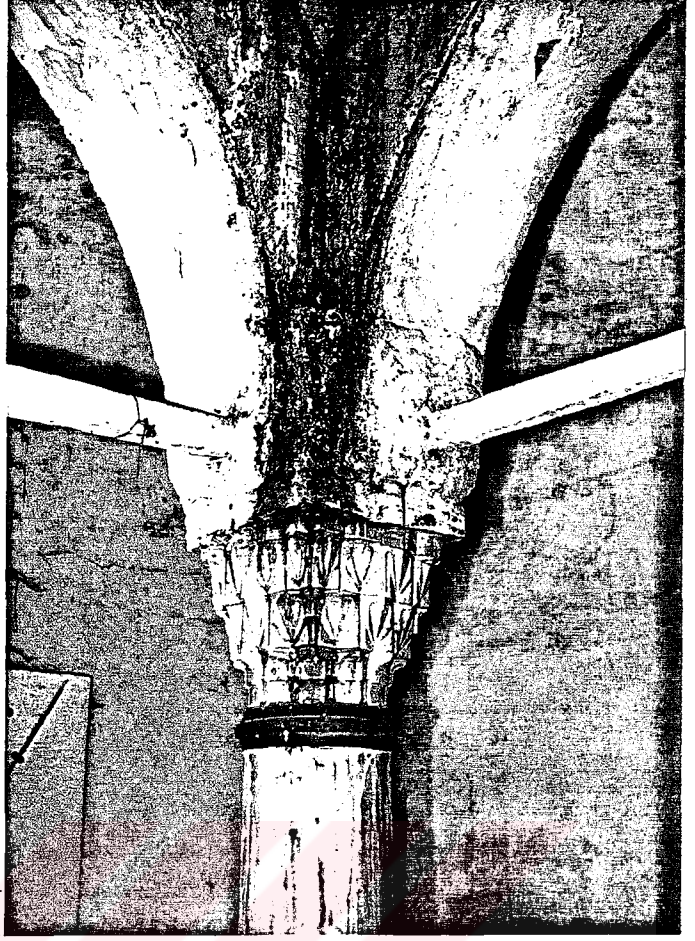

Foto: 73. Küşe Sütun Başlığı.

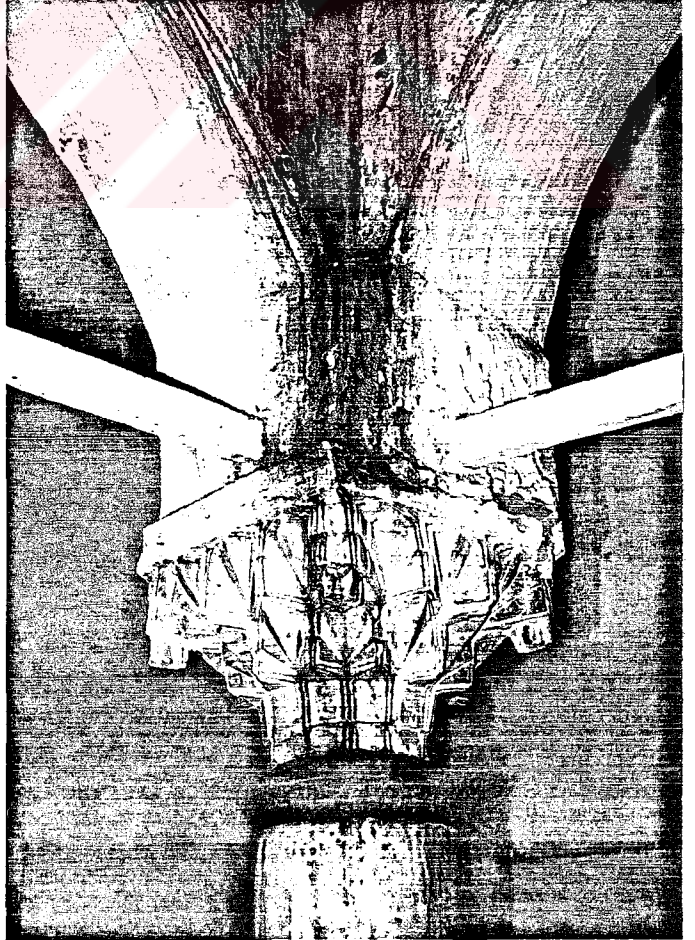

Foto: 74. Tek Bir Köşede Kalmış
Farklı Sütun Başlığı.

Foto: 75. Sütunlardaki
Boyuna Çatlaklar.

Foto: 76. Sütunlardaki
Enine Çatlaklar.

Foto: 77. Duvardaki Bozulmalar.

Foto: 78. Kubbe Duvarlarındaki Bozulmalar.

Foto: 79. Pizzacı Olarak Kullanılan Sebil Pencerelelerinin İçten Görünüşü.

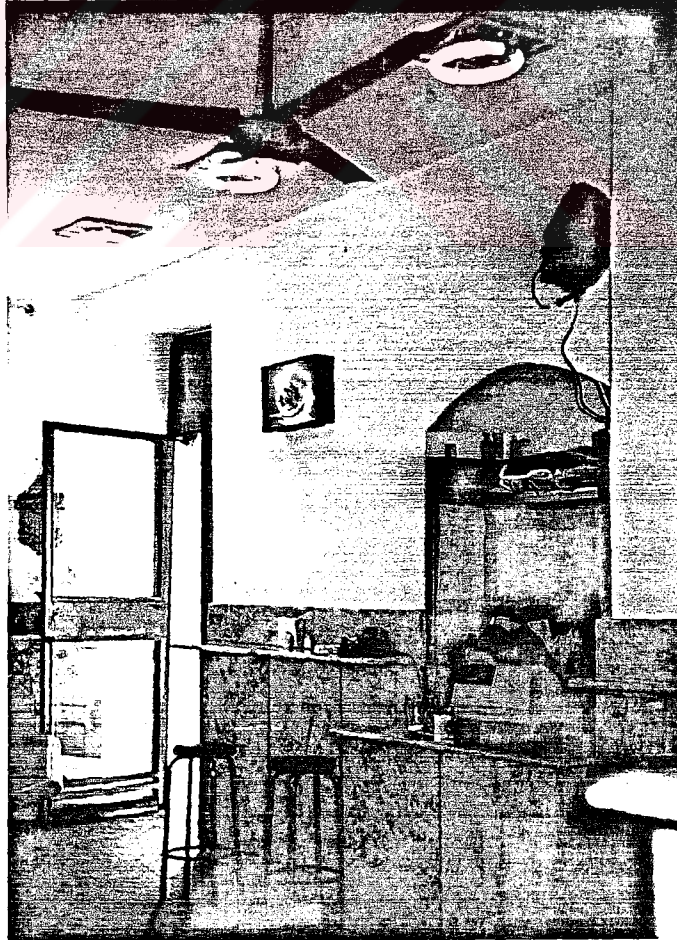

Foto: 80. Pizzacı Olarak Kullanılan Sebil Girişi ve Kapatılan Penceresi.

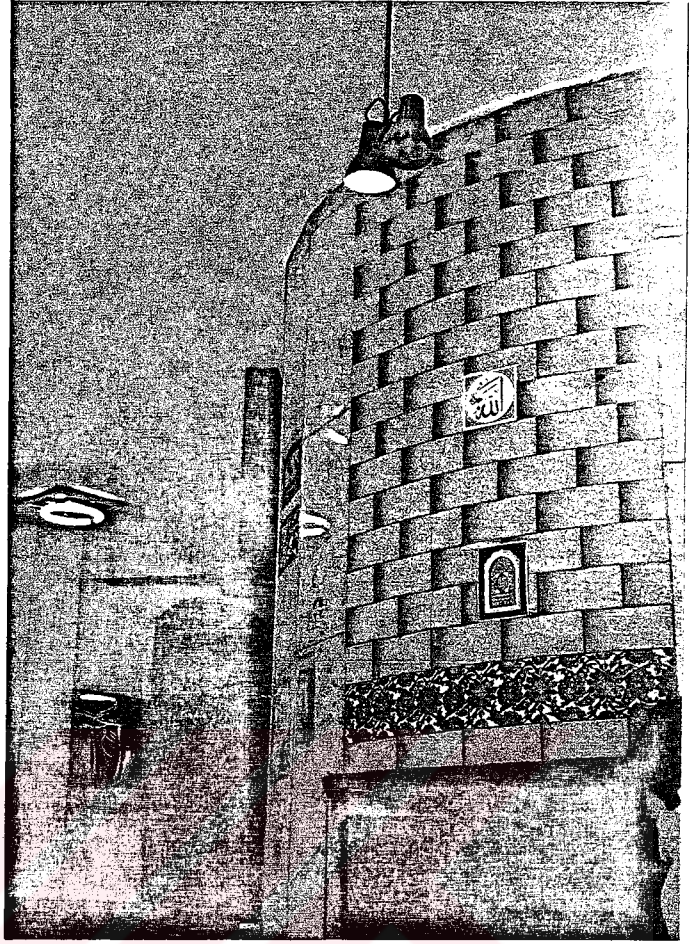

Foto: 81. Sebile Eklenen Pizza Fırını.

Foto: 82. Sebildeki Diğer Ekler.

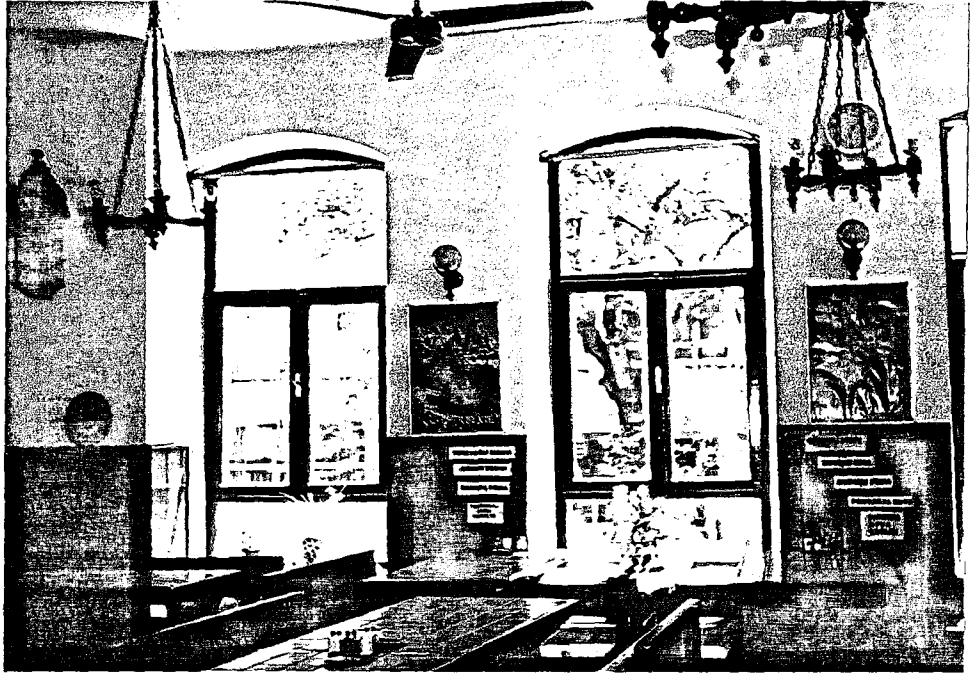

Foto: 83. Pizzacının Üst Katı Olan Sibyan Mektebinin İçten Görünüşü.

Foto: 84. Yapı Köşesinin İçten Görünüşü.

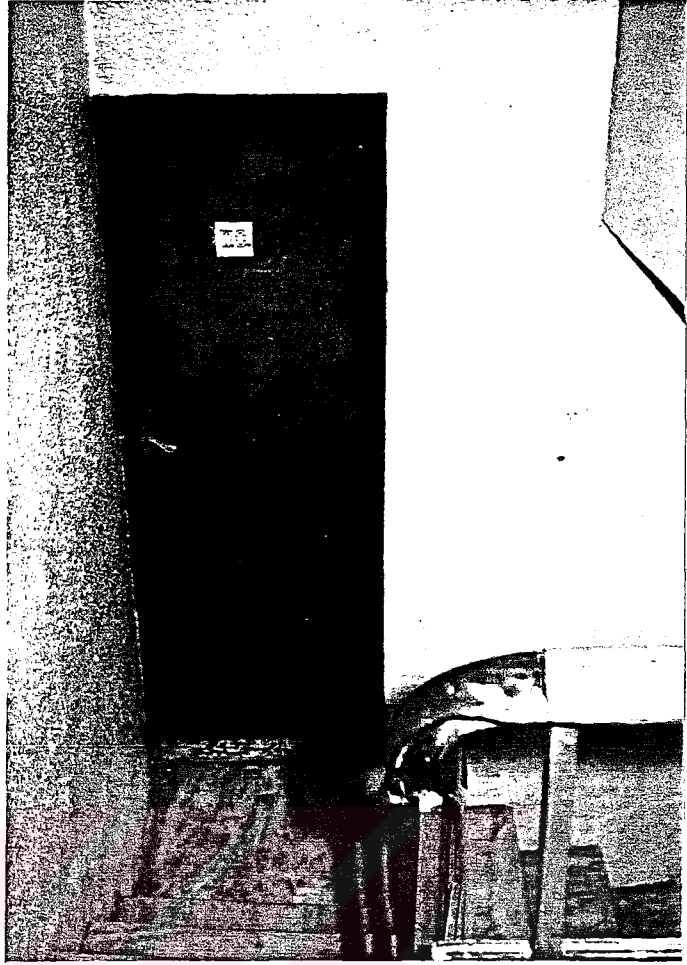

Foto: 85. İki Kat Arasındaki Bağlantıyı Sağlayan Merdivenler ve Araya Eklenmiş Tuvalet.

Foto: 86. Merdivenin Üst
Kata Bağlantısı.

Foto: 87. Üst Kattaki Mutfak ve Cephedeki Pencereilerin Durumu.